

รายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1

โครงการ การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี
เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบ้านน้ำดิบ
อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

โดย

นายสุรศักดิ์ อินแถลง และคณะ

เสนอ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค

กันยายน 2549

รายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1.

โครงการ การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี
เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบ้านน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน,

ทีมวิจัย

1. นายสุรศักดิ์ อินแถลง	หัวหน้าโครงการ
2. พระครูสุนทรสถิตธรรม	เจ้าอาวาสวัดน้ำดิบ
3. นายมงคล หมั่นอกัษ	นายก อบต.น้ำดิบ
4. นายประพันธ์ อุ่นโพธิ์	ผู้ใหญ่บ้านน้ำดิบ หมู่ที่ 6
5. นายเกรียงไกร ชายน้อย	ผู้ใหญ่บ้านน้ำดิบ หมู่ที่ 7
6. นางพัชรินทร์ ปิ่นวารี	ส.อบต.น้ำดิบ
7. นายศักดิ์ชัย อุปนันท์	ส.อบต.น้ำดิบ
8. นายสวนศักดิ์ นันพนัด	ส.อบต.น้ำดิบ
9. นพหน่อแก้ว พรหมปิ่น	ส.อบต.น้ำดิบ
10. นายอุดม ปิ่นวารี	ผช.ผอ.บ. หมู่ที่ 6
11. นายวิมล ผางวารี	ผช.ผอ.บ. หมู่ที่ 6
12. นายพงษ์เสวย ปิ่นวารี	ผช.ผอ.บ. หมู่ที่ 7
13. นายจำรัส กาวารี	ผช.ผอ.บ. หมู่ที่ 7
14. นายฉลองชัย แก้วแดง	ประธานกองทุนหมู่บ้าน
15. นายศิริพงษ์ คำปัญญา	กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
16. นายศรวุฑ หาญขว้าง	กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
17. นางสาวกร พรหมขาว	กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
18. นางบัวคำ ไชยอุปละ	กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
19. นายบุญหลง ธรรมขันแก้ว	มัคคทายกวัดน้ำดิบ
20. นางสุมาลี ต๊ะเสาร์	ชาวบ้านน้ำดิบ
21. นายโสภณ ผางวารี	ชาวบ้านน้ำดิบ
22. นางเพชรรา วิทยา	ชาวบ้านน้ำดิบ
23. นายสมาน ชายน้อย	ชาวบ้านน้ำดิบ
24. นายกำจร เมืองสุวรรณ	ชาวบ้านน้ำดิบ
25. นายจอมจันทร์ ชายน้อย	ชาวบ้านน้ำดิบ

26. นายสวิง หาญขว้าง	ชาวบ้านน้ำดิบ
27. นางทองจันทร์ คำปัญญา	ชาวบ้านน้ำดิบ
28. นายเจริญ ปัญญาโกษา	อ.2 ระดับ 7 โรงเรียนวัดน้ำดิบ
29. นายประยูร มัชชะ	อ.2 ระดับ 7 โรงเรียนวัดน้ำดิบ
30. นายสมชาย ไชยแสน	อ.2 ระดับ 7 โรงเรียนวัดน้ำดิบ
31. นายจรัส วงศ์ชมภู	อ.2 ระดับ 7 โรงเรียนวัดน้ำดิบ
32. นายบุญชม น้อยสะปึ่ง	อ.2 ระดับ 7 โรงเรียนวัดน้ำดิบ
33. นายเรืองสิทธิ์ กันสุขะ	อ.2 ระดับ 7 โรงเรียนวัดน้ำดิบ
34. นางสาวรีย์ คำจิณา	อ.3 ระดับ 8 โรงเรียนวัดน้ำดิบ
35. นางวรรณภา นันทะชัย	อ.2 ระดับ 7 โรงเรียนวัดน้ำดิบ
36. นางนิตยา ถววงระแหง	อ.2 ระดับ 7 โรงเรียนวัดน้ำดิบ
37. นางศรีนวล เชื้อนแก้ว	อ.2 ระดับ 7 โรงเรียนวัดน้ำดิบ
38. นายไพศาล คำปัญญา	นักการภารโรง โรงเรียนวัดน้ำดิบ

คำนำ

การดำเนินโครงการ การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบ้านน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ทางคณะผู้วิจัยมีความภาคภูมิใจในความร่วมมือในภาคี สถาบันวิจัยหรือศูนย์ คณะที่ปรึกษา คณะนักวิจัยท้องถิ่น คณะครูและนักเรียนโรงเรียนวัดน้ำดิบ ที่มีส่วนร่วมในการดำเนินการ จัดกิจกรรมมาโดยตลอด แม้บางครั้งนักวิจัยหลายท่านจะประสบปัญหาความยุ่งยากในการทำงานบ้าง อันมีสาเหตุมาจากการกิจประจำที่รับผิดชอบ หรือเป็นช่วงที่ต้องเก็บผลผลิตทางการเกษตร เช่น การเก็บลำไย หรือต้องเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีในท้องถิ่น

เป้าหมายที่สำคัญ คือ การปลูกจิตสำนึกให้ชาวบ้านน้ำดิบมีความรักในท้องถิ่นและสืบทอด วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของตนเอง และมีเอกสารเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นบ้านน้ำดิบ ไว้ให้ได้ใช้ในการศึกษาเรียนรู้สืบทอดแก่เยาวชนรุ่นต่อ ๆ ไป ตลอดจนโรงเรียน คุณพ่อคุณแม่ หรือผู้ที่สนใจ สามารถนำเอาองค์ความรู้ที่ได้รับไปใช้ในกระบวนการเรียนการสอนให้มีการสืบทอดแนวทางการคิดต่อไปอย่างต่อเนื่อง

ท้ายนี้ ขอขอบคุณ สกว. ที่ทำให้บ้านน้ำดิบเกิดความตระหนักและตื่นตัวในวัฒนธรรมประเพณีของตนเอง และกำลังจะหวนกลับมาสู่วิถีชีวิตแบบคนไทยที่มีชีวิตอย่างสงบสุขร่มเย็น รักและหวงแหนในท้องถิ่นของตน และขอขอบพระคุณมาทุกท่านที่ให้ความร่วมมือด้วยดีมาตลอด และหวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานฉบับนี้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนบ้านน้ำดิบ และผู้ที่สนใจต่อไป

คณะวิจัย

กันยายน 2549

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
- คำถามเพื่อการวิจัย	2
- วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
- กลุ่มเป้าหมาย	2
- ขั้นตอนการดำเนินงาน ระยะที่ 1 (8 เดือน)	3
- ผลที่คาดว่าจะได้รับ ระยะที่ 1 (8 เดือน)	3
บทที่ 2 กระบวนการดำเนินการวิจัย	4
บทที่ 3 สภาพภูมิศาสตร์/ประวัติบ้านน้ำดิบ	8
- ประวัติบ้านน้ำดิบ	8
- ข้อมูลพื้นฐานหมู่ที่ 6 บ้านน้ำดิบน้อย	14
- ข้อมูลพื้นฐานหมู่ที่ 7 บ้านน้ำดิบหลวง	17
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	20
1. ทรีพยากรและสิ่งแวดล้อม	20
2. วิถีชีวิตบ้านน้ำดิบ	37
3. โบราณสถาน โบราณวัตถุ	50
4. วัฒนธรรมประเพณี (ฮีด 12 เดือน)	56
5. อาหาร ขนมหและยา	85
6. เครื่องแต่งกาย	94
บทที่ 5 บทสรุป	111
- การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน และนักวิจัย	111
- ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนิน โครงการวิจัย	113
- ปัญหา/อุปสรรค	114
- แนวทางในการดำเนินการระยะที่ 2	114
ภาคผนวก	115
- ภาพกิจกรรม	
- รายการอาหารพื้นเมือง	
- ยา หมอยา หมอเมือง หรือหมอพื้นบ้าน	

บทที่ 1

บทนำ

หมู่บ้านน้ำดิบ เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน มี วัฒนธรรม ประเพณี อันดีงาม ทางด้านการกิน การแต่งกาย ความเชื่อ ระบบวิถีชีวิต ที่ส่งสมกันมาเป็นเวลานาน ปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงไป จนวันหนึ่งเกรงว่าจะส่งผลให้เยาวชนของชาติใน ยุคปัจจุบัน และอนาคต อาจจะไม่เข้าใจ วัฒนธรรม ประเพณี อันดีงาม ตลอดจนการปฏิบัติตามวิถีชีวิต ที่สงบ ตามครรลอง ของวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเอง ขาดความนิยม ขาดความชื่นชมต่อวัฒนธรรม ประเพณีของตนเอง ทั้งยังจะส่งผลถึง การขาดความรัก ความภูมิใจและศรัทธาต่อบ้านเกิดของตนเอง ปัจจุบันมีกระแสวัฒนธรรมบางอย่าง ได้สูญหายไป อันน่าจะมีผลมาจากปัจจัยและสาเหตุหลายประการ อาทิ เช่น

1. การเคลื่อนไหวของประชากร เช่น การออกไปประกอบอาชีพของชาวบ้านน้ำดิบ ที่ไปทำงานต่างถิ่น และการเข้ามาทำงานในหมู่บ้านน้ำดิบ ของคนจากพื้นที่อื่น อันก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวของวัฒนธรรมประเพณีตามไปด้วย
2. ไม่มีการสืบทอดจากชนรุ่นเก่า สู่ชนรุ่นใหม่ เช่น การละเล่นหมากกอน ของหนุ่มสาวในช่วงเทศกาลสงกรานต์ การสอน ภาษาล้านนา ภาษาของเป็นต้น
3. เกิดจากการถูกละเลยในการปฏิบัติยึดถือ หรือถูกลืม เช่น ประเพณีการทำขวัญควายหลังการไถนาเสร็จ และประเพณีการทำบุญเสื้อมี้งเป็นต้น
4. การไม่เข้าใจแก่นแท้ ของวัฒนธรรม ประเพณี ของตนเอง เช่น วัฒนธรรม การกินการแต่งกาย
5. ขาดแหล่งเรียนรู้ ขาดเอกสาร หรือแนวทางในการประพฤติปฏิบัติสืบทอด

ทางชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหานี้เป็นอย่างยิ่ง สิ่งหนึ่งที่เห็นว่า การดำเนินการให้เกิดความยั่งยืนได้ คือ การให้ความรู้ ความเข้าใจ การศึกษาแก่ชุมชนและเยาวชนของชาติ มีการปลูกฝังความรู้ ทักษะคิด ที่ถูกต้อง เพื่อให้ชุมชนและนักเรียนได้เกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลง ด้านวัฒนธรรม ประเพณี ของบ้านน้ำดิบ ในปัจจุบัน ยังคงเหลือวัฒนธรรมประเพณีใดบ้าง ที่ดำรงอยู่ สิ่งใดบ้างที่กำลังเสื่อม และสิ่งใดบ้างที่สูญหายไป เกิดขึ้นจากปัจจัยใดบ้าง และมีสาเหตุมาจากอะไร โดยสืบสานศึกษาถึงปัญหาเหล่านั้น ถึงสาเหตุของการเกิดปัญหา เพื่อจะได้นำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างถูกต้องและมีคุณภาพ ซึ่งจะต้องดำเนินการโดยชุมชนและท้องถิ่นบ้านน้ำดิบ ในการการศึกษาสภาพปัจจุบัน ย้อนหลังไปสู่อดีต และควรส่งเสริมฟื้นฟูต่อไปในอนาคต ได้เปิดโอกาสให้องค์กรในท้องถิ่น ชุมชนและสถานศึกษา มีส่วนร่วมในการสืบสานศึกษา ที่ก่อให้เกิดการจัดการเรียนรู้ ภายใต้อาณาเขต คือ

1. การสร้างความตระหนักที่ดีกับชุมชน โดยให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการสืบค้นศึกษา เกี่ยวกับ วัฒนธรรม ประเพณี ของบ้านน้ำดิบ ที่ดำรงอยู่ ที่กำลังเสื่อมและที่สูญหายไป ว่ามีปัจจัยและมีสาเหตุจากสิ่งใดบ้าง เพื่อจะได้ส่งเสริม ปรับปรุง พัฒนาและแก้ไขปัญหานั้นๆ โดยทั้งชุมชนและสถานศึกษาร่วมมือกัน สืบสานศึกษาข้อมูลจากชุมชนบ้านน้ำดิบ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ

ทำให้เกิดการเรียนรู้ ที่สืบเนื่องจาก ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เพื่อก่อให้เกิดความตระหนัก และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีของตนเองร่วมกัน พร้อมทั้งจัดทำเป็นเอกสารรายงานเป็นรูปเล่ม

2. การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของบ้านน้ำดิบที่ดิงาม ควรค่าต่อการดำรงอยู่ต่อไป หลังจากได้ ข้อมูลต่าง ๆ จากการสืบสานศึกษาและนำเสนอต่อชุมชนบ้านน้ำดิบและสาธารณชน ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อธำรงวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชุมชนบ้านน้ำดิบให้คงอยู่และสืบทอดต่ออนุชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ และสืบสานรักษาต่อไป เพื่อจะได้กำหนดให้เป็นวาระของชุมชนและท้องถิ่นต่อไป

3. การประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง รมรงค์ให้ชุมชนมีความรักในบ้านเกิด รู้จักและเข้าใจวัฒนธรรม ประเพณีที่ดิงาม ของบ้านน้ำดิบ ไปประพฤติปฏิบัติ และสืบทอด รักษาให้ คงอยู่อย่างยั่งยืน รวมไปถึง การจัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับการสืบสานศึกษา วัฒนธรรม ประเพณีบ้านน้ำดิบ และการถ่ายทอดความรู้เหล่านั้นสู่เยาวชน จนถึงการสรุปเป็นองค์ความรู้ ของตนเองที่จะตัดสินใจเลือกใช้ในการชีวิตจริงสืบไป

ดังนั้นทางชุมชน องค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น วัด และโรงเรียนวัดน้ำดิบจึงได้พิจารณาร่วมกันเห็นว่า ควรจะมีการสืบสานศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี ประวัติความเป็นมา ของหมู่บ้านน้ำดิบ ในแง่มุมต่าง ๆ แบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพัฒนาสู่การเรียนรู้ของชุมชนอย่างยั่งยืน

คำถามเพื่อการวิจัย

แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการสืบสาน วัฒนธรรม ประเพณี ของชุมชน บ้านน้ำดิบเป็นอย่างไร ?

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี และทบทวนการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีที่ผ่านมาของชุมชนบ้านน้ำดิบ
2. เพื่อหาแนวทางการจัดกระบวนการการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี

กลุ่มเป้าหมาย

1. ชุมชนบ้านน้ำดิบ (หมู่ที่ 5 และ 10) ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
2. คณะครู นักเรียน โรงเรียนวัดน้ำดิบ
3. วัดน้ำดิบ
4. องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำดิบ

ขั้นตอนการดำเนินงาน ระยะที่ 1 (8เดือน)

1. ประชุมคณะทำงาน เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันและติดตามความคืบหน้าผลการดำเนินงาน เดือนละครั้ง
2. ประชุมเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจวัตถุประสงค์และแนวทางการดำเนินการตามโครงการร่วมกัน ระหว่างวัด โรงเรียน ชุมชน
3. ประชุมทำความเข้าใจการเก็บข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีที่ยังดำรงอยู่ ที่กำลังเสื่อม และที่สูญหายไป รวมถึงสาเหตุและปัจจัยที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมประเพณีบ้านน้ำดิบ
4. รวบรวมข้อมูลเบื้องต้น โดยการแบ่งงานรับผิดชอบเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น จากเอกสาร ตำรา การจัดเวทีเสวนา การเดินทางไปศึกษาดูงานจากด่งพื้นที่ และการสัมภาษณ์เชิงลึกของทีมงานวิจัย
5. ประชุมวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชุมชน
6. จัดประชุมสรุปบทเรียน โครงการวิจัย
7. จัดทำรายงานผลการดำเนินงาน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ ระยะที่ 1 (8 เดือน)

1. ชุมชน วัด และโรงเรียน เข้าใจวัตถุประสงค์และแนวทางในการดำเนินโครงการ
2. ได้ข้อมูลวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน โดยสามารถจำแนกเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ยังดำรงอยู่ที่กำลังจะเสื่อม และที่สูญหายไป รวมถึงสาเหตุและปัจจัยที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมประเพณีบ้านน้ำดิบ
3. ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ และตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน
4. ได้บทเรียนการดำเนินงาน รวมถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในระยะที่ 1
5. ชุมชนบ้านน้ำดิบเกิดความตระหนักต่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามอย่างยั่งยืน
6. แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนบ้านน้ำดิบที่จะนำไปดำเนินการต่อในระยะที่ 2

บทที่ 2

กระบวนการดำเนินการวิจัย

จากการรวมตัวกันครั้งแรก สิ่งที่ทีมงานวิจัยได้สนทนากันและสอบถามความคิดเห็นของชาวบ้านในมาประชุมร่วมกัน ณ โรงเรียนวัดน้ำดิบ เมื่อ พ.ศ. 2547 เพื่อวางแผนในการวางแผนการพัฒนาหมู่บ้านน้ำดิบ และพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนวัดน้ำดิบ พบว่า ทางหมู่บ้านน้ำดิบนั้น มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน เคยมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามหลายอย่าง แต่เยาวชนรุ่นหลังไม่ทราบ บางอย่างก็กำลังจะถูกลืม ซึ่งสร้างความประหวั่นวิตก ของผู้สูงอายุในหมู่บ้านเป็นอย่างยิ่ง ท่านเหล่านั้นได้ปรารภว่า หากทิ้งไว้เป็นเวลานานไปอีก เยาวชนรุ่นหลังนั้นจะไม่ทราบ แนวทางในการปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีของตนเอง มุ่งแต่จะรับวัฒนธรรมที่มาจากต่างถิ่นต่างแดน ขาดการสืบทอดจากผู้รู้อย่างแท้จริงไป จนอาจจะทำให้เด็กนั้นไม่มีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง

ทางโรงเรียนวัดน้ำดิบ ก็มีความมุ่งมั่นที่จะปรับปรุงหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ตามแนวทางของพ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2544 แต่ก็ไม่มีแหล่งข้อมูลที่จะนำมาอ้างอิงเพื่อจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษาที่สมบูรณ์ได้ จึงได้นำเรื่องนี้เข้าหารือกับคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนวัดน้ำดิบ ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ปกครองนักเรียน ทุกฝ่ายเห็นพ้องกันในการที่ควรจะมีเอกสารหรือหลักฐานที่ให้เยาวชนและชาวบ้านน้ำดิบได้เรียนรู้ร่วมกัน

จุดนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่คณะกรรมการมองเห็นและมีอาสาสมัครนักวิจัยท้องถิ่นที่สมัครใจ ทั้งจากครูโรงเรียนวัดน้ำดิบ จำนวน 10 คน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 5 คน ผู้แทนทางศาสนา จำนวน 2 คน ผู้แทนแม่บ้าน จำนวน 4 คน ผู้ใหญ่และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 6 คน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนวัดน้ำดิบ จำนวน 4 คน นักวิจัยท้องถิ่น จำนวน 7 คน หัวหน้าโครงการ 1 คน รวม 39 คน

คณะกรรมการได้เชิญคุณวันเพ็ญ พรินทรากุล เจ้าหน้าที่ จากสถาบันวิจัยหรือศูนย์ นายสุวัฒน์ ญาณะโค ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองหล่ม อำเภอเมืองจังหวัดลำพูน มาให้ความรู้และแนวทางในการจัดทำโครงการ ตั้งแต่การเลือกหัวข้อการทำวิจัย แนวทางในการดำเนินงาน ตามแผนงานโครงการ

โครงการได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ในเดือนสิงหาคม 2548 ทุกคนจึงกระตือรือร้นในการทำงานมีการแบ่งบทบาทความรับผิดชอบในคณะกรรมการ นอกจากมีคุณสุรศักดิ์ อินแถลง เป็นหัวหน้าโครงการ แล้วมีการแต่งตั้งประธานคณะกรรมการ ฝ่ายการเงิน ฝ่ายเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ตามประเด็นที่แต่ละคนสนใจและถนัด ประกอบด้วย 1) ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 2) วิถีชีวิต 3) โบราณสถานและวัตถุ 4) สัตว์ประเพณี 5) อาหารและยา และ 6) เครื่องแต่งกาย เมื่อเก็บข้อมูลรายกลุ่มแล้วนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน โดยคณะกรรมการทั้งหมด แล้วให้ชุมชนเป็นฝ่ายตรวจสอบและเพิ่มเติมข้อมูล

โดยมีกระบวนการดำเนินโครงการวิจัยดังนี้

1. การประชุมคณะทำงาน เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน ร่วมกันหาแนวทางการดำเนินงาน และเป็นการติดตามความเคลื่อนไหวการดำเนินงาน ซึ่งมีการจัดประชุมคณะทำงานทุกวันอาทิตย์สุดท้ายของเดือน ทำให้เห็นความคืบหน้าของการทำงาน ทราบปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขร่วมกัน

2. ประชุมร่วมระหว่าง วัด โรงเรียน ชุมชน เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์และแนวทางการดำเนินการตามโครงการ

3. การหาหรือการเก็บรวบรวมข้อมูล ในวันที่ 24 สิงหาคม 2548 คณะทีมงานวิจัยหมู่บ้านน้ำดิบ จำนวน 40 ท่าน ได้เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือกัน เพื่อทำการวิจัยเรื่อง โครงการ การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี เพื่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบ้านน้ำดิบ ซึ่งในการประชุมครั้งนี้ ที่ประชุมมีมติคัดเลือกหัวข้อการศึกษาวิจัยอย่างหลากหลาย ดังนี้

- ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
- วิถีชีวิต
- โบราณสถานและวัตถุ
- อีตฮอยประเพณี
- อาหารและยา
- เครื่องแต่งกาย

และมอบหมายภารกิจในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 6 ทีมเก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่ตนได้รับผิดชอบ

4. การดำเนินการเก็บข้อมูล ผู้รับผิดชอบหลักแต่ละประเด็นประชุมวางแผนการเก็บข้อมูลของตนเอง และแบ่งบทบาทหน้าที่ภายในกลุ่ม มีการหาข้อมูลผู้รู้ แหล่งข้อมูล เพื่อตามลงไปเก็บข้อมูลรายละเอียดอีกครั้งหนึ่ง การเก็บข้อมูล มีทั้งการใช้แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มย่อย ประมาณ 4-5 คน และการศึกษาจากเอกสาร หลักฐานต่าง ๆ ที่พบในชุมชน และเอกสารภายนอกที่สามารถนำมาอ้างอิงได้

5. นำเสนอต่อที่ประชุมเดือนละครั้ง (เวทีประชุมคณะทำงาน) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน และรายงานความก้าวหน้าของโครงการต่อที่ประชุมเป็นระยะ ๆ

6. การเข้าร่วมแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่น ๆ คือ “หัววัดงานวิจัย” จำนวน 2 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 ณ บ้านล้อง-หนองหอย ตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน และครั้งที่ 2 บ้านประดู่ป่า ตำบลประดู่ป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนร่วมกับโครงการวิจัยทั้ง 2 โครงการ คือ โครงการ “อีตฮอย” ของกับกระบวนการแก้ไขปัญหาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านล้อง ตำบล ป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ระยะที่ 1” และโครงการการศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนวัดประดู่ป่า ตำบลประดู่ป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ประเด็นในการแลกเปลี่ยนเรื่องความสำเร็จ ผลการดำเนินกิจกรรม ปัจจัยสู่ความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน และแนวทางในการดำเนินกิจกรรมในช่วงต่อไป จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทำให้เห็นกระบวนการ บทเรียนของแต่ละโครงการ ซึ่ง

สามารถนำความรู้ บทเรียนที่ได้มาปรับใช้ในการดำเนินโครงการของบ้านน้ำดิบ ที่สำคัญเป็นการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และเป็นการสร้างแรงกระตุ้นให้คณะวิจัยกลับมาพัฒนางานของตนเอง ต่อไป

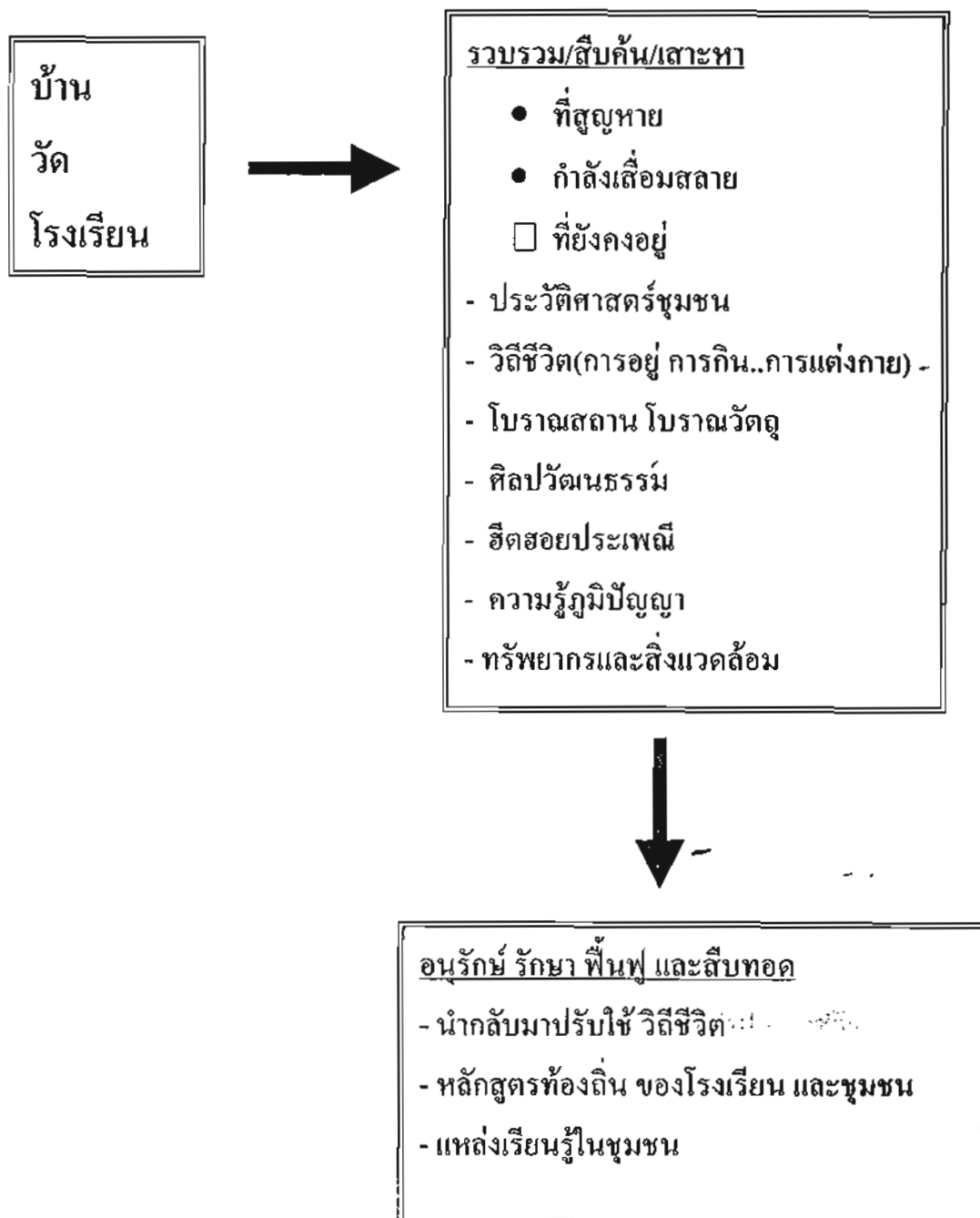
7. การสรุปบทเรียนการทำโครงการวิจัยระยะที่ 1 เป็นการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมให้กับชุมชนได้รับรู้ความเป็นมา วัฒนธรรมวิถีชีวิตของบ้านน้ำดิบ รวมทั้งเป็นการตรวจสอบข้อมูล และเติมเต็มข้อมูลให้มีความถูกต้องและชัดเจนมากขึ้น

8. การจัดทำรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1

แผนการดำเนินงานระยะที่ 1 (ตามที่ได้เสนอในโครงการ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1. ประชุมคณะทำงาน	เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันในแนวทางการดำเนินงาน เพื่อติดตามความเคลื่อนไหวการดำเนินงาน	คณะทำงานมีความเข้าใจตรงกันและได้แนวทางในการดำเนินงานร่วมกัน
2. ประชุมร่วมระหว่าง วัด โรงเรียน ชุมชน เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์และแนวทางการดำเนินการตามโครงการ	เพื่อสร้างความเข้าใจ ร่วมกัน ของคณะทำงาน ในพื้นที่ และคณะกรรมการ	คณะทำงานเกิดความเข้าใจในวัตถุประสงค์และแนวทางการดำเนินงาน
3. การศึกษาวัฒนธรรมในวัฒนธรรมชุมชนที่ดำรงอยู่ กำลังเสื่อม สูญหายไป 3.1 การประชุมทำความเข้าใจการเก็บข้อมูลเบื้องต้น เกี่ยวกับ วัฒนธรรม ประเพณี	เพื่อให้คณะทำงานรู้ และเข้าใจแนวทางการทำงาน	คณะทำงานเกิดความรู้ความเข้าใจในแนวทางการทำงานและสามารถเก็บข้อมูล
3.2 การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น โดยการแบ่งงานรับผิดชอบเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ	เพื่อให้คณะทำงานรู้และเข้าใจแนวทางการรวบรวมข้อมูล	มีข้อมูลเบื้องต้น เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีบ้านน้ำดิบ
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่และชัดเจนมากขึ้น	ได้สรุปผลจากการวิเคราะห์ข้อมูล
3.4 ตรวจสอบทบทวนข้อมูลร่วมกับชุมชน	เพื่อแลกเปลี่ยน เพิ่มเติม ตรวจสอบข้อมูลร่วมกับชุมชน	มีการแลกเปลี่ยน เพิ่มเติม ตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้อง ชัดเจนมากขึ้น
4. สรุปบทเรียน โครงการวิจัย	เพื่อติดตามประเมินผลจากการดำเนินงาน รับทราบปัญหา อุปสรรค เพิ่มเติมข้อมูล	รับทราบปัญหา อุปสรรค ร่วมกันวางแผนการดำเนินงาน และได้แนวทางการดำเนินงานในช่วงต่อไป
5. การจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน	เพื่อจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน	รายงานความก้าวหน้า ครั้งที่ 1

กรอบคิดโครงการวิจัย

บทที่ 3

ประวัติศาสตร์และข้อมูลทั่วไปบ้านน้ำดิบ

ประวัติบ้านน้ำดิบ

ในอดีตกาลนานมาแล้ว เมื่อประมาณปี พ.ศ.2410 ตอนนั้นบริเวณที่เป็นหมู่บ้านน้ำดิบแห่งนี้ยังเป็นป่าดงดิบที่มีลานกว้างของถ่มแม่น้ำปิงทางด้านฝั่งตะวันออก เต็มไปด้วยสัตว์ป่าต่างๆ ชนิด เช่น ไก่ป่า หมูป่า กระต่าย เสือ หมี เก้ง(ฟาน) และหมาป่า เป็นต้น หน้าแล้งก็อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทุ่งหญ้า เพราะมีน้ำห้วยไหลผ่านตลอดทั้งปี จึงได้มีผู้คนชอบนำเอาฝูงวัวและควายมาเลี้ยงกันแถบนี้เสมอ โดยมาจากถิ่นอื่นๆ ที่ใกล้เคียงกัน หรือห่างไกลไปบ้าง ครั้งแรกก็นำเอาวัวควายมาเลี้ยงพักแรมกันอยู่เป็นแห่งๆ นานเข้าแต่ละแห่งก็จะปลูกกระท่อมไว้อาศัยหลบฝนหลบแดด และนอนพักบ้าง ต่อมาจึงได้พาเอาทั้งภรรยา ลูกหลาน มาพักอยู่ด้วย และได้ลงมือบุกเบิก แล่นทางป่าดงดิบแห่งนี้ซึ่งเคยเป็นที่อยู่ของพวกสัตว์ป่าทั้งหลาย เพื่อทำการเพาะปลูกข้าวและพืชผักสวนครัวไว้กินเป็นอาหาร โดยไม่ต้องเดินทางกลับไปเอาข้าวและอาหารมาจากที่บ้านเดิมอีก เพราะเป็นการเสียเวลา คนในสมัยนั้นส่วนใหญ่เป็นคนของ มีภาษาและวัฒนธรรมวิถีชีวิตที่คล้ายกัน การปลูกกระท่อมก็จะทำแบบคล้ายๆ กัน คือหลังคามุงด้วยหญ้าคาหรือใบตองตึง ส่วนฝาและพื้นก็จะทำด้วยไม้ฟาก คือเอาไม้ไผ่มาสับแล้วแผ่ออกไปทำเป็นฝาและพื้นฟาก ในสมัยนั้น ได้มีชาวบ้านเริ่มเข้ามาอาศัยอยู่เพียง 9 ครอบครัวหรือ 9 หลังคาเรือนเท่านั้น ทั้งหมดนี้ ต่างคนต่างมาจากคนละทิศละทาง ผู้บอกเล่าพอจะจำชื่อได้ดังนี้คือ

1. พ่อเฒ่าสุริยา กุขวารี	2. พ่อท้าวขัน วังชัยอง
3. พ่อดา คำแดงข้าว	4. พ่อน้อยหล้า ภูค้อแดง
5. พ่ออ้าย (ปะลอง) ไชยวารี	6. พ่อเฒ่าชา สอนปันดิ
7. พ่อเฒ่าอ้าย เปี้ยสินธุ	8. พ่อเฒ่าหนานวัง (จ๋านามสกุลไม่ได้)
9. พ่อหลวงขี้ กุขวารี	

นอกจากข้อมูลที่ได้มาในลำดับแรกนี้ ต่อมา จากการสืบเสาะแสวงหาและการไปสัมภาษณ์จากผู้เฒ่าผู้แก่และผู้รู้ทั้งหลาย แห่งด้วยกัน แล้วนำมาประติดประต่อเข้าด้วยกัน ก็มีข้อมูลที่ตรงกัน และแตกต่างกันออกไปบ้างโดยเฉพาะ ชื่อของบุคคลที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่เป็นกลุ่มแรกนั้น คงจะต้องนำมาลงไว้เพื่อเปรียบเทียบให้ท่านได้รับรู้ไว้ดังนี้

1. ครอบครัวแรก มาตั้งอยู่บริเวณเขตของบ้านน้ำดิบหลวงตรงบริเวณบ้านของคุณเจริญ คุณชุมพร คำปัญญา ที่หน้าวัดน้ำดิบในปัจจุบัน ได้แก่ ครอบครัวของ พ่อเฒ่าสุริยา แม่เฒ่าโหนด กุขวารี อพยพมาจากบ้านฉางข้าวโน้ย ท่านมีช้างและมีวัวมาเลี้ยงด้วย ครอบครัวนี้มีลูก 8 คน เป็นชาย 3 เป็นหญิง 5 คนดังนี้

ลูกผู้ชายคือ 1. หลงเอิบ 2. พ่อหนานหมื่น 3. ตู่ลุงกำ (อดีตเจ้าอาวาสวัดน้ำดิบลำดับที่ 2)

ลูกผู้หญิงคือ 1. แม่หลวงวรรณ คำปัญญา 2. แม่เนา 3. แม่บัว 4. แม่ป่า 5. แม่แก้ว

2. ครอบครัวที่2 ครอบครัวของพ่อเผ่าผู้ ปันวารี อพยพมาจากบ้านฉางข้าวน้อย ท่านมีลูกเพียงคนเดียว คือ พ่อหนานปัน ปันวารี เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณบ้านของพ่อปัน แม่วันศุกร์ ปันวารี

3. ครอบครัวที่3 ครอบครัวของพ่อท้าวขัน ปันวารี (อีกแหล่งข่าวหนึ่งว่า วังธิยอง) อพยพมาจากบ้านฉางข้าวน้อย มีลูก 5 คน เป็นชาย 3 คน เป็นหญิง 2 คน คือ

ลูกผู้ชายคือ 1. พ่อเผ่าน้อยบุญ 2. พ่อยอด 3. พ่อเล็กคำ

ลูกผู้หญิงคือ 1. แม่สา 2. แม่ปิม

4. ครอบครัวที่4 ครอบครัวของพ่อเผ่าฮ้าย(ปะลอง) ไชยวารี อพยพมาจากบ้านฉางข้าวน้อย มีลูกด้วยกัน 7 คน คือ เป็นชาย 4 คน เป็นหญิง 3 คน ดังนี้

ลูกผู้ชาย คือ 1. ลูกโพน 2. ลูกน้อยทุน 3. ลูกมอญ 4. ลูกเมือง

ลูกผู้หญิง คือ 1. แม่หลวงแวน 2. แม่คำ 3. แม่ฮ้าย

เข้ามาตั้งบ้านอยู่ตรงบริเวณบ้านของลุงตา แม่จันทร์ ในปัจจุบันนี้

5. ครอบครัวที่5 ครอบครัวของพ่อเผ่าน้อยเฮือน แม่อินแก้ว กาวารี อพยพมาจากบ้านฉางข้าวน้อย มีลูก

8 คน เป็นชาย 4 คน หญิง 4 คน ดังนี้

ลูกผู้ชาย คือ 1. พ่อเล็กบุญ 2. ลูกหล้า 3. พ่อหนานตุ้ม 4. ลูกอินคำ

ลูกผู้หญิง คือ 1. แม่มี 2. แม่แสงคำ 3. แม่มา 4. แม่คำปิ่น

เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ตรงบริเวณบ้านของพ่อแสงเมือง แม่บัวเรียว ปันวารี ในปัจจุบันนี้

6. ครอบครัวที่6 ครอบครัวของลุงน้อยผั้น แม่ป้า (จ๋านามสกุลไม่ได้) อพยพมาจากที่ใดผู้เล่าก็จำไม่ได้ มีลูกด้วยกัน 4 คน คือลูกชาย 2 คน ลูกหญิง 2 คน ดังนี้

ลูกผู้ชาย คือ 1. ลูกน้อยคำ(โป้) ย้ายไปอยู่บ้านหลายแก้ว 2. ลูกใจ

ลูกผู้หญิง คือ 1. แม่ปิ่น 2. แม่ปู้

เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ตรงบ้านพ่อหนานหวน แม่สัน ชายน้อย ในปัจจุบัน

7. ครอบครัวที่7 ครอบครัวของลุงน้อยขาว (จ๋านามสกุลไม่ได้) ลุงน้อยขาว มีศักดิ์เป็นพี่เขยของลุงน้อยผั้น อพยพมาจากที่ใดผู้เล่าจำไม่ได้ มีลูกสาวอยู่ 2 คน คือ

1)แม่หลวงนำ คำปัญญา (ปัจจุบันอายุ 104 ปี พ.ศ.2548 ยังมีชีวิตอยู่) เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับพ่อน้อยผั้น แม่ป้า

2) แม่หลวงจันทร์

8. ครอบครัวที่8 ครอบครัวของพ่อหลวง(โถ้ง) วังธิยอง อพยพมาจากบ้านแม่ตานป่าแดง มีลูก 6 คนด้วยกัน เป็นชาย 5 คน เป็นหญิง 1 คน คือ

ลูกผู้ชาย คือ 1. พ่อเล็กทา 2. พ่อหมู 3. ลูกมา 4. ตู๋ลุงสิงห์(แม่) 5. พ่อเล็กแก้ว

ลูกผู้หญิง คือ 1. แม่ป้อ

เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณตรงข้ามกับภาคแดงของแม่หลวงทอง เกี้ยววงค์ในปัจจุบัน

9. ครอบครัวที่ 9 ครอบครัวของลุงตา แม่แปง ชายน้อย อพยพมาจากบ้านฉางข้าวน้อย มีลูก 9 คน เป็นชาย 7 คน หญิง 2 คน คือ

ลูกผู้ชาย คือ 1. พ่อหนานหลวงเทพ 2. พ่อหนานลุง 3. พ่อหนานนวล 4. พ่อน้อยคำ(แปง)
5. พ่อหนานต้น 6. จำชื่อไม่ได้ 7. พ่อหลวงวัง(ก้านวัง)

ลูกผู้หญิง คือ 1. แม่เงิน 2. จำชื่อไม่ได้

(การศึกษาประวัติศาสตร์ต่าง ๆ นั้นย่อมจะมีการปรับเปลี่ยนได้อยู่เสมอตามหลักฐานและกาลเวลา แต่อย่างไรก็ตาม ท่านผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่ครั้งก่อนนั้นก็คงจะเข้ามาอยู่ในลำดับที่ใกล้เคียงกัน อาจมีการจำที่สับสนกันบ้างก็เป็นได้)

ในตอนนั้น จากหมู่บ้านย่อมๆ แห่งนี้ออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ห่างออกไปประมาณ 10 – 11 กิโลเมตร เข้าของทุ่งวัวควายได้นำเอาวัวควายออกไปเลี้ยงขยายออกไป ได้ไปพบกับลำห้วยสายหนึ่ง มีน้ำไหลเป็นลำธารยาว และมีเนินเตี้ยๆ อยู่บริเวณแห่งนั้น (ปัจจุบันคือบริเวณของคอกไก่เขี่ย) ลำห้วยที่พบได้แยกออกเป็นสองสาย คล้ายๆ คอกผีปันน้ำ สายหนึ่งได้ไหลล่องไปทางทิศใต้ ส่วนอีกสายนั้น ไหลมาจรดที่หมู่บ้านน้ำดิบ ลำห้วยนี้มีน้ำใสไหลเย็นตลอดฤดูกาล ผู้เล่าบอกไว้ว่า บางแห่งเป็นแอ่งน้ำวน บางแห่งเป็นธารน้ำตกเตี้ยๆ บางจุดมีความลึกและน้ำไหลเชี่ยวมาก ลำห้วยนี้หลายที่มีน้ำวน น้ำเชี่ยวและน้ำวนคิกลงสู่ข้างล่าง จึงมีคนเรียกชื่อบ้านตามลักษณะของน้ำในลำห้วยว่า “บ้านน้ำดิ๊ก”

ในขณะนั้นตามลักษณะภูมิศาสตร์แห่งพื้นที่นั้นนับว่าเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์มากเพราะธรรมชาติยังมิได้ถูกมนุษย์เราร่วมกันคุกคามและทำลายไปอย่างซ้ำ ๆ โดยไม่รู้ตัว ดังคำกลอนบทหนึ่งที่ว่าไว้ดังนี้

มีน้ำใสไหลหวาน ล้นล้น	อุดมยิ่งเหล่าปู่ปลา มัจฉาโถม
ทุกฤดูห้วย ช่วยประโลม	ดังคึกโครมน้ำไหลผ่าน ค่านภูผา
บางแห่งดึกบางแห่งวน ลงนัย	ล้วนเป็นจริงธรรมชาติ สะอาดตา
ใครประสบพบเห็น เห็นอุรา	เรียกขานว่าน้ำดิ๊กบ้าน ริมธารเย็น

ต่อมาภายหลัง ชื่อนี้จึงค่อย ๆ เปลี่ยนเปลี่ยนไปเป็นบ้านน้ำดิบ ตามสภาพของลำน้ำในห้วย เพราะระยะหลังลำห้วยเริ่มตื้นเขินและลดความเชี่ยวลงไป ทำให้น้ำในห้วยมีความใสเย็น ชุ่มฉ่ำ ตลอดทั้งปี มองดูเหมือนกับน้ำที่ยังไม่ได้ต้มคือน้ำดิบ จึงพากันขนานนามบ้านเสียใหม่ว่า “บ้านน้ำดิบ” หรือบางคนก็เรียกว่า “บ้านห้วยน้ำดิบ” ก็ยังมีอยู่บ้างในสมัยนั้น

หมู่บ้านเริ่มขยายกว้างออกไปตามกาลเวลา มีพสกนิกรพื้นเมืองของคนที่ย้ายมาตั้งรกรากอยู่ก่อนได้เดินทางมาสมทบเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ สมัยนั้นบ้านเมืองยังไม่เจริญ ถนนหนทางก็ยังไม่ดี บางปีเกิดเศรษฐกิจตกต่ำ หรือมีโรคระบาด ดังคำโบราณว่า “เกิดข้าวยากหมากแพง” ขึ้น คนในหมู่บ้านบางคนได้ออกเดินทางไปขอทานถึงหมู่บ้านอื่น ๆ ก็มีบ้างหลายครั้ง

ต่อมาประมาณปี พ.ศ.2430 ได้มีประชากรของบ้านน้ำดิ๊กเพิ่มขึ้นมาถึง 41 หลังคาเรือน ผู้ที่เข้ามาอาศัยตั้งถิ่นฐานอยู่ ส่วนใหญ่จะเป็นคนพื้นเมืองที่มีลักษณะวัฒนธรรมที่เป็นของตนเอง ที่เรียกว่า “คนของ” นั้นเอง ส่วนมากก็จะเป็นพวกลูกหลานของคนของที่ถูกพระเจ้ากาโทะเจ้าเมืองเชียงใหม่(ขณะนั้นได้เข้ามาดู

แลและปกครองเมืองลำพูนของเราด้วย เพราะเป็นช่วงที่ขาดเจ้าเมือง) ได้มีบัญชาให้ไปกวาดต้อนเอาคนมาจากเมืองของ ในเขตลุ่มน้ำของของประเทศพม่า ในปี พ.ศ. 2348 ซึ่งประกอบไปด้วย คนชอง คนลื้อ คนจีน ที่อาศัยอยู่ในลุ่มแม่น้ำของ แม่น้ำลื้อและแม่น้ำจีน ในแคว้นแคว้นสิบสองปันนาอันเป็นอาณาจักรที่อยู่ดั้งเดิมในประเทศพม่า

ต่อมาได้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่นบ้านขึ้นมาครั้งแรก ชาวบ้านได้เลือกเอาพ่อหนานปิง โทซรา (ปิง ภาษาของมักจะเรียกว่าปิงนั่นเอง) ขึ้นเป็นผู้ใหญ่นบ้านคนแรก ครั้นหมดสมัยของพ่อหนานปิงแล้ว บ้านน้ำดิบได้ตั้งให้พ่อหนานวัง ชายน้อย ขึ้นเป็นผู้ใหญ่นบ้าน และต่อมาก็ได้คัดเลือกให้เป็นพ่อกำนันวังของตำบลน้ำดิบก่อนที่จะมาถึงสมัยของพ่อกำนันขาว ของบ้านไร่แดง ต่อมาก็คือพ่อกำนันแก้วของบ้านหนองผ้าขาว

ทุกครอบครัวที่เข้ามาอาศัยอยู่ในถิ่นนี้ ล้วนแต่นับถือศาสนาพุทธทั้งสิ้น แต่ยังคงรักษาไว้ทำบุญตามประเพณีดั้งเดิม ชาติสิ่งที่เป็นที่พึงทางใจอันเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวและเป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธา จึงได้คิดริเริ่มที่จะสร้างวัด โดยมีพ่อหลวงขี้ กุยวารี(บางท่านบอกว่า ปันวารี หรือ กุยวารี ก็มี) เป็นแกนนำพากันสร้างวัดขึ้น เมื่อปีกล หรือปีไก่ ตรงกับ พ.ศ. 2430 โดยสร้างวัดในเนื้อที่ทั้งหมด 6 ไร่เศษ ซึ่งเป็นที่ดินของพ่อเผ่าอ้าย(อ้ายปะลอง) ไชยวารี ครั้งแรกสุดนั้นผู้เล่าบอกว่า ชาวบ้านได้เริ่มตั้งเป็นอารามก่อนตรงบริเวณคันไพลที่บ้านห้วยอ้อ ต่อมาารู้สึกว่าอารามจะอยู่ไกลไปจึงได้ย้ายมาสร้างอยู่ในที่ดินของพ่อเผ่าอ้าย(ปะลอง) ไชยวารี ตรงวัดน้ำดิบในปัจจุบันนี้ ดังมีรายนามของพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เป็นเจ้าอาวาสของวัดน้ำดิบตามลำดับดังนี้

1. ตู๋ลุงก่านหรือก่าง (มาจากที่อื่นโดยผู้เล่าจำไม่ได้ มาเป็นเจ้าอาวาสท่านแรกของวัดน้ำดิบ)
2. ตู๋ลุงก่า (เป็นลูกของพ่อเผ่าสุริย กับแม่โหนก กุยวารี มีศักดิ์เป็นน้าของพ่อหนานจาด คำปัญญา)
3. ตู๋หลวงเทพ (พ่อหนานหลวงเด็บ(เทพ) ชายน้อย)
4. ท่านพระคุณจิตเวทหรือคู้หลวงไทย (พ่อหนานหลวงไทย พงศ์แหงม)
5. ท่านพระครูสุนทรสิทธิธรรม (เจ้าอาวาสวัดน้ำดิบรูปปัจจุบัน)

ส่วนการเริ่มก่อตั้งบ้านน้ำดิบน้อยหรือน้ำดิบหมู่ที่ 6 นั้น ผู้เล่าบอกว่าครั้งแรกผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่ทางเขตตอนใต้ของบ้านน้ำดิบส่วนใหญ่จะมาจากบ้านหนองเงือก ที่พอจะจำได้มีดังนี้

1. ครอบครัวของพ่อน้อยดี หมื่นอภัย
2. ครอบครัวของแม่หลวงเผื่อ หมื่นอภัย (มีศักดิ์เป็นน้องของพ่อน้อยดี หมื่นอภัย)
3. ครอบครัวของพ่อหนานแก้ว หมื่นอภัย
4. ครอบครัวของพ่อหนานปิง (จ๋านามสกุลไม่ได้)
5. ครอบครัวของพ่อเผ่าอุป แม่วันดี (จ๋านามสกุลไม่ได้)
6. ครอบครัวของพ่อเผ่าน้อยมน (จ๋านามสกุลไม่ได้)
7. ครอบครัวของพ่อหนานสุข นันพนัก (ตอนหลังจะมีการสะกดมาเป็นนันทนัคหรือนันทนัค ก็มี)
ครอบครัวนี้อพยพมาจากบ้านห้วย
8. พ่อเผ่าน้อยหม (จ๋านามสกุลไม่ได้)

และยังมีอีกหลายครอบครัวที่ทยอยกันเข้ามาแผ้วถางทำไร่ที่นาปลูกบ้านทำมาหากินตามสองฝั่ง
ฟากของน้ำห้วยอันอุดมสมบูรณ์ แต่ผู้เล่าทั้งหลายจดจำชื่อมิได้ทั้งหมด

ครั้นมีหมู่บ้านใหม่เกิดขึ้นใหญ่โตตามลำดับ ก็ได้มีการคัดเลือกผู้ใหญ่บ้านขึ้นมาปกครองดังต่อไปนี้

1. ผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ พ่อหลวงน้อยฟ้า (จ๋านามสกุลไม่ได้)
2. ผู้ใหญ่บ้านคนที่สองคือ พ่อหลวงหนานหมื่น กุยวารี
3. ผู้ใหญ่บ้านคนที่สามคือ พ่อหลวงมอญ หมื่นอกัย

บ้านน้ำคิบน้อยได้อาศัยน้ำห้วยของห้วยหมาผีและห้วยคงพ่อบ้าน ซึ่งมีน้ำที่อุดมสมบูรณ์ตลอดทั้งปี
แม้แต่น้ำฤดูแล้งก็มีได้เหือดแห้งหายไปเลย ได้อาศัยสายน้ำห้วยในการทำการเกษตรและหล่อเลี้ยงหมู่บ้าน
ตลอดมา บ้านน้ำคิบจึงได้เกิดขึ้นเป็นสองหมู่บ้าน ที่ทุกคนมักจะเรียกกันจนติดปากว่า “น้ำคิบหลวง” กับ
“น้ำคิบน้อย”

ลำดับของผู้ปกครองหมู่บ้านหรือผู้ใหญ่บ้านของบ้านน้ำคิบมีดังนี้

บ้านน้ำคิบน้อยหมู่ที่ 6

1. พ่อหลวงน้อยฟ้า (จ๋านามสกุลไม่ได้)
2. พ่อหลวงหนานหมื่น กุยวารี
3. พ่อหลวงมอญ หมื่นอกัย
(พ่อของพ่อจอมจันทร์ ชายน้อย)
4. พ่อหลวงปิ่นแก้ว เหล็กกันทา
5. พ่อหลวงบุญธรรม ปิ่นวารี
6. พ่อหลวงประพันธ์ อุ่นโพธิ์(คนปัจจุบัน)

บ้านน้ำคิบหลวงหมู่ที่ 7

1. พ่อหลวงหนานปิง โพขรา
2. พ่อหลวงหนานวังหรือพ่อกำนันวัง ชายน้อย
3. พ่อหลวงศรีคำ อุพันธ์
4. พ่อหลวงทองใบ ชายน้อย
5. พ่อหลวงเนตรคำ หมื่นอกัย
6. พ่อหลวงเฉลิม เปี้ยวงศ์
7. พ่อหนานบุญหลง ธรรมจันแก้ว(รักษาการแทน)
8. พ่อหลวงมงคล หมื่นอกัย (ได้รับเลือกตั้งสมัยแรก)
9. พ่อหลวงมงคล หมื่นอกัย (ได้รับเลือกตั้งสมัยที่ 2)
10. พ่อหลวงเกรียงไกร ชายน้อย (คนปัจจุบัน)

ข้อมูลพื้นฐาน

1. หมู่ที่ 6 บ้านน้ำดิบน้อย ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ที่ตั้ง

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านน้ำดิบหลวง ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านห้วยอ้อ ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านแม่อาว หมู่ที่ 3 ตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านวังงู และบ้านวังสวนกล้วย ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง

จำนวนเนื้อที่

มีเนื้อที่ประมาณ 1,550 ไร่

ลักษณะภูมิประเทศ

เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำและที่ราบสูง ป่าไม้ มีลำห้วยตัดผ่านหมู่บ้าน เดิมทีมีน้ำไหลตลอดปี แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว

ลักษณะการปกครอง

ผู้ใหญ่บ้าน นายประพันธ์ อุ่นโพธิ์

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 1. นายวิมล ผางวาริ

2. นายอุดม ปิ่นวาริ

สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

1. นายสวนศักดิ์ นันพนัด

2. นายหน่อแก้ว พรหมปิ่น

จำนวนประชากร

จำนวนครัวเรือน 235 ครัวเรือน

ประชากรชาย 407 คน

ประชากรหญิง 398 คน

รวม 805 คน

สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำสวนลำไย รองลงมา ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ ตัดเย็บเสื้อผ้า และรับจ้างทั่วไป

สภาพทางสังคม

การศึกษา   โรงเรียนประถมศึกษา 1 แห่ง
                         ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง

สถาบันและองค์กรทางศาสนา

                 อาราม 1 แห่ง

                 ศาลเจ้า 1 แห่ง

สาธารณสุข   อัตราการใช้ส้วมราดน้ำ 85 %

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

                 สถานีตำรวจ 1 แห่ง

                 กลุ่มอาสาสมัคร 1 กลุ่ม

การบริการพื้นฐาน

การคมนาคม   บ้านน้ำดิบน้อยห่างจากอำเภอป่าซาง 20 กิโลเมตร ถนนส่วนใหญ่เป็นถนนลาดยาง ถนนภายในซอยเป็นถนนลูกรัง

การโทรคมนาคม

                 โทรศัพท์สาธารณะ 2 แห่ง

                 จำนวนครัวเรือนที่มีโทรศัพท์ในบ้าน 198 ครัวเรือน

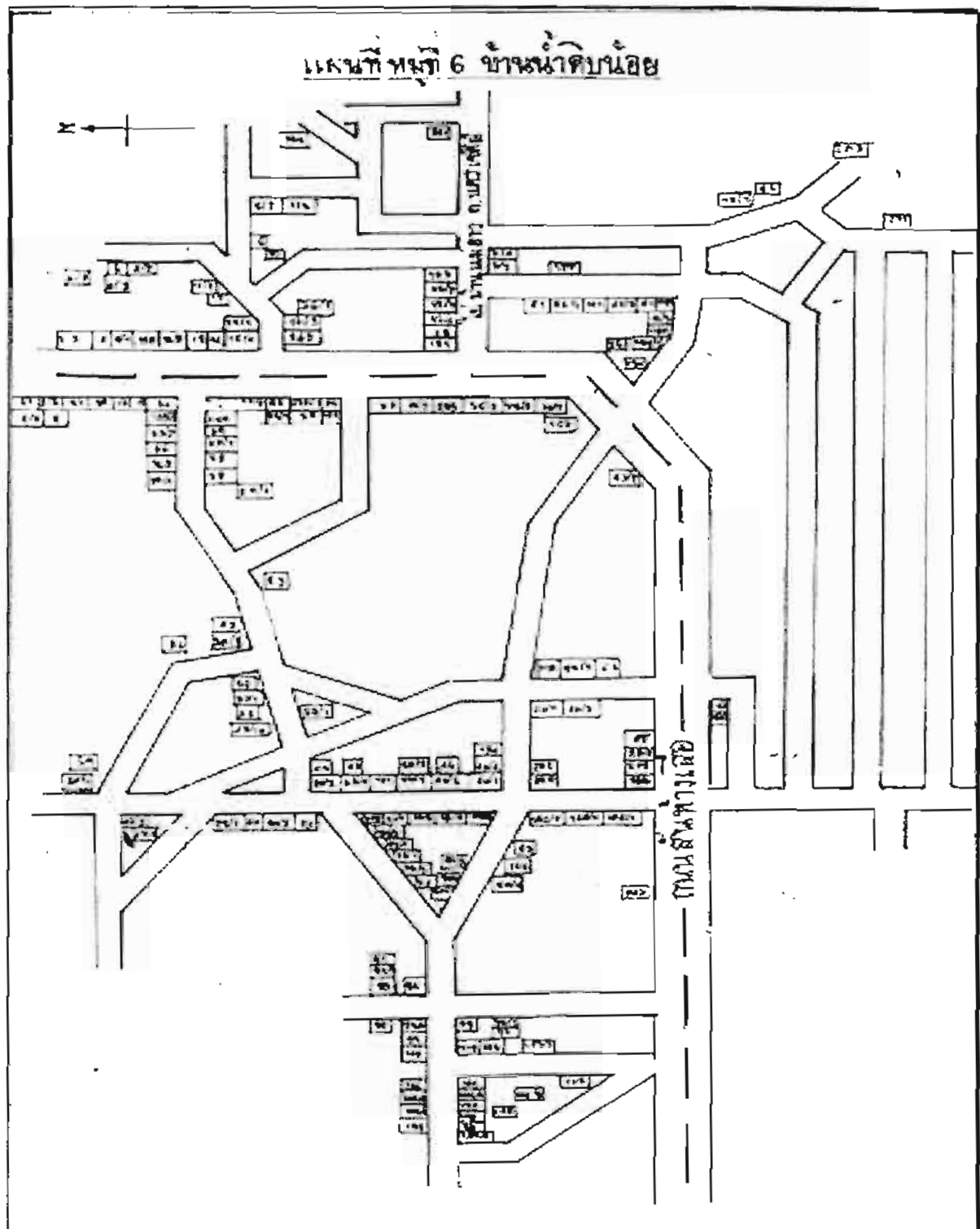
การไฟฟ้า

                 จำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ 236 ครัวเรือน

การประปา

                 มีการใช้ทั้งน้ำประปา และน้ำบาดาล

แผนที่หมู่บ้านน้ำดิบน้อย

2. หมู่ที่ 7 บ้านน้ำดิบหลวง ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ที่ตั้ง

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านไร่คง ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านน้ำดิบน้อย ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านแม่อาว ตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านวังกู่ ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

จำนวนเนื้อที่

มีเนื้อที่ประมาณ 6,000 ไร่

ลักษณะภูมิประเทศ

เป็นที่ราบจากทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตก มีลำห้วยน้ำดิบผ่านกลางหมู่บ้าน

ลักษณะการปกครอง

ผู้ใหญ่บ้าน	นายเกรียงไกร ชายน้อย
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ	1. นายจรัส กาวารี
	2. นายพงศ์เสวย ปินวารี

สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

1. นายศักดิ์ชัย อุปันนั
2. นางพัชรินทร์ ปินวารี

จำนวนประชากร

จำนวนครัวเรือน	365 ครัวเรือน
ประชากรชาย	605 คน
ประชากรหญิง	617 คน
รวม	1,222 คน

สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำสวนลำไย และสวนมะม่วง รองลงมา ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ การตัดเย็บเสื้อผ้า และรับจ้างทั่วไป

สภาพทางสังคม

การศึกษา

- โรงเรียนประถมศึกษา 1 แห่ง ชื่อ โรงเรียนวัดน้ำดิบ

- ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง

สถาบันและองค์กรศาสนา

- วัด 1 แห่ง
- อาราม 1 แห่ง

สาธารณสุข

- มีอัตราการใช้น้ำประปา 100 %

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- กลุ่มอาสาสมัคร 2 กลุ่ม

การบริการพื้นฐาน

การคมนาคม บ้านน้ำดิบหลวงห่างจากอำเภอป่าซาง 17 กิโลเมตร ส่วนใหญ่เป็นถนนลาดยางซึ่งยังมีสภาพดี ถนนภายในซอยยังเป็นถนนลูกรัง

การโทรคมนาคม

- โทรศัพท์สาธารณะ 2 แห่ง
- มีโทรศัพท์บ้านใช้เกือบทุกครัวเรือน

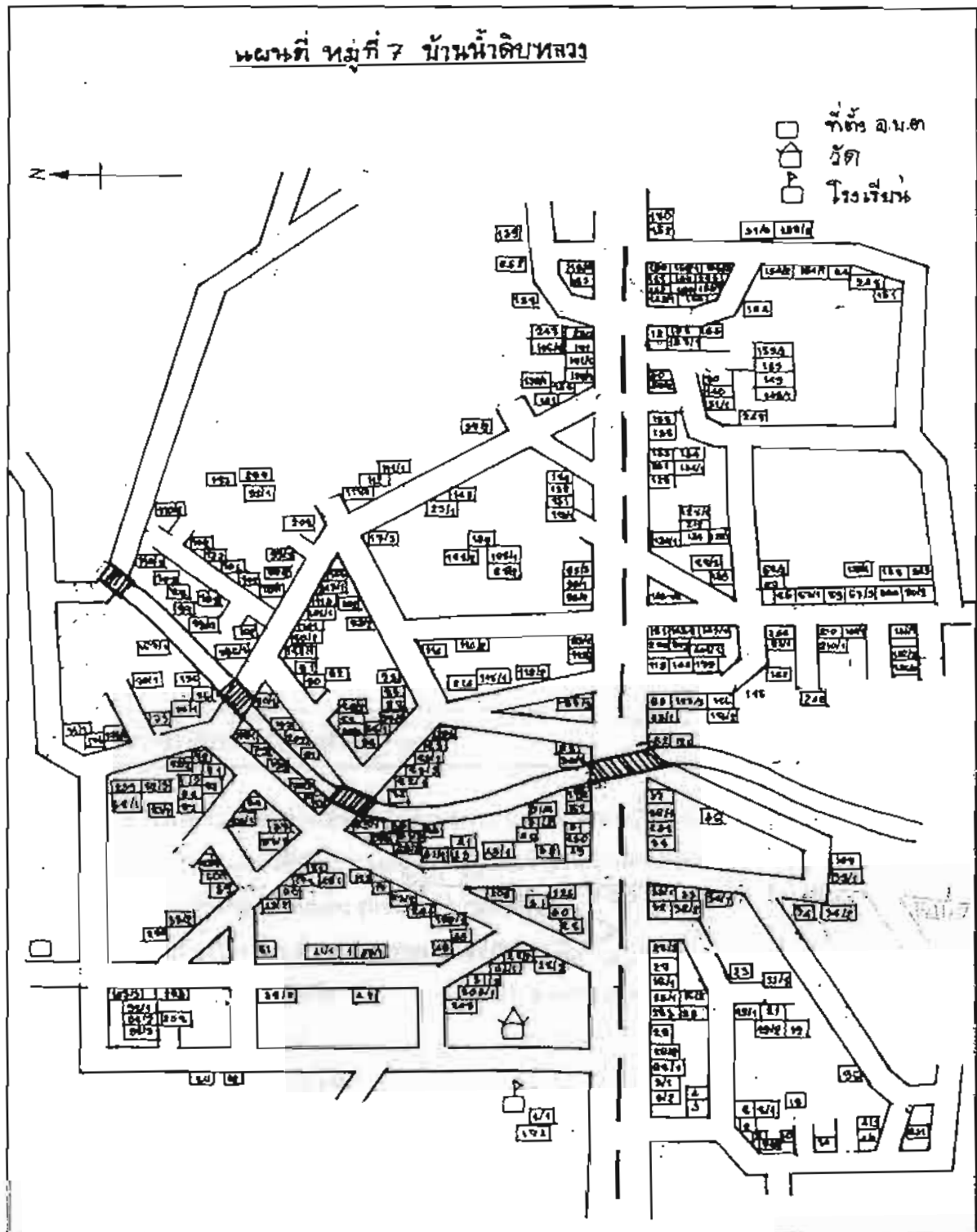
การไฟฟ้า

มีไฟฟ้าใช้ 392 ครัวเรือน ยังขาดไฟฟ้า 3 ครัวเรือน

การประปา

ส่วนใหญ่ใช้น้ำประปา

แผนที่หมู่บ้านน้ำดิบหลวง

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

โครงการวิจัย “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบ้านน้ำคืบ อำเภอบ้านนา จังหวัดลำพูน” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมประเพณี และทบทวนการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ผ่านมาของชุมชนบ้านน้ำคืบ 2) หาแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งการดำเนินโครงการเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อเกิดประโยชน์กับชุมชนอย่างแท้จริง โดยเริ่มตั้งแต่การประชุมสร้างความเข้าใจ การแบ่งบทบาทหน้าที่/ประเด็นในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน การจัดเวทีประชาคม การศึกษาฐาน วางแนวทางการดำเนินกิจกรรม และสรุปบทเรียนร่วมกัน ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการนำเสนอผลการวิจัยเป็น 6 ประเด็น คือ

1. ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
2. วิถีชีวิต
3. โบราณสถาน โบราณวัตถุ
4. วัฒนธรรมประเพณี (ยึด 12 เดือน)
5. อาหารและยา
6. เครื่องแต่งกาย

1. ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในแง่มุมทางประวัติศาสตร์นั้น ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมทั้งตามธรรมชาติหรือสิ่งที่มีมนุษย์ได้ปรับปรุง ตกแต่ง หรือจัดสร้างขึ้นใหม่ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่มีผลต่อการดำเนินวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชนนั้น ๆ เป็นอย่างยิ่ง

คณะผู้ร่วมวิจัย ประเด็นทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

1. นางมณฑล หมั่นอภัย	ประธานกรรมการ
2. นายอุดม ปิ่นวาริ	รองประธานกรรมการ
3. นายบุญธรรม ปิ่นวาริ	กรรมการ
4. นายหน่อแก้ว พรหมปิ่น	กรรมการ
5. นายฉลองชัย แก้วแดง	กรรมการ
6. นายสมชาย ไชยแสน	กรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการของกลุ่มได้รับความอนุเคราะห์จากท่านผู้รู้ และท่านผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหลายในชุมชนของเรา อนุเคราะห์สละเวลาและให้โอกาสแก่คณะของผู้วิจัยได้สัมภาษณ์และสอบถามเกี่ยวกับความเป็นมาด้านต่างๆ หลายครั้งหลายครา จนทำให้เราจัดทำงานวิจัยในครั้งนี้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย อันประกอบด้วย

1. พ่อหนานชาติ คำปัญญา
2. พ่อหนานบุญแรง หมั่นอกัย (ทั้งสองท่านได้ให้ข้อมูลแก่คณะฯ ในวันที่ 3 และ 4 เมษายน 2549)
3. พ่อหนานฝ้าย กันธรรม (ให้ข้อมูลแก่คณะฯ ในวันที่ 7 เมษายน 2549)
4. พ่อหนานหวัน ชายน้อย (ให้ข้อมูลแก่คณะฯ ในวันที่ 19 เมษายน 2549)
5. พ่อหนานบุญหลง ธรรมขันแก้ว (ให้ข้อมูลแก่คณะฯ ในวันที่ 20 เมษายน 2549)
6. พ่อจอมจันทร์ (พ่อเมื่องน้อย) ชายน้อย (ให้ข้อมูลแก่คณะฯ ในวันที่ 20 เมษายน 2549)
7. พ่อหลวงบุญธรรม ปิ่นวารี (ให้ข้อมูลแก่คณะฯ ในวันที่ 20 เมษายน 2549)
8. อบต.หน่อแก้ว พรหมปิ่น (ให้ข้อมูลแก่คณะฯ ในวันที่ 24 พฤษภาคม 2549)
9. อบต.สวนสักคี นันพนัด (ให้ข้อมูลแก่คณะฯ ในวันที่ 24 พฤษภาคม 2549)
10. และท่านผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหลายในชุมชนบ้านน้ำดิบของเราอีกหลายท่าน ที่ช่วยให้ข้อมูลเพิ่มเติมแก่คณะวิจัยของเราอีกมากมาย

เรื่องราวของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ของชุมชนบ้านน้ำดิบ สามารถสรุปเพื่อเปรียบเทียบกันระหว่างอดีตกับปัจจุบัน (การเกิดขึ้น การเสื่อมสลาย การสูญหาย และการคงอยู่) ได้ดังนี้

ก. ทรัพยากรน้ำ

ในอดีต หมู่บ้านน้ำดิบเป็นดินแดนแห่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ตลอดปี มีน้ำห้วยไหลผ่านกลางหมู่บ้าน ซึ่งในปัจจุบันเราก็ยังพอมองเห็นลำห้วยให้ได้ดูกันอยู่บ้าง เช่น ที่สะพานข้ามน้ำห้วยในหมู่บ้านน้ำดิบหลวง หมู่ที่ 7 ตรงถนนใหญ่ในหมู่บ้าน โดยได้ไหลมาจากทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งปัจจุบันก็จะมีสะพานข้ามลำห้วยบนถนนสายน้ำดิบไปทะลุข้างวัดสุวรรณวิหารของบ้านแม่อาว

ท่านผู้รู้ในชุมชนได้เล่าให้ฟังว่า น้ำห้วยจะไหลมาจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งมีดินดอนหรือเป็นเนินดินเตี้ยๆ ที่อุดมสมบูรณ์ มีลักษณะคล้ายคอกขี้ป็นน้ำคนจึงเรียกว่าคอกขี้ป็นน้ำกัน(ปัจจุบันอยู่บริเวณคอกไก่เขียว) จะแบ่งแยกน้ำในลำห้วยออกเป็นสองสาย สายหนึ่งจะไหลลงไปทางทิศใต้ แต่อีกสายหนึ่งจะไหลมาผ่านบ้านน้ำดิบนั่นเอง เป็นลำห้วยที่อุดมสมบูรณ์ด้วยน้ำและพสกสัตว์น้ำทั้งหลาย เช่น หอย ปู ปลา กุ้ง เป็นต้น บางแห่งเป็นวังวน ที่ลึกมาก บางแห่งจะมีน้ำคั่งลงหายไปก็มี บางแห่งยังมีธารน้ำตกที่มากกระทบกับภูผาหิน ไหลตกลงมาหลายจุดด้วยกันน้ำอัสจรรยั้ง ลำห้วยสายนี้จะไหลผ่านทางกลางบ้านน้ำดิบหลวงหมู่ที่ 7 เกือบทั้งหมด

อีกจุดหนึ่งจะมีลำน้ำห้วยที่มีต้นกำเนิดอยู่บริเวณในกลางป่าชุมชนตำบลน้ำดิบ ซึ่งปัจจุบันเรียกกันว่า “คอนกอไผ่แห้ง” บริเวณนั้นจะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยต้นไม้ใหญ่เกือบทั้งหมด ลำห้วยนี้คนสมัยนั้นเรียกว่า ห้วยหมาผี จะไหลมาสมทบกับน้ำที่ไหลออกจากบ่อดิน บริเวณคองพ้อบ้าน ของบ้านน้ำดิบน้อยกลายเป็นลำห้วยที่ใหญ่ขึ้น และคนในสมัยนั้นจะเรียกลำห้วยสายนี้ว่า “ห้วยแม่หลวงบัว” แล้วไหลผ่านขึ้นมาทางทิศ

เหนือ ผ่านบ่อน้ำสี่เหลี่ยม(บ่อฆ้องเก่า) จะมีน้ำที่ไหลออกจากปากบ่อสี่เหลี่ยมมาสมทบอีกส่วนหนึ่งไหลลงสู่ลำเหมืองระหว่างหมู่บ้านน้ำดิบกับบ้านวังอู่ – ปากคลองซึ่งมักจะเรียกกันว่าเหมืองป่ารกฟ้า นั่นเอง จุดที่น้ำไหลออกมามีสมทบกับน้ำห้วยหมาผืนนั้น ชาวบ้านเรียกว่า “คงพ้อบ้าน” (ปัจจุบันคือที่ตั้งของอารามคงนิมิตร์) น้ำสายนี้จะมีสีขาวขุ่น อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพวกปลาานาชนิด มีคนเล่าว่าเคยเห็นงูขนาดใหญ่มาก มาใช้ลำตัวพันรัดกับต้นไม้สองฟากของลำห้วยนี้ตรงบริเวณคงพ้อบ้านนั้น แล้วใช้ลำตัววิดน้ำเพื่อจะได้กินปลาเป็นอาหารในหน้าแล้งหลายครั้งหลายคราด้วยกัน จนคนในสมัยนั้นกลัวและคิดว่าเป็นพญางูของเจ้าที่หรือของพ้อบ้านที่มาปรากฏแสดงปาฏิหาริย์ให้เห็น จึงไม่ค่อยมีใครกล้าเข้าไปทำอะไรใกล้บริเวณคงพ้อบ้านแห่งนั้นบ่อยนัก นอกจากนั้น ยังมีคนพบปลาไหลขนาดใหญ่มาหลายครั้ง จนไม่กล้าจะจับเอาไปกินเลยโดยคิดว่าจะต้องเป็นปลาไหลของเจ้าที่หรือปลาไหลของพ้อบ้านนั้นด้วย

น้ำสายนี้จะไหลผ่านมาที่ข้างบ่อน้ำสี่เหลี่ยม(ปัจจุบันถูกดินโคลนกลบเกือบไม่รู้ว่าเป็นลักษณะของบ่อน้ำแล้ว)ซึ่งผู้เล่าหลายท่านบอกว่าเป็นบ่อน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์คือจะมีเสียงของฆ้องดังกังวานขึ้นมา ในวันสำคัญต่าง ๆ จากใต้บ่อน้ำสี่เหลี่ยมแห่งนี้ เช่น วันเดือนดับ(วันแรม 15 ค่ำ)หรือวันเดือนเพ็ญ(วันขึ้น 15 ค่ำ) ผู้เฒ่าผู้แก่บอกว่า ในบ่อแห่งนี้มีฆ้องเก่า ที่คนในสมัยก่อนโน้นได้นำมาใส่เอาไว้โดยได้ทำพิธีอันศักดิ์สิทธิ์แบบการฝากสมบัติไว้กับผืนแผ่นดินไทยแบบโบราณกาลนั่นเอง ภายหลังจึงมักจะเกิดการแสดงปาฏิหาริย์ให้คนเราได้เห็นกันในเทศกาลหรือวันสำคัญทางศาสนาด้วย

จากลำน้ำห้วยที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ ยังมีน้ำที่ไหลออกจากปากบ่อในหมู่บ้านน้ำดิบของเราอีกหลายจุดด้วยกัน โดยบางแห่งจะพุ่งขึ้นมาเหมือนน้ำพุในปัจจุบันด้วย เช่น ที่บ่อน้ำบ้านของพ่อหลวงทองใบ ชายน้อย และที่บ่อน้ำของพ่อคำ - แม่รสคำ แก้วแดง (ข้างประตูเข้าของโรงเรียนวัดน้ำดิบปัจจุบัน) นอกจากนั้น บ่อน้ำที่ขุดลงบนดินในหมู่บ้านน้ำดิบทุกจุดจะ พบน้ำได้ไม่ยากเลย จะมีน้ำขึ้นมาเกยคันถึงปากบ่อหรือสูงเพียงดินนั่นเอง

การบริหารจัดการน้ำ ในอดีต ชาวบ้านน้ำดิบอาศัยน้ำตามธรรมชาติเป็นปัจจัยหลักในการ ดำเนินชีวิตตามวิถีเกษตรกรรม เป็นการทำการเกษตรแบบพอเพียง ไม่ได้ทำในเชิงเศรษฐกิจแบบปัจจุบัน และไม่มี การตัดต้นไม้ทำลายป่า โดยอาศัยแหล่งน้ำ จากน้ำฝน น้ำบ่อน้ำดิน น้ำลำคลองและแม่น้ำปิง นำมาใช้ในการเกษตร โดยจะทำฝายทดน้ำเข้า สวน ไร่ และนาผ่านทางลำคลอง ลำเหมือง เนื่องจากน้ำอุดม สมบูรณ์ การใช้น้ำไม่มาก

ในปัจจุบัน บ้านน้ำดิบ ได้เปลี่ยนวิธีการทำการเกษตรจากการเกษตรแบบพอเพียงขยับขยายไปเป็น การเกษตรเชิงเศรษฐกิจ มีการทำสวนลำไย สวนมะม่วง ซึ่งทำการค้ามากขึ้น มีการนำเครื่องจักรมาใช้ ในการเกษตร มีการตัดต้นไม้เพื่อปรับปรุงขยายพื้นที่ในการเพาะปลูกมากขึ้น ปริมาณการใช้น้ำจึงมีความ จำเป็นมากขึ้นตามไปด้วย จากการสอบถามผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านน้ำดิบ ได้คำตอบเกี่ยวกับการใช้น้ำในการเกษตร เมื่อเปรียบเทียบกับอดีตแล้วได้คำตอบคือ ไปเป็นคนละแบบเหมือนพลิกฝ่ามือเลยทีเดียว เพราะน้ำห้วยที่เคยไหลตลอดปี ก็หายไป แม้แต่ฤดูฝนบางปีก็ยังไม่เคยเห็นน้ำห้วยไหลมาอีกด้วยซ้ำไป น้ำจาก บ่อน้ำดินที่ขุด

ไว้ตามบ้านในอดีตก็เหือดแห้งหายไปหมด เหลือให้เราได้เห็นแค่บ่อร้างที่ปราศจากแม้แต่ น้ำเพียงหยดเดียว มีการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาลที่มีความลึกลงไปหลายสิบเมตร บางแห่งลึกกว่าร้อยเมตรก็มีมากมาย จากการสอบถาม และการสังเกตของคณะทีมงานวิจัยได้คำตอบ คือ พื้นที่ของบ้านน้ำดิบนั้นห่างจากลำน้ำแม่ปิงไม่มากนัก ซึ่งปัจจุบันมีการขุดลอกลำน้ำปิงและมีการขุดทรายไปใช้ในการก่อสร้าง ซึ่งมีทำทรายหลายแห่ง เมื่อมีการขุดทรายทำให้ระดับน้ำได้ดินต้อง ลดระดับลึกตามไปด้วย จึงน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้บ้านน้ำดิบเกิดเป็นบ่อร้างตามไปด้วย

“.....อนิจจา ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น ท่านเคยคิดบ้างไหมว่าเราจะช่วยกันทำอย่างไรบ้าง ถึงจะช่วยกันอนุรักษ์แหล่งน้ำของพวกเราที่มีอยู่เพียงน้อยนิดเหล่านี้ไว้ให้พวกเราและลูกหลานของพวกเราได้มีใช้มีดื่มในอนาคต่อไปอีกยาวนาน อย่าคิดว่าน้ำเป็นทรัพยากรที่ไม่มีวันหมดไปจากโลกนี้ได้ ถ้าคิดอย่างนั้นท่านทั้งหลายคงคิดผิดไปแล้วแน่นอน มาเถิดท่านทั้งหลายเรามาเริ่มต้น ช่วยกันคิดป้องกันและแก้ไขในเรื่องของแหล่งน้ำต่าง ๆ ในชุมชนของเรา และเริ่มต้นช่วยกันปฏิบัติตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปคงจะยังไม่สายเกินไปแน่นอน .....” (อาจารย์สมชาย ชัยแสน ครูในดวงใจ ปี 2546 จังหวัดลำพูน สาขาวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม)

“หนึ่งสมอง สองมือ คือพลัง
จะลุยยัง สิ่งไม่ดี ที่ทั้งมอง
มาร่วมสร้าง สรรค์แต่ง แผ่นดินทอง
สร้างเพื่อน้อง ลูกหลาน ประสานใจ
อีกไม่นาน งานสรรค์สร้าง คงเกิดผล
รวยหรือจน คนช่วยกัน นั้นสุดโต
ขอเพียงแต่ ช่วยกันจริง ด้วยน้ำใจ
ผลที่ได้ ชุมชนเด่น เห็นทันตา”

การสูญสลายไปของน้ำในพื้นที่นั้นมิสาเหตุมาจากหลายประการ เช่น คนตัดไม้ทำลายป่า ไม่มีต้นไม้ใหญ่คอยดูดซับอุ้มน้ำเอาไว้ในแผ่นดิน จึงขาดความชุ่มชื้น และที่แน่นอนก็คือการขุดทรายบริเวณ ลำน้ำแม่ปิงซึ่งอยู่ไม่ไกลจากท้องถิ่น เมื่อทรายข้างล่างถูกดูดขึ้นมาใช้มากมายพื้นแผ่นดินก็ย่อมจะเกิดเป็นโพลง น้ำก็ต้องลดลงไปตามแผ่นดินข้างล่าง และที่อันตรายอย่างยิ่งในอนาคตก็คือ “การทรุดตัวของแผ่นดิน” ย่อมจะเกิดผลกระทบและความเสียหายกับบ้านเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ข. ทรัพยากรป่าไม้

ในอดีต ป่าไม้แถบบริเวณหมู่บ้านน้ำดิบออกไปทุกทิศทาง ประกอบไปด้วยป่าที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะสองฝั่งฝายของลำห้วยจะหนาทึบไปด้วยลำต้นของไม้ใหญ่ เช่น ไม้สัก ไม้เต็ง ไม้ประดู่ ไม้แดง และ

ไม้เบญจพรรณต่างๆมากมาย เป็นที่อยู่อาศัยของพวกสัตว์ป่าทั้งหลายที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ การหาของป่า มาประกอบอาหารในชีวิตประจำวันนั้นแสนจะง่ายดายตามฤดูกาล พืชผักสมุนไพรก็อุดมสมบูรณ์

ในปัจจุบันนี้ เกือบจะไม่เหลือร่องรอยให้เราได้รับรู้ได้เห็นและได้ศึกษากันเลย คงเหลือแต่ป่าชุมชน ผืนสุดท้ายที่มีเพียงน้อยนิด ก็ยังมีผู้คนที่ย่อยจะทำลายไปที่ละนิด ๆ โดยไม่รู้ตัวเอง เช่น ขนเอาขยะต่าง ๆ มาทิ้งให้เกิดเป็นมลภาวะกับสภาพแวดล้อม ทำลายภูมิทัศน์อันสวยงามของชุมชนเรา หรือการแผ้วถางป่า การบุกรุกทำลายเพื่อยึดครองเอามาเป็นผลประโยชน์แห่งตน การเผาป่าในฤดูแล้งจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ก็นับว่าเป็นการทำลายสภาพแวดล้อมที่ยังคงหลงเหลือมาไว้เป็นสมบัติผืนสุดท้ายของชุมชนเรา คือไปในอนาคต เหล่าบรรดาลูกหลานของพวกเราจะต้องพบกับความแห้งแล้งและภัยพิบัติต่างๆ อีกมากมายที่จะต้องเกิดตามมาอย่างแน่นอน

หากพวกเราช่วยกัน สืบสานไว้	รวมน้ำใจช่วยปกป้อง คอยรักษา
ป่าเคยให้ได้รับสุข ทุกชีวา	อีกไม่ช้าหากป่าหมด คงอดกัน
ป่าให้น้ำให้ทั้งความ ชุ่มฉ่ำจิต	ให้ชีวิตชุ่มชีวา สาระพัน
ผักไม้เห็ดเด็ดจากป่า มาทั้งนั้น	เสริมสร้างผืนปกป้อง คุ้มครองเทอญ

ก. ทรัพยากรดิน

ในอดีต เมื่อน้ำอุดมสมบูรณ์ ป่าไม้ให้ความชุ่มชื้น ผืนดินย่อมมีความสมบูรณ์ตามมาเป็นแน่แท้ ผู้เฒ่าผู้แก่ในอดีตท่านถึงได้ตัดสินใจอพยพโยกย้ายมาตั้งถิ่นฐานรกรากในพื้นที่แห่งนี้ จนมีคำพังเพยของคน ของในสมัยก่อนกล่าวเปรียบเทียบกับว่า “...ผืนแผ่นดินดีนี้ ในน้ำมีปลา(ปลา) ในนามีข้าว ในใจในเหล้า (ป่า คง) มีสิ่งของกินและของใช้(ของกินของใช้)...”

ในปัจจุบันนี้ ทรัพยากรดินได้ถูกใช้ไปเกือบทุกพื้นที่หมุนเวียนเปลี่ยนไปไม่มีวันจบสิ้น หลายที่ หลายแห่งถูกใช้ไปโดยมิได้รับการดูแลรักษาพื้นที่ที่ควร ทำให้สภาพของดินเหล่านั้นเสื่อมสลายไปโดยไม่รู้ตัว เช่น ดินถูกไฟเผาบ่อย ๆ ทำให้เกิดการสูญเสียอินทรียวัตถุที่เป็นประโยชน์ในดินไปมากมาย การใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช ซึ่งทำให้เกิดการตกค้างและสูญเสียอินทรียวัตถุอื่นๆที่เป็นตัวก่อเกิดประโยชน์ให้กับพื้นดิน ทั้งทางตรงและทางอ้อมอีกด้วย เป็นต้น

ดังนั้น พวกเราซึ่งเป็นคนรุ่นหลังก็จะต้องมาช่วยกันคิดวิธีการและหาหนทางที่จะต้องช่วยกัน ป้องกันและเสริมสร้างทรัพยากรในหมู่บ้านหรือชุมชนของเราให้มีสภาพที่ดีและให้คุณค่าที่น่าพอใจต่อลูกหลานของเราต่อไป

ง. ทรัพยากรหิน ถ้ำ ทราย และภูเขาต่างๆ

ในอดีตนั้น ภูเขา เนินผา ถ้ำ และหินต่างๆ ในบริเวณของหมู่บ้านน้ำดิบของเรานั้น มีอยู่มากมาย โดยเฉพาะตรงบริเวณที่ใกล้กับหนองผาในปัจจุบัน จะมีเนินของก้อนหินใหญ่มากมาย มีถ้ำหนองผาที่เล่าลือ

กันว่าเป็นถ้าที่เก็บสมบัติของคนยุคโบราณ มีเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ ของคนในอดีต ที่คนรุ่นหลังต่อมาสามารถไปหยิบยืมเอามาใช้ในงานพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ เมื่อเสร็จพิธีกรรมนั้นๆ แล้ว ก็จะพากันนำกลับไปส่งคืนไว้ที่เดิม ซึ่งได้ปฏิบัติกันมาเป็นเวลาอันยาวนานแล้ว ส่วนก้อนหินใหญ่นั้นมีประดับอยู่ทั่วบริเวณจำนวนมาก มีหน้าผาสูง คนจึงเรียกกันว่าหนองผา

ต่อมาภายหลัง มีคนจากที่อื่นมาขโมยเอาทรัพย์สินสมบัติหรือสิ่งของต่างๆ ภายในถ้ำไปเป็นสมบัติของตนเอง บางคนหยิบยืมไปแล้วไม่นำมาส่งคืนไว้ที่เดิม ผู้เล่าบอกว่าเทวดา ฟาติณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ปกปักรักษาสิ่งเหล่านั้นอยู่ ท่านได้พิโรธจึงบันดาลให้ก้อนหินถล่มลงปิดทับปากถ้ำหายไปจนถึงปัจจุบันนี้ เหลือให้เราเห็นแค่ร่องรอยของกองหินไว้เท่านั้น และต่อมาผู้คนได้นำเอาเศษของหินไปใช้ถมถนนหนทางสาธารณะ ในหมู่บ้านอีกมากมายจึงทำให้ทรัพยากรพวกหินและทรายต่างๆ นั้นลดน้อยถอยลงไปเกือบจะไม่เหลือให้เห็นซากอย่างเช่นปัจจุบันนี้

จ. สิ่งแวดล้อมอื่นๆ

ขยะ คือ ตัวปัญหาอันยิ่งใหญ่ในสังคมปัจจุบัน ถ้าหากเราไม่ช่วยกันป้องกัน กำจัดและดูแลให้ถูกวิธี ยิงจะทำให้เกิดมลภาวะตามมาในอนาคตอย่างมากมาฆมหาศาล จุมนคนใดยังมีความเจริญทางวัตถุมากขึ้นชุมชนนั้นก็ยังมีปัญหาด้านขยะติดตามมาเป็นเงาตามตัว นั่นคือสังคม

ในอดีต ทำไมขยะจึงไม่เกิดปัญหา? ปัจจุบันขยะมาจากไหน ทำไม่ถึงมีมาก? นี่คือข้อสงสัยของอีกหลายๆคน ที่มีถามอยู่ในใจเสมอ เหตุที่ไม่เกิดปัญหาในอดีตนั้นสืบเนื่องมาจากหลายสาเหตุ เช่น

1. ผู้คนมีความรับผิดชอบมีคุณธรรมนำหน้าการปฏิบัติ รู้จักกำจัดขยะในครัวเรือนแห่งตนที่เป็นผู้ก่อให้เกิดขึ้นมา ด้วยการฝังกลบ การเผาในหลุมดินในพื้นที่ของตน การใช้เป็นปุ๋ยชีวภาพสำหรับขยะที่ย่อยสลายได้หรือขยะอันเกิดจากพืชผักหรือพืชผลธรรมชาติ เป็นต้น

2. สภาพแวดล้อมและสังคมมีสภาพที่ดี คนในอดีตมีสภาพแวดล้อมและสังคมที่ดีมาก ทั้งที่เป็นสิ่งอันเกิดจากธรรมชาติหรือสิ่งที่เกิดจากมนุษย์เราสร้างขึ้นมาก็ตาม ที่ช่วยเอื้ออำนวยให้การปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องของการกำจัดขยะเป็นไปอย่างมีระเบียบและเป็นระบบโดยไม่ต้องให้ใครมาคอยควบคุมให้ปฏิบัติเหมือนในยุคปัจจุบันนี้

3. ความหลากหลายของขยะอันเกิดจากความอยากของคนในสังคมนั้นๆ ยังมีน้อย ในอดีตนั้น ขยะส่วนใหญ่มักจะเป็นขยะธรรมชาติ ที่มีการย่อยสลายได้เองและย่อยสลายได้เร็ว โดยไม่เกิดปัญหากับสังคมและสภาพแวดล้อมโดยทั่วไป แต่ในปัจจุบัน ยิ่งความเจริญเข้ามาในสังคมมากขึ้นเพียงใด ปัญหาแห่งขยะมลพิษต่างๆย่อมมีมากขึ้นตามมาเป็นทวีคูณแน่นอน และส่วนใหญ่ก็จะเป็นขยะที่กำจัดยากย่อยสลายช้า มีปัญหากับสภาพแวดล้อมแถมยังมีสารพิษเจือปนอีกด้วย

4. สภาพความเป็นอยู่ ระบบเศรษฐกิจต่างกัน ในอดีตนั้นสภาพความเป็นอยู่และระบบเศรษฐกิจไม่ได้บีบบังคับ ทำมาหากินไปตามสภาพของท้องถิ่น ไม่ค่อยมีการแข่งขัน สังคมสงบ ความเป็น

อยู่เรียบง่าย ทำให้คนเราไม่เกิดความเห็นแก่ตน ไม่คิดเอาเปรียบกับสังคม มีความละเอียดอ่อนต่อการกระทำที่ผิดไปจากระบบแห่งสังคมนั้นๆ จึงไม่เคยมีปัญหาเรื่องขยะล้นเมืองหรือขยะรกรุงราเหมือนดังเช่นยุคปัจจุบันนี้

5. สภาพขององค์ประกอบอื่นๆ

สิ่งที่ได้ยกตัวอย่างมาประกอบให้เห็นนี้ เป็นแค่เพียงบางส่วนเท่านั้น แล้วต่อไปในอนาคตคงจะต้องมีปัญหาติดตามมาอีกมากมาย นี่คือการท้าทายที่จะทำให้พวกเราเหล่าลูกหลานต้องช่วยกันคิด ช่วยกันหาแนวทางที่จะต้องวางแผนไว้ป้องกันและรับมือกับปัญหาของขยะ ที่จะมีตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในอนาคตอันใกล้นี้ และวันข้างหน้าค่อยๆ ไปอีกด้วย

ถ้าเราสามารถป้องกันมิให้เกิดมลภาวะต่างๆ เหล่านี้ได้ ถึงแม้จะไม่เต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ก็ตาม ก็คงจะช่วยให้สิ่งแวดล้อมด้านอื่นๆ มีสภาพที่ดีเกิดขึ้นตามมาด้วย เช่นสิ่งแวดล้อมทางอากาศ สิ่งแวดล้อมทางภูมิทัศน์เช่น สภาพของป่าชุมชน สุขภาพกายและใจของผู้คนในชุมชนของเราก็ย่อมจะมีผลที่ดีตามมาเป็นเงาตามตัวอีกด้วย

สิ่งที่ได้ค้นพบจากการศึกษาประเด็นทรัพยากร

1. บ้านน้ำดิบมีแหล่งทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ดีมีคุณค่ามากมาย
2. ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมได้ถูกใช้อย่างไม่เห็นคุณค่าเท่าที่ควร
3. ขาดการดูแลและบำรุงรักษาอย่างถูกหลักวิชาการ
4. ชุมชนไม่เห็นความสำคัญต่อการใช้และการรักษาทรัพยากรในท้องถิ่นเท่าที่ควร

วิธีการหรือการวางแผนในการแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรต่างๆ นั้น มีดังนี้

1. เรื่องทรัพยากรน้ำ ได้มีการแก้ไขดังนี้
  - 1.1 ได้ขุดเจาะบ่อน้ำตื้น บาดน้ำลึก ใช้ในการบริโภคและใช้ในการเกษตรกรรม แทนบ่อน้ำหรือที่ภาษาพื้นบ้านจะเรียกว่า “น้ำบ่อ” ซึ่งปัจจุบันได้กลายเป็นบ่อร้างไปเกือบทุกๆ บ่อในหมู่บ้าน
  - 1.2 ปัจจุบันกรมชลประทาน ได้ส่งเสริมการสร้างคลองชลประทาน เป็นคลองส่งน้ำแบบคอนกรีต โดยได้เริ่มทำในปีงบประมาณ 2549 เป็นต้นไป
  - 1.3 มีการส่งเสริมการขุดบ่อกักน้ำเอาไว้ใช้ในฤดูแล้งตามแหล่งสวนและไร่นาต่างๆ ในหมู่บ้าน พร้อมทั้งส่งการเลี้ยงปลาไปด้วย จะทำให้ได้รับผลประโยชน์ควบคู่กันไปด้วย
2. เรื่องทรัพยากรป่าไม้ มีการวางแผนแก้ไขไว้ดังนี้
  - 2.1 ได้พัฒนาป่าที่เหลืออยู่เป็นชุมชน โดยได้ช่วยกันดูแลซึ่งมี กำนัน – ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ส.อบต.และชาวบ้านในเขตชุมชนได้ช่วยกันดูแลรักษา
  - 2.2 มีโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำอ่าว อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ส่งเจ้าหน้าที่มาดูแลรักษาและพัฒนาป่าให้คงสภาพที่ดีอยู่ต่อไป

- 2.3 มีการจัดการเรียนการสอนเป็นวิชาหลักสูตรท้องถิ่นให้นักเรียนได้เรียนรู้และเข้าใจในการเห็นความสำคัญของป่าไม้ ที่ต่อวิถีชีวิตของทุกๆ คนในท้องถิ่นของเรา
3. เรื่องสิ่งแวดล้อมด้านขยะ มีการวางแผนทางแก้ไขไว้ดังนี้
  - 3.1 องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำดิบ ได้จัดทำโครงการฝังกลบเป็นปีๆ ไปตลอดมา และมีการเตรียมวางโครงการกำจัดขยะแบบถาวรไว้ในอนาคต
  - 3.2 รณรงค์ให้บุคคลภายในหมู่บ้าน กำจัดขยะ โดยการแยก และกำจัดให้อุณหภูมิเพื่อสลายสถานะ เช่น ขยะรีไซเคิล ขยะปุ๋ยชีวภาพ และขยะกิ่งก้านไม้ เป็นต้น
  - 3.3 ให้ความรู้เรื่องการกำจัดขยะ และรณรงค์ให้ช่วยกันดูแลหรือเป็นหูเป็นตาให้กับป่าชุมชน มีให้บุคคลภายนอกท้องถิ่นมาอาชญากรรมมาแอบทิ้งในเวลากลางคืนที่บริเวณเขตป่าชุมชน
4. สิ่งแวดล้อมด้านดิน / ในไร่นาและในสวน มีการวางแผนทางแก้ไขไว้ดังนี้
  - 4.1 รวมกันตั้งกลุ่มเพื่อผลิตและใช้ปุ๋ยชีวภาพแทนสารเคมีในสวน ไร่ นา เพื่อปรับสภาพดินที่กลายเป็นดินกรด ดินด่าง ให้มีสภาพที่ดีขึ้น
  - 4.2 รณรงค์ใช้พืชสมุนไพรแทนสารเคมี เพื่อใช้ในการกำจัดหรือไล่ศัตรูพืช เช่น มีการส่งเสริมการทำอีดัม และการนำเอาอีดัม มาผสมกากน้ำตาลและพืชสมุนไพรเพื่อใช้ในการเกษตรกรรม
5. สิ่งแวดล้อมด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุต่างๆ มีการวางแผนทางในการจัดการดูแลแก้ไขได้นำข้อคิดเห็นเสนอในหมวดของโบราณสถานและโบราณวัตถุ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรจัดให้มีการรณรงค์ให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้และการรักษาทรัพยากรอย่างถูกวิธี
2. ควรมีการปลูกจิตสำนึกแก่บุคคลในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนของชาติ
3. รัฐควรจัดกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการจัดตั้งองค์กรเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การส่งเสริมการใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนการใช้ปุ๋ยเคมี การบริหารจัดการเกี่ยวกับการใช้น้ำการบริหารจัดการเกี่ยวกับปัญหาการกำจัดขยะ
4. ควรมีการฟื้นฟูการรักษา วัฒนธรรม ประเพณี และสิ่งที่ทรงคุณค่า ของบ้านน้ำดิบ

การออกไปศึกษาเรียนรู้จากของจริงที่ป่าชุมชนบ้านน้ำคืบน้อยเพื่อกระตุ้นเตือนให้นักเรียนร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและปลูกจิตใต้สำนึกเพื่อจะสืบสานเจตนาที่ดีของบรรพบุรุษสืบไป

ป่าลุ่มน้ำอ่าวหรือป่าชุมชนตำบลน้ำคืบ ปัจจุบันนี้(พ.ศ.2548) นับว่าเป็นป่าสิ้นสุดท้ายของชุมชนเรา ที่ยังพอจะมีให้ลูกหลานได้รับรู้และศึกษาต่อไปในอนาคตว่า “ป่าไม้” มีลักษณะเป็นอย่างไร และป่า คือ แหล่งมรดกอันล้ำค่าซึ่งจะทำให้เกิดคุณค่าอันมหาศาลต่อชุมชนได้

“ขยะ” คือตัวปัญหาทำให้เกิดมลภาวะมากมาย ป่ากับป่า มักจะเห็นอยู่คู่กันเสมอ แต่ที่สำคัญยิ่งจริงๆ มันอยู่ที่คนเราต่างหาก เมื่อใดชุมชนมีคนรู้รับผิดชอบ มองป่าไปรอบๆ ก็ชื่นตาชื่นใจ หากชุมชนใด แล้งน้ำใจ ไร้ความรับผิดชอบ มองป่าไปไม่ถึงรอบ มีขยะมาประกอบ ก็อ่อนใจ แล้วใครจะเป็นผู้รับกรรม ที่ มีผู้กระทำทั้งไว้ด้วยความมั่งง่าย เพียงเพื่อให้คนเดียวสบาย แต่คนมากมายต้องเดือดร้อน

บริเวณแห่งนี้ในอดีตคือสายลำห้วย หรือบริเวณต้นสายน้ำห้วยอันอุดมสมบูรณ์ ของชุมชนบ้านน้ำคืบ ซึ่งอยู่เชิงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบ้านน้ำคืบ ปัจจุบันนี้เกือบจะไม่ว่ามันคือลำห้วย เพราะถูกดินโคลนกลบจนตื้นเขินและในฤดูฝนมีวัชพืช ขึ้นเต็มไปหมดดังที่เห็นในภาพนี้

เมื่อก่อนนี้มีแต่น้ำ ไหลตามบ่อ
มาบัดนี้ไม่มีใคร ใครเหลียวมอง
จะให้เหมือนในอดีต นั่นคงยาก
กลับมาสร้างสานฝัน งานทุกสิ่ง

ช่วยเลี้ยงหล่อชุมชน คนทั้งผอง
ทั้งบ่อหนองบองกร้าง อ้างว้างจริง
น้ำหนึ่จากป่าหนึ่หาช น้ำอาชยัง
ไม่ทอดทิ้งร่วมกับรัฐ พัฒนา

ร่องรอยของแนวน้ำห้วย ที่ไหลมาจากห้วยหมาผี ซึ่งมีต้นกำเนิดบริเวณในป่าชุมชนตำบลน้ำดิบ ปัจจุบันเรียกว่า “ดอนกอไผ่แห้ง” บริเวณแถบนั้นในอดีต จะเป็นดงป่าไม้ใหญ่เกือบทั้งหมด มีน้ำไหลออกมา กลายเป็นลำห้วย แล้วไหลมารวมกับห้วยที่เกิดบริเวณดงพ้อบ้าน(อารามดงนิมิต) กลายเป็นลำห้วยที่อุดมสมบูรณ์ ผ่านไปยังบ่อน้ำสี่แจ่ง ดังที่ได้อธิบายไว้ในประวัติดั้งเดิมของบ้านน้ำดิบ

ในปัจจุบัน ร่องรอยของลำห้วยได้ตื้นเขินไปมาก กลายเป็นที่สวนและที่อยู่อาศัยของชุมชนไปเป็นจำนวนมาก ดอนนี้ทางหมู่บ้านได้ขุดปรับเป็นแนวลำห้วยเพื่อให้ น้ำได้ไหลผ่านไปในฤดูฝนบ้าง พอจะเห็นได้ดังที่ปรากฏในภาพนี้ ปัจจุบันคือบริเวณข้างหลังของอารามดงนิมิต บ้านน้ำดิบน้อย หมู่ที่ 6

หนองผา ในปัจจุบัน ก็นับว่าเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญของหมู่บ้านน้ำดิบอีกแห่งหนึ่ง ที่สามารถ กักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตรกรรมได้ดีพอสมควร ข้างฝั่งบริเวณหนองผาแห่งนี้ คือที่ตั้งของปากถ้ำสมบัติอันมีคุณค่าของชุมชนในประวัติศาสตร์แห่งล้านนาอีกแห่งหนึ่ง จะมีน้ำอันอุดมสมบูรณ์มาตั้งแต่อดีตกาล

ที่ราบกลุ่มผืนใหญ่ที่เป็นท้องทุ่งนาของชุมชนบ้าน เป็นแหล่งที่มีพื้นดินอุดมสมบูรณ์และกว้างขวาง อยู่ระหว่างบ้านน้ำดิบกับบ้านหนองคำขาว บ้านวังสวนกล้วย บ้านวังกู่ และบ้านปากถ้ำ ซึ่งยังคงหลงเหลือลักษณะในอดีตอันเป็นชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ ในนามิปลา ในนามิข้าว ให้เราให้เห็นกันอยู่

หินรูปหัวเรือ ที่ข้างฝั่งหนองผา ยังคงเห็นร่องรอยพอจะคาดคะเนได้ว่า นี่คือรูปหัวเรือโบราณที่มีอยู่ในตำนานแห่งอดีต ที่เคยได้รับฟังจากการเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่สืบต่อ ๆ กันมา ท่านบอกว่าหางของเรืออยู่ที่หลังวัดคอกน้อยที่เห็นในปัจจุบัน เป็นสถานที่ที่นับว่าเป็นแหล่งศักดิ์สิทธิ์อีกแห่งหนึ่งของชุมชนเรา

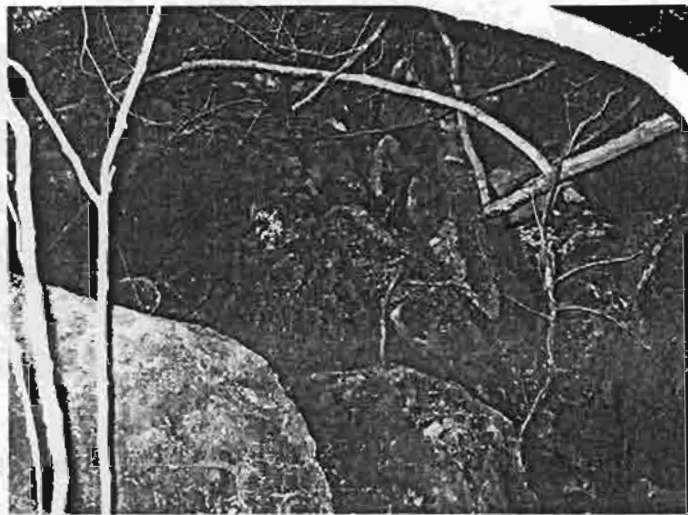

ร่องรอยข้างใน ของหินรูปหัวเรือที่ถูกธรรมชาติทำให้เกิดการผุกร่อนไปตามกาลเวลา ยังโชคดีที่มีให้อนุชนรุ่นหลังได้ดูได้รู้และได้ถึ้นอยู่บ้าง เพื่อช่วยกันอนุรักษ์และพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ที่มีคุณค่าในอนาคตต่อไป(ตั้งอยู่ข้างปากถ้ำหนองผาในอดีต ในเขตหมู่ 6)

ร่องรอยของหินก้อนขนาดใหญ่บริเวณใกล้กับ หินรูปหัวเรือ ที่เคยเป็นบริเวณของปากถ้ำหนองผา ที่ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าสืบ ๆ กันมา ว่าในอดีตมีของใช้โบราณต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีการต่าง ๆ เมื่อชาวบ้านมีงานก็จะไปขุดเอามาใช้ เสร็จพิธีแล้วก็จะนำกลับไปส่งคืนไว้ที่เดิม ภายหลังมีคนที่ไม่ยอมส่งคืน ทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายพิโรธจึงสาปให้ปากถ้ำถูกหินก้อนใหญ่ถล่มลงมาปิดไว้ดังแต่นั้นมา

บริเวณดงหินกอง ที่มีร่องรอยคล้ายเป็นที่ที่อาจจะนิปล่องของถ้ำ หรือจะมีซอกหลบหินในถ้ำที่ถูกหินพังลงมาทับปิดไว้เช่นในปัจจุบัน เพราะในอดีตนั้นตรงบริเวณนี้มีผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน เคยเห็นมีแสงของเปลวไฟหรือลูกไฟลอยออกมาในตอนกลางคืน ที่ทุกท่านมักจะเรียกกันว่า “พระธาตุออก”

ซากร่องรอยของบ่อน้ำสีแฉ่ง ซึ่งในปัจจุบันนี้ถูกดินโคลนทับถมดินเงินจนมองดูเกือบไม่รู้ว่าตรงนี้คือ “บ่อน้ำอันศักดิ์สิทธิ์ในสมัยก่อน” บ่อน้ำที่มีน้องเก้าใบ บรรจุกู้ช้างในตามคำเล่าขาน ของผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อนจะมีน้ำไหลออกมาที่ปากบ่อลงสู่ลำห้วยตลอดทั้งปี (อยู่ในเขตของบ้านน้ำคืบหนูที่ 6)

วิถีชีวิตบ้านน้ำดิบ

คณะนักวิจัยกลุ่มที่ 1 ซึ่งมีจำนวนสมาชิก 7 คน โดยการนำของพ่อหลวงประพันธ์ อุ่นโพธิ์ ได้ออกเก็บข้อมูลในหัวข้อเรื่อง วิถีชีวิตบ้านน้ำดิบเป็นระยะ ๆ ดังต่อไปนี้

การสืบค้นข้อมูลต่าง ๆ เป็นไปอย่างอบอุ่นและเป็นกันเอง ข้อมูลเหล่านี้มาจากท่านผู้เฒ่า ผู้แก่ในหมู่บ้าน จากหลักฐานรูปภาพเก่า ๆ ที่ยังพอมีอยู่ พร้อมทั้งจัดเก็บด้วยการถ่ายภาพไว้เป็นหลักฐาน การออกเก็บข้อมูลระยะแรกนั้น ทำเป็นกลุ่มใหญ่ แต่หลังจากนั้นทางกลุ่มให้สมาชิกแต่ละคนสืบเสาะค้นหาเพิ่มเติมอีกทางหนึ่ง จึงได้มาซึ่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อนำจัดเก็บและเผยแพร่ให้สาธารณชนได้รับทราบ

น้ำดิบ ชุมชนที่มีอดีตอันยาวนาน สงบ ร่มรื่น แหล่งอาลัยธรรมชาติที่สวยงาม ประทับใจทรัพยากรธรรมชาติอันหลากหลาย ประชากรอยู่อย่างมีความสุขตามสภาพเศรษฐกิจพอเพียง มีวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ทรงคุณค่าและมีเอกลักษณ์โดดเด่นอยู่ในตัวของมันเอง บ้านน้ำดิบจึงเป็นหมู่บ้านที่คนถิ่นอื่นอยากเข้ามาสัมผัสกลิ่นไอของความมีน้ำใจ ไมตรี วิถีชีวิตอันสงบ เรียบง่ายของชาวบ้านน้ำดิบ

ปัจจุบัน บ้านน้ำดิบแยกออกเป็น 2 หมู่บ้าน ประกอบด้วย บ้านน้ำดิบน้อย หมู่ที่ 6 และบ้านน้ำดิบหลวง หมู่ที่ 7 อดีตอันยาวไกลของชุมชนแห่งนี้หลากหลายไปด้วยหลายสิ่งหลายอย่าง ซึ่งคณะนักวิจัย ได้แยกหัวข้อในการดำเนินงานดังนี้

1. ด้านการเกษตร
2. ด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน
3. ด้านการศึกษา
4. ด้านสภาพภูมิศาสตร์
5. ด้านรายได้ต่อครัวเรือน
6. ด้านการดำรงชีวิต

คณะนักวิจัยได้ออกเก็บรวบรวมข้อมูลตามแหล่งข้อมูลต่าง ๆ จนได้ข้อมูลที่มากมายพอสมควร พร้อมทั้งจะนำเสนอเป็นลำดับต่อไป

1. ด้านการเกษตร

สมัยก่อนการทำเกษตร อาศัยธรรมชาติเป็นตัวกำหนด เครื่องมือที่ใช้ช่วยทุ่นแรงในการทำเกษตร อาศัยแรงงานจากสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย ไม่มีเครื่องจักรกล ในการทำการเกษตร การเกษตรที่ทำกันอย่างเป็นล่ำเป็นสันได้แก่

1. การทำนา เป็นอาชีพหลักของชุมชนบ้านน้ำดิบ ผลผลิตที่ได้ส่วนมากจะเก็บไว้บริโภคเอง จะขายเป็นบางส่วนเท่านั้น
2. การทำไร่กระเทียม เป็นพืชเศรษฐกิจอันดับรองจากข้าว ทำการเพาะปลูกเป็นบางส่วน ไม่ทุกครัวเรือนปลูกเพื่อบริโภคและจำหน่าย

3. ครึ่งและตัวลึง กระทำเป็นบางครั้งรอบครัว เพื่อบริโภคและจำหน่าย

ในอดีตจะเห็นได้ว่า การเกษตรสมัยก่อน ทำกันแบบเศรษฐกิจพอเพียง ไม่เน้นการเพาะปลูกเพื่อจำหน่าย บางครอบครัวทำมาก บางครอบครัวทำน้อย ทำพอแต่กำลังของตัวเอง การจ้างแรงงานในการทำ การเกษตรไม่มี เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีความเป็นอยู่แบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี ช่วยกันทั้งด้านแรงงาน แรงใจ ความคิด การแนะนำช่วยเหลือกัน การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร อาศัยแหล่งน้ำตามธรรมชาติ เช่น การทำฝายแม้ว หรือฝายดิน เพื่อทดน้ำเข้าสวนลำไยและไร่นาของตนเอง ซึ่งมีการแบ่งปันปันส่วนน้ำตามความจำเป็นในการใช้ สิทธิขาดในการใช้น้ำนั้น ขึ้นอยู่กับผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการดูแลเหมืองฝาย ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า แก่เหมือง และแก่ฝาย ทำหน้าที่รับผิดชอบในการดูแลทางน้ำ ให้น้ำเดินทางได้อย่างสะดวก และจัดระบบการดูแลแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านทุกคน เมื่อมีการทำความสะดวกเหมือง ชาวบ้านก็จะช่วยกันขุดลอกลำเหมือง และทำฝายกันน้ำร่วมกัน เสร็จการการขุดลอกเหมืองฝายแล้ว จะมีการทำบุญสืบทอดมาเหมืองฝาย โดยหวังว่าน้ำท่าจะอุดมสมบูรณ์ สภาพเหมืองฝายสมัยก่อน ปัจจุบันไม่มีให้เห็นอีกแล้ว เนื่องจากสายน้ำเปลี่ยนแปลงทิศทางการไหล ซึ่งจากสภาพทางภูมิศาสตร์ ปัจจุบันนี้ประชาชนบ้านน้ำดิบนิยมสูบน้ำจากแหล่งบาดาลขึ้นมาใช้ในพื้นที่ทำการเกษตร

- อาชีพทำการเกษตรเกือบ 100 % เป็นการทำนาเป็นหลัก การทำอาชีพการเกษตรอย่างอื่นมีน้อยมาก คงสืบเนื่องมาจากการประกอบอาชีพตามรอยบรรพบุรุษ รูปแบบการทำจะอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก และการบริหารจัดการเป็นแบบเศรษฐกิจพอเพียง

- ปัจจุบันอาชีพทำนาเปลี่ยนไปจากการใช้แรงงานสัตว์ เปลี่ยนเป็นเครื่องจักรกลเข้ามาทดแทน พื้นที่การทำการลดลงปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็น การทำสวนลำไยประมาณ 80 % อีก 20 % ยังคงเป็นพื้นที่นา ซึ่งนอกจากสวนลำไยแล้ว ยังคงมีสวนมะม่วงปะปนอยู่เล็กน้อย

- อาชีพรับจ้าง สมัยก่อนไม่ค่อยนิยมกัน เนื่องจากสมัยก่อนอยู่กันแบบพึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันซึ่งกันและกัน แต่มาสมัยนี้มีนิคมอุตสาหกรรมเกิดขึ้น คนหนุ่มสาวเมื่อเรียนจบแล้ว นิยมเข้าทำงานเป็นลูกจ้างในนิคมอุตสาหกรรม แรงงานที่จะรับจ้างอื่น ๆ ยังมีไม่พอเพียง คือหน้าเก็บเกี่ยวผลผลิตลำไย ส่วนมากจะอาศัยแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำแทน

- อาชีพค้าขาย สมัยก่อนการค้าขายจะตกอยู่ในมือของนายทุน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนที่เข้ามาตั้งแหล่งอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งส่วนมากการค้าขายจะทำเฉพาะผลผลิตทางการเกษตรเท่านั้น ปัจจุบันการค้าขายตกอยู่กับนายทุนที่ตั้งราคากันเอง ผลผลิตของราษฎรที่ผลิตออกมาราคาจะสูงหรือต่ำอยู่ที่พ่อค้า ประชาชนไม่มีสิทธิตั้งราคาเอง

- ผลที่ตามมา อดีตความเป็นอยู่ที่พอเพียงอาศัยธรรมชาติ อาศัยความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกัน มีความสุขกันทั่วหน้า ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ

- ปัจจุบันเป็นสังคมที่แก่งแย่งเอาเปรียบ เศรษฐกิจไม่เอื้ออำนวย ผลผลิตราคาไม่ดี รายได้ตกต่ำ คุณภาพชีวิตไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง

การเกษตรเป็นระบบวิถีชีวิตที่สำคัญต่อการดำรงชีพของชาวบ้านน้ำดิบเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นอาชีพหลักที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังดำรงอยู่ จากการสอบถามผู้สูงอายุในหมู่บ้านหลายท่าน เช่น พ่อหนานบุญหลง ธรรมขันแก้ว พ่อเมื่องน้อย ชายน้อย พ่อหลวงทองใบ ชายน้อย ท่านได้กล่าวไว้ว่าแต่ก่อนนั้น บ้านน้ำดิบเป็นหมู่บ้านที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ ประกอบด้วยสายน้ำ 2 สาย คือ สายน้ำที่ไหลผ่านน้ำบ่อสีแจ่ง และอีกสายหนึ่งเป็นสายน้ำที่ไหลผ่านบ้านหนองผ้าขาว ชาวบ้านได้นำน้ำทั้ง 2 สายนี้ ผันเข้าสู่ไร่นาของตนเอง โดยขุดรอกเหมืองฝาย พั่นกันน้ำขนาดเล็ก ที่ทำขึ้นเพื่อกักเก็บน้ำใช้ในการเพาะปลูก และได้แต่งตั้งผู้ดูแลบริหารจัดการน้ำเข้าสู่ไร่นาใน

บ้านน้ำดิบ บุคคลที่ทำหน้าที่ตรงนี้ เรียกว่า แก่เหมือง ซึ่งมีหน้าที่บริหารเวลาในการใช้น้ำของชาวบ้านตามลำดับก่อนหลังและความสำคัญ ตลอดจนการช่วยกันการช่วยกันปรับปรุงซ่อมแซมเหมืองส่งน้ำให้สะอาดและใช้ได้ตลอดปี โดยการร่วมมือกันไปทำความสะอาดอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง ในช่วงก่อนฤดูการทำนาและช่วงฤดูการทำสวน อีกผู้หนึ่งเราเรียกว่า

แก่ฝาย ซึ่งทำหน้าที่ดูแลฝายหรือท่านบักน้ำที่จะเข้าสู่ลำเหมือง บุคคลผู้นี้มีหน้าที่คล้าย ๆ กับแก่เหมือง แต่จะดูแลฝายที่กั้นน้ำให้ใช้ประโยชน์ได้ หากชำรุดก็จะเป็นผู้แจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านระดมกำลังชาวบ้านช่วยกันซ่อมแซม ซึ่งฝายในโบราณนั้น ใช้ไม้ไผ่และกิ่งก้านไม้ปักกันขวางทางน้ำ เพื่อให้ให้น้ำเข้าสู่เหมือง เป็นลักษณะฝายน้ำล้น หรือที่เรียกกันว่า “ฝายแม่ว” สำหรับผู้ที่ทำหน้าที่แก่เหมืองและแก่ฝาย จะได้รับผลตอบแทน โดยชาวบ้านจะกันบริเวณพื้นที่ทั้งแก่เหมืองและแก่ฝายทำกินฟรีเป็นการตอบแทน และบุคคลทั้งสองนี้ จะเป็นผู้กำหนดวันที่จะทำพิธีสืบชะตเหมืองฝาย ปัจจุบันไม่ค่อยมีให้เห็นการสร้างแบบในรูปแบบนี้ การจัดสร้างต้องทำพิธีขอขมาเจ้าที่เจ้าทาง เพื่อความเป็นสิริมงคล และเพื่อความมั่นคงแข็งแรง

ไร่อั่วเหลียง พืชเศรษฐกิจอีกตัวหนึ่งที่เราเห็นได้ในปัจจุบัน แต่สมัยก่อนชุมชนบ้านน้ำดิบ ไม่ค่อยได้สัมผัสกับพืชตัวนี้นัก เพราะสมัยก่อนการเกษตรของชุมชนเราเป็นแบบเศรษฐกิจพอเพียง

สวนลำไย พืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้กับชุมชนบ้านน้ำดิบอย่างเป็นลำดับเป็นต้นในสมัย 15 ปีที่ผ่านมา เกษตรกรมีรายได้และความเป็นอยู่ดีมาทุกยุคหนึ่ง แต่ด้วยบริหารการจัดการเกี่ยวกับพืชชนิดนี้ไม่ดี มีการโกงและเอาโรคเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางมาบัดนี้จากทุ่งนาสมัยก่อนแปรสภาพเป็นสวนลำไยที่รายได้ไม่ดี ทำให้คิดถึงทุ่งอันเหลืออร่ามอีกแล้ว

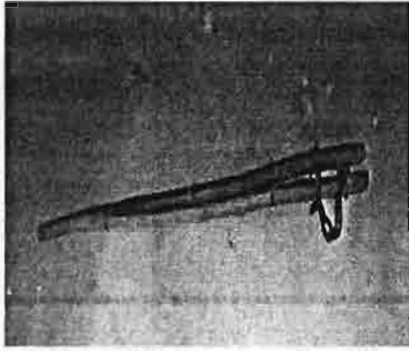

สวนมะม่วง สมัยก่อนทุกบ้านจะมีต้นมะม่วงปลูกอยู่ทั่วไป ส่วนมากจะเป็นมะม่วงแก้ว มะม่วงสามปี มะม่วงคำ หน้าแล้งมะม่วงจะออกผลตามธรรมชาติ ภาพที่เพื่อนบ้านนั่งล้อมวงกินมะม่วง ไม่มีให้เห็นอีกแล้ว พันธุ์มะม่วงพื้นเมืองเหล่านี้ถูกทำลายไปพร้อมกับระบบนิเวศน์ มีมะม่วงพันธุ์ใหม่เข้ามาแทนที่ และจัดเป็นสวนมะม่วงทำเป็นธุรกิจจำหน่าย ซึ่งบางปีมีกำไรแต่ส่วนมากขาดทุน

การทำนา เป็นอาชีพหลักที่ชาวบ้านน้ำดิบยังยึดมั่นและยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันเนื่องด้วยสภาพแวดล้อมจาก ความอุดมสมบูรณ์ของน้ำและสภาพดินที่ยังเป็นปัจจัยเกื้อหนุนอยู่ แต่วิธีการทำนานั้นได้เปลี่ยนไปจากเดิมที่ใช้แรงงานสัตว์ในการไถนา บรรทุกผลิตผลจากนาสู่ผู้ฉาง เปลี่ยนไปใช้รถไถยนต์แทน เครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตร ก็เปลี่ยนไป จากการใช้แรงงานจากควาย ในการไถนาเปลี่ยนเป็นใช้รถไถนา หรือควายเหล็กทำหน้าที่แทน การนวดข้าวจากการใช้แรงงานคน ก็เปลี่ยนเป็นใช้รถเกี่ยวข้าว นวดข้าว สิ่งที่เราทั้งหลายยังพบบ่อยเห็นคือเครื่องมือที่บรรพบุรุษของเราได้ใช้ในการประกอบอาชีพถูกเก็บขึ้นไว้บนหิ้ง หรืออาจจะถูกลืมไปในที่สุดอย่างเช่น

คูอุปกรณ์สำหรับใช้รองรับการฟาคเมล็ดข้าวออกจากคันข้าว รูปร่างเหมือนชามใบใหญ่ไม่มีคูก็ไม่รู้ว่าเขาอะไรรองรับเมล็ดข้าว คูชามใบใหญ่ที่ให้ประโยชน์กับชุมชนบ้านน้ำดิบในสมัยนั้น แต่บัดนี้ดูเจ้าเอ๊ย ท่านโค่นปลดระวางแล้ว พักผ่อนเถอะ พักผ่อนเพื่อดูความยากจนจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการทำนาที่ไม่มีเจ้าต่อไปเถอะ

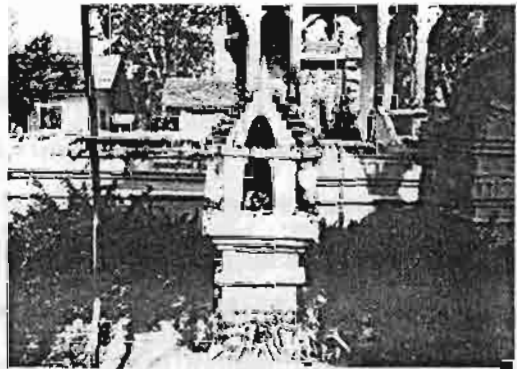
ไม้หีบฟาดข้าว เครื่องมือที่ใช้หีบต้นข้าวแล้วฟาดลงไปในตุ พอ ให้เมล็ดข้าวหล่นลงในตุชวานาชุมชนน้ำดิบจะได้นำไปบริโภค ไม้หีบให้ชุมชนประโยชน์อันใหญ่หลวงต่อชุมชนน้ำดิบสมัยก่อนอย่างเหลือคณานับ บัดนี้เจ้าห้อยอยู่ข้างคูอย่างเงียบเหงา ไม่มีเจ้าของ เรียกใช้บริการเหมือนแต่ก่อน จะมีบ้างก็เพียงชำเลื่องคู่ด้วยหางคา บางครั้งอยากผ่านมาเป็นเชื้อไฟเสียนี้

2. ด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน

วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น ความเชื่อต่างๆเช่นเกี่ยวกับพิธีกรรม ภูตผี เจ้าที่เจ้าทาง ชุมชนสมัยก่อนจะมีความเชื่อเรื่องเหล่านี้อย่างเคร่งครัด จะเห็นได้จากการลงเสาเอกปลูกบ้านใหม่ การขึ้นท้าวทั้งสี่ เสือบ้าน เสือวัด ผีปู่ย่า การผัดผี การใช้คำพูดที่ไม่เป็นมงคล ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง คาถาอาคม มีการเซ่นไหว้ บนบานสาธยายเป็นหลัก เพื่อความอยู่ดีมีสุขต่อตนเองและครอบครัว หมู่คณะ มีการยกย่องเคารพผู้ที่มีความรู้ มีวิบุณยที่สูงกว่าอย่างเคร่งครัดและอย่างมีสัมมาคารวะ

พิธีบูชาท้าวทั้ง 4

ประเพณีนี้ไม่จำกัดวันเดือนปี จะทำวันใดก็ได้ การขึ้นท้าวทั้ง 4 นั้น นับถือและนิยมกันมาแต่โบราณกาลแล้ว ผู้เขียนเห็นว่าเป็นประเพณีอันดีงามอย่างหนึ่งควรจะอนุรักษ์ไว้ ซึ่งชาวเหนือเราเมื่อจะทำการมงคลใดๆ ก็มักจะนิยมขึ้นท้าวทั้ง 4 เช่น งานฉลองวัด อาราม แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ ปลูกสิ่งก่อสร้าง ขึ้นบ้านใหม่ บวชพระ งานประเพณีต่างๆ มักมีการขึ้นท้าวทั้ง 4 เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ทั้งนี้ เพื่อป้องกันอาเพศเหตุภัยอันที่จะเกิดขึ้นระหว่างมีงาน แล้วยังให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ท้าวทั้ง 4 จัดว่าเป็นเทวดาจำพวกหนึ่งที่อาราธนามาปกป้องสิ่งอันเรื้อร้าย อันตรายทั้งหลายที่จะเกิดแก่มนุษย์โลก คอยดูแลรักษาทุกข์สุขของมนุษย์โลกทั้ง 4 ทิศ ท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 นี้ มีนามดังนี้ คือ

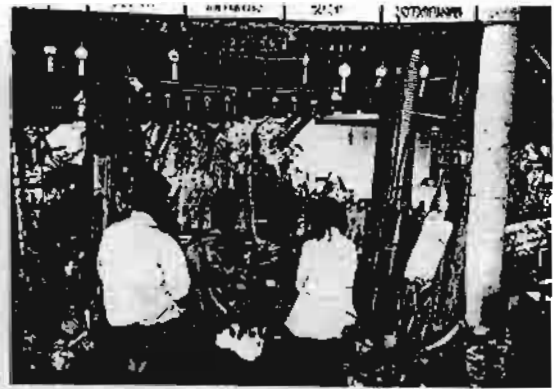
- ท้าวถูเวอร์ หรือท้าวเวสสุวรรณ มีหน้าที่เฝ้าดูแลรักษาทิศอุดร (ทิศเหนือ) มีพวักข์เป็นบริวาร
- ท้าวธตะวัฐฐะ มีหน้าที่เฝ้ารักษาทิศบูรพา (ทิศตะวันออก) มีพวักข์เป็นบริวาร
- ท้าววิรุฬหก มีหน้าที่เฝ้ารักษาทิศทักษิณ (ทิศใต้) มีพวักข์เป็นบริวาร
- ท้าววิรุฬปักข์ มีหน้าที่ดูแลทิศปัจฉิม (ทิศตะวันตก) มีพวักข์เป็นบริวาร และมีพระอินทร์เป็นประธาน

พิธีตกแต่งเครื่องสักการบูชาขึ้นให้มีขึ้นตั้ง คั้งนั้นเบ้าป็นสาม หมากป็นสาม ผ้าขาว ผ้าแดง ข้าวเปลือก ข้าวสาร เทียนเล่มบาทเล่มเองอย่างละ 4 คู่ สวดยดอกไม้ 8 สวดยใส่ป้งจัย 32 บาท น้ำส้มป่อย ใช้ ดันกล้วยตัดหัวท้ายมาทำประสาธสูงประมาณ 2 ฟุต ใช้ไม้ไผ่ผ่าเป็นกลีบ 2 กลีบ 1 ฟุต แหลมหัวท้าย เสย ท่อนกล้วยด้วยปลายเหลือไว้ประมาณ 4 นิ้ว เสียบเข้า 2 ด้านเสร็จแล้วให้มี 4 ทิศ ตัดท่อนกล้วย 4 ท่อน ยาว 4 นิ้ว แล้วเสียบเข้าปลายไม้ไผ่ 4 ทิศ แล้วมีกระทงทำด้วยใบกล้วย 6 กระทง กว้าง 4 นิ้ว ข้างในกระทงมีหมาก พลุ กล้วย อ้อย ข้าวสุก อาหาร อย่างละ 4 ชิ้นให้ครบทั้ง 6 กระทง แล้วตัดช่อ 16 ตัวด้วยกระดาษสีขาว ตัด เป็นรูป 3 เหลี่ยม ผ่าไม้ไผ่เป็นกลีบเล็กๆ ยาว 3 นิ้ว หนีบไว้แล้วเอาป้งกลบนกระดาษ นัศรตัวนี้ใช้ปักกระทง อีก 1 อัน สำหรับไว้ตรงกลางดันกล้วย ถือว่าเป็นประสาธพระอินทร์ เหลืออีก 1 อัน สำหรับวางตรงข้างล่าง เสาถือเป็นแม่ธรณี พอพิธีนี้ให้ปักไว้ทำพิธีทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของงาน เสร็จแล้วพ่ออาจารย์จะได้ กล่าวทำพิธีต่อไป จบพิธีขึ้นข้างทั้ง 4 เพียงเท่านั้น

ท้าวทั้งสี่ เป็นความเชื่อที่มีมาแต่โบราณ การจะกระทำกิจการใดๆที่เป็นมงคลแล้ว จะต้องมีการขึ้น ท้าวทั้งสี่ เช่นขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน พิธีกรรมต่างๆ ซึ่งมีความเชื่อว่าถ้าได้กระทำการขึ้นท้าวทั้งสี่แล้ว จะทำ ให้ชีวิตมีความสุข ทั้งกับตนเอง คู่ครอง ญาติพี่น้อง คนรอบข้าง แยกที่มาร่วมงาน พิธีกรรมนี้ยังคงปฏิบัติสืบ หอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งชุมชนรุ่นใหม่ต้องสืบสานจรรโลงไว้ตราบนานเท่านาน

พิธีบูชาธาตุทั้ง 4

บุคลทุกท่านได้อยู่ในวุฒิเจริญอยู่ ไม่สบายมักเจ็บป่วยอยู่เสมอ ให้กระทำพิธีบูชาธาตุทั้ง 4 แบบโบราณ เพื่ออยู่ดีมีสุข เครื่องบูชามีสะดวกทำด้วยกาบกล้วย 1 อัน กว้างยาว 14 x 14 นิ้ว แบ่งเป็น 4 ห้อง แต่ละห้อง ข้างใน แล้วใช้ไม้ไผ่ผ่าเป็นกลีบเรียบแล้วนำด้วยใบกล้วย จากนั้นใส่ด้วยเครื่องบูชาดังนี้ ให้ตัดกระดาษ กระบอกล้อจำนวน 20 บอกล สำหรับใส่ข้าวสาร เรียกว่าธาตุดิน คีตอีก 12 บอกล ถือเป็นธาตุน้ำ คีตอีก 12 บอกลใส่ดอกไม้ แล้วหากระดาษมาตัดดุง (รง) เรียงตุงอยู่ 6 ตัว (รูปภาพ) เป็นธาตุลม แล้วมีเทียนขี้ผึ้ง 4 เล่ม ใช้ ด้วยสายสิญจน์ต่อท้ายเทียนทั้ง 4 เล่ม ยาว 1 วา และประทีป 4 ดวง เป็นธาตุไฟสำหรับกระบอกล 12 บอกลที่ ใส่ดอกไม้ให้เพิ่มใบมะพร้าว ใบหญ้าแพรก ใบบัวหลวง ส่วนในช่อง 4 ห้องนั้นใส่รูปคัตเป็นท่อนๆ มีหมาก พลุ กล้วย อ้อย ข้าวต้ม ข้าวหนม ข้าวสุกอาหาร ผลไม้ ทุกอย่างตัดเป็นชิ้นเล็กใส่ แล้วปักด้วยตุงขลุ่ยตรงกลาง กระทง (สะดวก) ใช้เชือกฟางผูก 4 มุม ทำสำหรับใช้แขวน สถานที่ที่จะประกอบพิธีเช่นในบริเวณวัด นำเอา ทรายไปทำเจดีย์ทราย แบ่งเป็น 20 กองเล็กๆ โยรอบเจดีย์ด้วยด้วยสายสิญจน์จุดเทียนขี้ผึ้ง 4 เล่ม เสร็จแล้ว นำกระทงนั้นไปประเคนพระพุทธรแล้ววางไว้ตรงนั้น สำหรับคนป่วยถ้าไปไม่ได้ก็ไม่จำเป็นไป แล้วเตรียม ขันข้าว 1 ขัน พร้อมป้งจัยมากน้อยแล้วแต่ศรัทธา เมื่อพระทำพิธีเสร็จแล้วประเคนข้าว รับพร เสร็จพิธีแล้ว นำกระทงไปแขวนข้างนอกวัด เรียบร้อยแล้วก็กลับบ้าน

เสื่อบ้าน เสื่อวัด พิธีกรรมนี้จะกระทำในวันแรกของปีใหม่(วันที่ 16 เมษายน) สถานที่คือจุดศูนย์
กลางของหมู่บ้าน จุดประสงค์เพื่อขจัดปัดเป่าความไม่ดีไม่งามให้หมดไปและนำความสุข ความอยู่ดีกินดี
มีสุขภาพแข็งแรงมาสู่ผู้คนในชุมชนน้ำดิบ พิธีกรรมนี้จะคงอยู่คู่บ้านน้ำดิบ แต่ส่วนละเอียดของพิธีกรรมนี้
เปลี่ยนไปเราต้องช่วยกันฟื้นฟูขึ้นมาใหม่

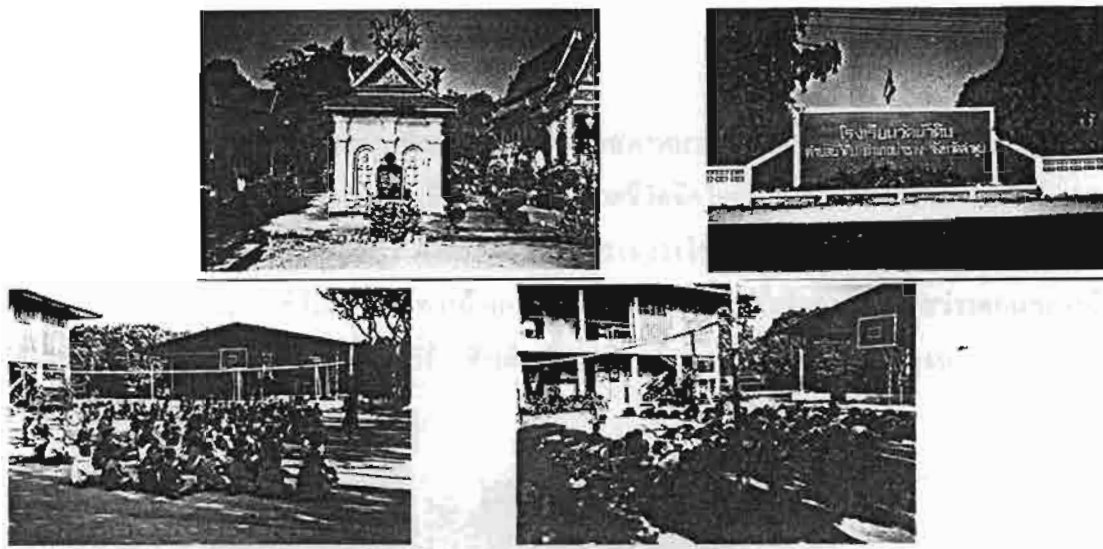
บั้งสุกุดดิบ พิธีกรรมที่ผู้ปฏิบัติเชื่อว่า เมื่อได้กระทำแล้ว จะทำให้ชีวิตมีแต่ความสุข ปราศจากโรคภัย
หรือแคล้วคลาดจากภัยพิบัติ อุบัติเหตุที่จะเกิดขึ้นกับตัวผู้เข้าพิธี ซึ่งพิธีกรรมนี้ยังมีปฏิบัติให้เห็นอยู่ มันเป็น
ความเชื่อของแต่ละคน แต่ก็นับเป็นสิ่งดี มีผลทางด้านจิตใจ สมควรอนุรักษ์ไว้

3. ด้านการศึกษา

การศึกษาสมัยก่อน มีการจัดการศึกษาแบบสมัครใจเป็นส่วนใหญ่ สถานศึกษาสมัยก่อนจะ
อาศัยวัดเป็นสถานที่สำหรับศึกษาหาความรู้ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายที่นิยมเรียนหนังสือ ผู้หญิงมีน้อยอาจเป็น
เพราะจำกัดด้วยสถานที่เรียน ซึ่งส่วนมากเป็นวัดผู้หญิงที่จะเข้าไปในวัดต้องสำรวมเป็นอย่างมาก อีกเหตุผล
หนึ่งน่าจะเป็นด้วยการอบรมของพ่อแม่ นิยมอบรมลูกผู้หญิงให้เป็นแม่ศรีเรือน การจัดการศึกษาสมัยนั้นจัด

การศึกษาตั้งแต่ ป.1.-ป.4 หลังจากนั้นผู้ชายจะนิยมบวชเรียน ผู้ที่เรียนจบ ป.4หรือจบมัธยมศึกษา ก็สามารถประกอบอาชีพเป็นครูสอนหนังสือได้

จากการสอบถาม ท่านพระครูสุนทรสัทธธรรม เจ้าคณะตำบลน้ำดิบ เจ้าอาวาสวัดน้ำดิบ นายสุรศักดิ์ อินแถลง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดน้ำดิบ นายประยูร มัชชะ ครูโรงเรียนวัดน้ำดิบ นายเจริญ ปัญญาโกษา ครูโรงเรียนวัดน้ำดิบ นายบุญธรรม ปิ่นวารี พ่อหนานบุญนาค หมื่นอภัย ผู้สูงอายุในหมู่บ้านท่านได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติการศึกษาของบ้านน้ำดิบไว้ว่า การศึกษาของบ้านน้ำดิบนั้น ก่อนที่จะมีการก่อตั้งโรงเรียนวัดน้ำดิบในปี พ.ศ. 2465 นั้น วัดน้ำดิบ เป็นสถานที่แห่งแรกของการจัดการศึกษาของชุมชนน้ำดิบ การศึกษาสมัยนั้นนิยมศึกษากันในวัด ผู้ที่จะเข้ารับการศึกษาในขณะนั้นจะมีเฉพาะผู้ชาย ซึ่งจะต้องเข้าไปเป็นเด็กวัดก่อน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “โขยมวัด” ซึ่งมีหน้าที่ปฏิบัติรับใช้พระ เพื่อขอความรู้จากท่าน โดยเป็นการศึกษาอักษรระโบราณ เพื่อศึกษาธรรมวินัย ไปพร้อมกับภาษาไทย จนกระทั่งพระท่านเห็นว่ามีความรู้ความสามารถที่จะศึกษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็จะทำการบวชให้ ตั้งแต่บวชเป็นสามเณรจนอายุครบเกณฑ์ 20 ปี ก็จะมีสิทธิ์อุปสมบทเป็นพระภิกษุ สำหรับผู้หญิงนั้นจะไม่ได้รับการศึกษาเนื่องจากการเข้าไปในวัดของผู้หญิงต้องสำรวมเป็นอย่างมาก แม้จะได้รับการอบรมด้านกิริยามารยาทและหน้าที่เกี่ยวกับการเป็นแม่บ้าน โดยการสั่งสอนของพ่อแม่ เพราะถือว่าลูกผู้หญิงเป็นแม่ศรีเรือนคอยปรนนิบัติสามี(ช้างเท้าหลัง)

โรงเรียนสถานที่ใช้สำหรับศึกษาหาความรู้แห่งต่อมา สถานที่แห่งนี้ส่วนมากจะอยู่ใกล้วัด ผู้หญิงเริ่มนิยมเข้าเรียนมากแล้ว เนื่องจากไม่ต้องสำรวมมากแต่ก็ยังเป็นการสมควรใจ การจัดการเรียน การสอนภาคบังคับ ป.1-4 หลังจากนั้นใครอยากเรียนต่อก็สามารถทำได้ ครูสมัยก่อนจบ ป.4 และมัธยมศึกษา ก็สามารถประกอบอาชีพเป็นครูได้แล้ว

การศึกษาในปัจจุบัน เป็นการศึกษาที่เน้นเทคโนโลยีเข้าช่วยเป็นอย่างมาก จะเห็นได้จากสาระการเรียนรู้ ซึ่งแยกออกหลายสาระ กิจกรรมจัดการเรียนการสอนมีหลากหลายวิธีการ แต่ในความหลากหลายนั้น ต้องขึ้นอยู่กับผู้เรียนและผู้ปกครองที่รู้จักรับ รู้จักเลือกเอาแต่สิ่งที่ดีที่เป็นประโยชน์เท่านั้น

4. ด้านสภาพทางภูมิศาสตร์

ผู้คนสมัยก่อนชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่มๆ โดยเน้นสภาพแวดล้อมที่อยู่ใกล้น้ำและป่าไม้ กอปรกับต้องเป็นพื้นราบเหมาะกับการเพาะปลูก เป็นนิกอนุรักษ์ด้วยชีวิตจิตใจจริงๆ การตัดไม้ทำลายป่ามีน้อยมาก เพราะมีความเชื่อเรื่องภูตผี เจ้าที่เจ้าทาง การลงโทษของผีสาธนาไม้ ถนนหนทางสมัยก่อนเป็นทางเกวียน และทางเดินเท้า พาหนะที่ใช้ในการเดินทางคือเกวียนและม้า ไม่มีรถประจำทาง ความสว่างตอนกลางคืนอาศัยตะเกียงจากน้ำมันก๊าด หรือน้ำมันขี้ยา ฟืนคือเชื้อเพลิงหลักในการให้ความร้อนหุงหาอาหารและให้ความอบอุ่น

ป่าไม้ ความอุดมสมบูรณ์และเขียวชอุ่มของพันธุ์ไม้นานาชนิด ชุมชนน้ำดิบสมัยก่อนอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้และแหล่งน้ำอันเย็นฉ่ำจนได้ชื่อว่าบ้านน้ำดิบมีถนนหนทางเล็กๆ ลัดเลาะไปคานบ้านแต่ละบ้าน สัตว์ป่านานาชนิดอยู่กันอย่างมีความสุขไม่เบียดเบียนกัน เป็นชุมชนที่มีแต่ความสุข

ความเจริญด้านวัตถุอย่างกราบเข้าสู่บ้านน้ำดิบ ถนนหนทางเริ่มเปลี่ยนไป จากถนนเล็กๆ กลายเป็นถนนลูกรัง สร้างให้กว้างขวางขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทาง ป่าไม้เริ่มถูกทำลาย ระบบนิเวศน์เปลี่ยนไป ฝนฟ้าเริ่มไม่ตกต้องตามฤดูกาล ความแห้งแล้งเริ่มมาเยือน น้ำดิบชุมชนที่มีแต่ความสุขเริ่มมีเงาสีดำมาดบังเสียแล้ว

เมื่อความเจริญแผ่เข้ามาเต็มรูปแบบ ถนนหนทางเป็น ถนนลาดยางและคอนกรีต ไฟฟ้า ความสว่างไสวมีเพียง รดราวิ่งกัน ขวักไขว่ดูสถานตา แต่ในความเจริญนั้น ระบบนิเวศน์เปลี่ยนไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง ความแห้งแล้ง แหล่งน้ำไม่พอเพียง ความอดอยาก ความเห็นแก่ตัว การเอารัดเอาเปรียบ มีให้เห็นทั่วไปในชุมชนน้ำดิบ นักวิจัยทุกท่าน ขอกรุณาช่วยกันฟื้นฟูโอบอุ้มความอุดมสมบูรณ์ของ ผืนป่าและสายน้ำให้กลับฟื้นคืนมาโดยเร็ว

5. รายได้ของประชากร

ประชากรส่วนใหญ่มีรายได้ต่อครัวเรือน 2 พัน ถึง 4 พันบาท โดยเฉลี่ย รายได้ส่วนนี้ได้มาจากผลผลิตทางการเกษตรเพียงอย่างเดียว ซึ่งมาจากการขายข้าว กระจังเห็ด ถั่ว ครึ่ง หรือมาจากการเลี้ยงสุกร วัว ควาย ไก่ เป็ดบ้าง การออกไปรับจ้างหรือขายแรงงานมีน้อย เหตุที่มีการขายแรงงานน้อย เนื่องจากอาชีพการงานอื่นๆ ไม่ค่อยเป็นที่นิยมประกอบกัน

6. ด้านการดำรงชีวิต

เป็นไปอย่างเรียบง่าย อยู่กันแบบเศรษฐกิจพอเพียง มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน มีความจริงใจไม่เสแสร้ง เคารพระบบการอยู่ด้วยกันอย่างเคร่งครัด ให้เกียรติผู้ที่มีความรู้ เคารพผู้มีอาวุโส ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาด้วยความศรัทธา เข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมที่หมู่บ้านจัดขึ้นมิได้ขาด การอยู่ร่วมกันจะอยู่กันแบบเครือญาติ เมื่อมีครอบครัวแล้วมักสร้างบ้านเรือนอยู่ใกล้กับบิดามารดา ไม่นิยมออกไปตั้งหลักแหล่งไกลๆ ซึ่งผิดกับสมัยนี้ที่นิยมออกไปหาประสบการณ์ยังต่างแดนมากขึ้น ความรัก ความผูกพันในครอบครัวจึงลดน้อยลงไปจากสมัยก่อน จะเห็นได้จากบางบ้านมีแต่พ่อแม่อยู่เพียงลำพัง อาจเป็นเพราะความไม่พอเพียงทางด้านเศรษฐกิจและปัจจัยอื่นอีกหลายด้าน

การละเล่นพื้นบ้าน หมากเต็บ เป็นการเล่นที่สนุก อุปกรณ์หาง่าย เล่นก็สนุกก็ไคไม่จำกัดจำนวนส่วนมากนิยมเล่นกันในหมู่ผู้หญิง นี่เป็นส่วนหนึ่งของการเล่นพื้นบ้าน วิถีชีวิตที่เรียบง่ายของชุมชนน้ำดิบสมัยก่อน บัดนี้แม้แต่นักเรียน นานที่จะเห็นสักครั้ง เราจะทำอย่างไรดี ภาพที่ประทับใจเหล่านี้จะกลับมาอยู่คู่บ้านน้ำดิบอีก

ความอบอุ่นในครอบครัว การมีพ่อ แม่ ลูกหลาน อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขตามประสาสังคมครอบครัว สมัยก่อนอบอุ่นไปด้วยความรัก ไม่มียาเสพติด ไม่มีสิ่งที่จะทำให้ครอบครัวแตกแยก แต่บัดนี้เราต้องช่วยกัน เพราะปัญหาเสพติดและโรคเอดส์ กำลังทำลายสถาบันครอบครัว

การแห่ลูกแก้ว การค้าข้าว วิถีชีวิตเดิม ๆ ของชุมชนบ้านน้ำคืบสมัยนั้น ได้หายไป การรับเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาแทน ทำให้ชีวิตของชุมชนน้ำคืบเปลี่ยนไป จากการค้าข้าว เปลี่ยนไปเป็นการสีข้าว ความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย แบบเอื้ออาทร แบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางชีวิตในชนบท เปลี่ยนไปเป็น การดำเนินชีวิตที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนหาเงิน หาทอง มาใช้เพื่อแลกเปลี่ยนกับสิ่งอำนวยความสะดวก ใช้ในการอุปโภคบริโภค ระบบวิถีชีวิตที่ลูกหลานจะคอยปรนนิบัติ พ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ก็เปลี่ยนไปเป็น การรับทำงาน เพื่อหาเงินมาใช้จ่าย เห็นได้จากการที่เยาวชน ที่จบการศึกษาภาคบังคับก็จะเดินทางไปสมัครงานที่นิคมอุตสาหกรรมทันที ทำให้ในหมู่บ้านมีแต่เด็กกับคนชรา เป็นประชากรส่วนใหญ่ในหมู่บ้านหลาย ๆ อาชีพได้ถูกลืม ขาดการยอมรับจากเยาวชนและสังคม

เผาถ่านและเลี้ยงวัว วิถีชีวิตพื้นบ้านที่มีแต่ความสุข โดยไม่อาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าช่วยแต่อย่างใด บัดนี้คงเหลือแต่ความทรงจำเท่านั้น

น้ำดื่มที่เย็นฉ่ำ กับข้าวที่อร่อย จากอุปกรณ์ง่ายๆแต่มีประสิทธิภาพในการให้รสชาติอย่างใดเหมือน มาบัดนี้ต้องแพ้ตู้เย็นและเตาแก๊ส ไม่กลิ่นไออันเป็นฉ่ำของหม้อน้ำ ไม่มีกลิ่นไอของหม้อดินที่ให้รสแกงแสนอร่อย เราจะทำอย่างไร ใครรู้ช่วยตอบที

สิ่งที่ค้นพบจากการศึกษาวิจัยประเด็นวิถีชีวิตบ้านน้ำดิบ

ในส่วนที่เป็นวิถีชีวิตของบ้านน้ำดิบ จากการศึกษพบว่าวิถีชีวิตของชุมชนบ้านน้ำดิบเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ตามสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ความทันสมัย เทคโนโลยี เข้ามาแทนที่เครื่องมือเครื่องใช้ ความคิดความเป็นอยู่อย่างพื้น้อง ความผูกพัน การใช้ชีวิตแบบพอเพียงเริ่มหายไป การฟื้นฟูความเป็นอยู่ในอดีต คือ การเป็นอยู่อย่างพอเพียง การทำสวนน้อย (สวนครัวในบ้าน) ลดค่าใช้จ่าย รวมทั้งการแบ่งปันกันในชุมชนให้มากยิ่งขึ้น

วิถีชีวิตบ้านน้ำดิบ

1. ด้านการเกษตร ผลผลิตราคาไม่ดี รายได้ตกต่ำ
2. ด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านมีการเปลี่ยนแปลง
3. ด้านการศึกษา เน้นเทคโนโลยีเข้ามาช่วยอย่างมาก
4. ด้านสภาพทางภูมิศาสตร์ ความเจริญ การแผ้วถางป่า
5. ด้านรายได้ต่อครัวเรือน ตามสภาพเศรษฐกิจปัจจุบัน
6. ด้านการดำรงชีวิต ความเป็นอยู่แบบเอื้ออาทรกับความเห็นแก่ตัว
7. การละเล่นพื้นบ้านกับเทคโนโลยีใหม่

แนวทางแก้ไข

- ให้องค์กรที่รับผิดชอบเข้ามาดำเนินการอย่างรวดเร็ว ส่วนที่เหลือเป็นหลักฐาน เช่น รูปภาพ อุปกรณ์ต่าง ๆ ให้จัดเป็นหมวดหมู่ไว้ให้คนรุ่นหลัง ได้ศึกษา ณ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านน้ำดิบ
- รณรงค์ให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เห็นความสำคัญและช่วยกันอนุรักษ์ให้คงอยู่กับชุมชนต่อไปโดยเฉพาะเยาวชน จัดเป็นหลักสูตรท้องถิ่น สอนในช่วงเวลาเรียน อย่างน้อย สัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง และมีกิจกรรม เกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ อย่างต่อเนื่อง โดยทีมวิจัยและคณะครูร่วมกันดำเนินการ

แนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

1. การดำเนินงานเพื่อการเรียนรู้ โดยการเรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนที่จะดำเนินการโดยชุมชนได้เล็งเห็นความสำคัญเพื่อที่จะสืบสานไว้กับชนรุ่นหลังได้ศึกษาด้วยการของรับบริจาคสิ่งของและอุปกรณ์ที่ยังหลงเหลือในชุมชน แล้วนำมาจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ และจัดเป็นหลักสูตรเพื่อศึกษา
2. โดยการเรียนรู้จากผู้เฒ่าผู้แก่ ภายในหมู่บ้านที่ยังดำเนินการอยู่ แต่อาจจะไม่ครบตามขั้นตอนการผลิตแบบดั้งเดิม เช่น การศึกษาเรื่องการผลิตผ้าฝ้าย ที่บ้านแม่เถียงเหมย ชายน้ำ และได้ขอความร่วมมือให้ช่วยกันรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องนี้ให้คงอยู่ต่อไปเท่าที่จะทำได้ หากสามารถถ่ายทอดวิธีการผลิตให้แก่ลูกหลานเพื่อสืบทอดไม่ให้สูญหายก็จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนในอนาคต
3. โดยการเรียนรู้จากชุมชนหมู่บ้านอื่น ที่อยู่ใกล้เคียง เช่น บ้านหนองเจือก บ้านคอน แม่แรง บ้านใหม่ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดแหล่งเรียนรู้ต่อไป

3. โบราณสถาน โบราณวัตถุ

คณะนักวิจัยกลุ่มที่ 3 ประกอบด้วย ท่านพระครูสุนทรสถิตธรรม เจ้าคณะตำบลน้ำคืบ เจ้าอาวาสวัดน้ำคืบ และทีมวิจัยอีก 5 ท่าน ได้ประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับวิธีการ แนวทางในการออกไปสืบค้นข้อมูลในด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุในหมู่บ้านน้ำคืบน้อย และบ้านน้ำคืบหลวง ที่ประชุมมีความเห็นแตกต่างกันไป และท้ายที่สุดได้มีมติตกลงในหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

การสืบค้นข้อมูล ทำการสืบค้นข้อมูล โดยการสอบถาม สัมภาษณ์ จากท่านผู้รู้ ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน จากเอกสาร คำนาน ประวัติความเป็นมา ปรากฏว่าทีมวิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากท่านผู้รู้ในหมู่บ้านเป็นอย่างดีในการให้ข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ นับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการทำวิจัยในครั้งนี้

การเก็บข้อมูล ทีมวิจัยของเราได้ทำการเก็บข้อมูลต่าง ๆ ด้วยวิธีการถ่ายภาพ บันทึกเสียง บันทึกภาพเคลื่อนไหว จดบันทึกเป็นเอกสารหลักฐานในการอ้างอิงถึงแหล่งข้อมูลที่ได้มา

การรวบรวมข้อมูล เมื่อทีมวิจัยได้ออกไปทำการเก็บข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ได้มาพอสมควรแล้ว นักวิจัยแต่ละคนก็นำข้อมูลต่าง ๆ มารวบรวม คัดกรอง เรียบเรียง เพื่อที่จะได้จัดทำเป็นรูปเล่มเอกสารเผยแพร่แก่บุคคลทั่วไป

การดำรงคงอยู่ และการเสื่อมสภาพ สูญหายไปของโบราณสถาน โบราณวัตถุ

สาเหตุที่ทำให้โบราณสถาน โบราณวัตถุยังคงอยู่ ก็เพราะว่าเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ ใช้ปฏิบัติกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั้งเดิม จนสามารถสืบสานเป็นวัฒนธรรมและยังร่วมกันรักษาสืบต่อกันมาจนตราบนานแสนนานนี้ ได้แก่ วัด อาราม พ่อบ้าน (เสี้ยวบ้าน) อุโบสถ

สำหรับโบราณสถานและโบราณวัตถุที่กำลังจะสูญหายไป สาเหตุก็เป็นเพราะว่า ถูกทะเลาะ ไม่เห็นความสำคัญ ปลอมใจให้รกร้างทิ้งให้เสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา ได้แก่ น้ำบ่อสี่แจ่ง ด้าหนองผา และวัดห่าง (วัดร้าง)

สาเหตุแห่งการเสื่อมสูญ หรือสูญหายไป ก็เพราะมีปัจจัยในการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนไป และการทำลายธรรมชาติ ป่าไม้ ไร่ไผ่ ได้แก่ แหล่งน้ำในหมู่บ้าน เช่น น้ำบ่อสี่แจ่ง ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำ แหล่งน้ำที่ใช้อุปโภค บริโภค แต่ปัจจุบันเกิดการทำลายธรรมชาติ ป่าไม้ และมีการใช้น้ำได้ดิน มีการเจาะน้ำบาดาลขึ้นมาใช้ ทำให้น้ำบ่อสี่แจ่งหมดความสำคัญและเสื่อมสภาพไปในที่สุด

การบริหารจัดการเพื่อการสืบสานและอนุรักษ์

(1) ปัจจุบันได้มีการบูรณะปรับปรุงในบางส่วน แต่ยังคงอนุรักษ์เค้าโครงเดิมไว้ไม่ให้เสื่อมสูญ ได้แก่ พ่อบ้าน และอุโบสถ ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นสถานที่สาธารณะ เป็นสถานที่ปฏิบัติกิจกรรม และปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป

(2) การร่วมกันศึกษา/วิจัย เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งที่มาแห่งความเจริญ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนมีการบูรณะปรับปรุงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้าน และชุมชนในโอกาสต่อไป

(3) จัดทำโครงการของงบประมาณพัฒนาปรับปรุงเสนอต่อองค์กรปกครองท้องถิ่น หรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อดำเนินการพัฒนาปรับปรุงเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

รายละเอียด ประวัติความเป็นมาของโบราณสถาน โบราณวัตถุที่ทีมวิจัยได้ทำการสืบค้นข้อมูลในหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

ถ้ำหนองผา

ถ้ำหนองผามีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน เล่าขานสืบต่อกันมาว่า มีเรือสำเภานล่ายสินค้าของพระนางจามเทวี ซึ่งในตอนนั้นยังมิได้ครองเมืองลำพูน ยังคงเป็นธิดาของเจ้าเมืองผู้ครองนครเชียงใหม่ ได้พร้อมกับบริวารนำเอาเรือสำเภาไปขนถ่ายสินค้าที่เมืองละโว้ (ปัจจุบันคือจังหวัดลพบุรี) ตอนจากกลับได้เกิดพายุฝนตกหนัก จึงทำให้เรือของพระนางจามเทวีอัปปางล่มลงกลางแม่น้ำระหว่างตำบลน้ำดิบกับ

ตำบลคอกหล่อ โดยหัวเรือได้พาดอยู่ที่คอกหนองผา ตำบลน้ำดิบ ได้กลายเป็นหินผาปรากฏอยู่ที่บริเวณคอก

หนองผาดังที่เห็นในภาพ . ส่วนที่เป็นหางเรือ นั้น ได้ไปเกยอยู่ที่วัดคอกน้อย ตำบลคอกหล่อ ส่วนที่เป็นท้องเรือนั้นเล่าขานกันว่า ได้จมลงในบริเวณที่เป็นทุ่งนา ในบริเวณคอกหนองผาเล่ากันว่า มีถ้ำเล็ก ๆ ถ้ำหนึ่ง ในบริเวณถ้ำมีซากของพระฤๅษีที่สามารถรักษาโรคต่างๆ และมีขุมทรัพย์เครื่องแต่งกายสำหรับบรรพชน เครื่องดนตรีพื้นเมือง ถ้วยชามเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ถ้ามีการขุดพบก็จะไปขุดเครื่องแต่งกายและของใช้จากในถ้ำนี้

พ่อบ้าน

พ่อบ้านน้ำดิบน้อย มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ เจ้าพ่อที่สถิตอยู่ ณ ที่นี้ ได้แก่ เจ้าพ่อปู่ เจ้าพ่อแหลมทอง เจ้าพ่อมหานิล โดยพ่อบ้านจะช่วยปกปักรักษาดูแลคุ้มครองให้ลูกบ้านอยู่ดีมีสุขอย่างถ้วนหน้า ในแต่ละปีจะมีพิธีสักการบูชาพ่อบ้านในเดือน 9 เหนือ ออก 4 ค่ำ เป็นประจำทุกปี บริเวณพ่อบ้านเมื่อก่อนมีพื้นที่กว้างขวาง เป็นที่อุดมสมบูรณ์ มีน้ำไหลออกปากบ่อ เมื่อประมาณ 20 กว่าปีที่แล้วมา น้ำเริ่มแห้งเนื่องจากน้ำใต้ดินถูกสูบขึ้นมาใช้เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันบริเวณพ่อบ้านมีเนื้อที่ 7 ไร่ 1 งาน 93 ตารางวา ต่อมามีการสร้างสำนักปฏิบัติธรรม อารามดงนิมนต์น้ำดิบน้อยขึ้นในบริเวณนี้ และได้ถวายที่ดินส่วนหนึ่งให้เป็นที่ธรณีสงฆ์ เพื่อเป็นที่สร้างอารามและวัดในโอกาสต่อไป ขณะนี้ได้เริ่มทำการก่อสร้างศาลาปฏิบัติธรรม และคณะศรัทธา

วัดห่าง (วัดร้าง)

วัดห่าง หรือวัดร้าง เป็นสถานที่ที่ตั้งของวัดมาก่อน อยู่ใกล้ ๆ กับบริเวณสุสานป่าช้าบ้านน้ำดิบ เมื่อสมัยเก่าก่อนวัดน้ำดิบก็คงจะตั้งอยู่ ณ ที่บริเวณแห่งนี้ ปัจจุบันยังคงพอเหลือซากอิฐปรักหักพังให้เห็นเป็นร่องรอย แต่คณะนักวิจัยเข้าไปไม่ถึง เนื่องจากเป็นบริเวณป่าทึบหนาแน่นมาก จากคำบอกเล่า เมื่อก่อนพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่วัดห่างแห่งนี้ ได้ไปตักน้ำที่น้ำบ่อสี่แจ่ง ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากที่แห่งนี้

น้ำบ่อสีแฉ่ง

น้ำบ่อสีแฉ่ง (น้ำบ่อเหล็ยม) เป็นบ่อน้ำที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ตั้งอยู่บริเวณบ้านน้ำคิบน้อย หมู่ที่ 6 มีลักษณะเป็นบ่อน้ำสี่เหลี่ยม ก่อด้วยอิฐ ลักษณะคล้ายกับสระน้ำเล็กๆ ไม่ลึกมาก เพราะเมื่อก่อนระดับน้ำมักจะขึ้น บางแห่งน้ำยังไหลออกปากบ่อเอง แสดงว่า บริเวณนี้มีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์

น้ำบ่อสีแฉ่ง ถือว่าเป็นบ่อน้ำที่มีลักษณะแปลกจากที่อื่น เพราะปกติบ่อน้ำทั่วไปจะมี

ลักษณะปากบ่อเป็นวงกลมเหมือนกันหมด คงมีที่นี้ที่เดียวที่มีลักษณะปากบ่อเป็นสี่เหลี่ยม หรือสี่แฉ่ง จึงควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ให้อนุชนคนรุ่นหลังได้เรียนรู้และศึกษาต่อไป

อารามอุโบสถ

การเริ่มก่อสร้างอุโบสถไม่ปรากฏหลักฐานจากคำบอกเล่าสืบต่อกันมา พอจะประมวลได้ดังนี้

ในปี พ.ศ. 2463 มีการบูรณปฏิสังขรณ์ โดยพ่อหนานเทพ ขายน้อย เป็นผู้บูรณะอุโบสถ หลังจากนั้นก็มีผู้เฒ่าผู้แก่มาอนุปฏิบัติธรรม คือ

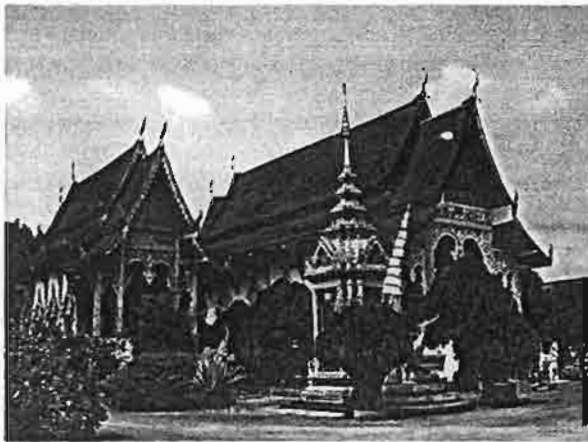
1. พ่อหนานกง ขายน้อย
2. พ่อหลวงตาดำ เชื่อนคำ
3. พ่อหนานชื่น พงศ์คำ บ้านไร่คง
4. พ่อหนานดี ธรรมขันแก้ว
5. แม่หลวงบัว ไชยพูน

ที่กล่าวมานี้ทั้งหมดได้เสียชีวิตแล้ว ต่อมาในปี พ.ศ. 2538 ทางคณะศรัทธาวัดน้ำคิบน้อย โดยพ่อหลวงทองใบ ขายน้อย เห็นว่าอุโบสถหลังเดิม

ซึ่งมีอายุมากแล้ว สภาพชำรุดทรุดโทรม ยากแก่การบูรณปฏิสังขรณ์ให้มีสภาพดีดังเดิมได้ จึงได้พร้อมใจกันสร้างอุโบสถหลังใหม่ขึ้นมา และใช้เวลาในการก่อสร้างร่วม 10 ปี มาแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2548 ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน

วัดน้ำดิบ

วัดน้ำดิบ ตั้งอยู่เลขที่ 183 บ้านน้ำดิบ หมู่ที่ 7 ถนนสายท่าลี่ ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดน้ำดิบ สร้างเมื่อปีขุน จุลศักราช 1249 ตรงกับ พ.ศ. 2430 โดยการนำของพ่อหลวงปู่ กุญวาริ เป็นผู้ริเริ่มก่อสร้างซึ่งได้รับมอบที่ดินเนื้อที่ 7 ไร่ 3 งาน 20 ตารางวา จากพ่ออ้าย แม่กำลอง ไชยวาริ ขณะนั้นมีชาวบ้าน 41 หลังคาเรือน ได้ร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาสร้างวัด ได้มีมติ พระกำ

ญาณวโร มาอยู่จำพรรษาและเป็นเจ้าอาวาสองค์แรก จากนั้นก็มีพระแสน นาคเสน พระกำ ญาณวิไชยเป็นเจ้าอาวาสองค์ต่อมา และพระกำ พร้อมทั้งคณะศรัทธาได้ไปนิมนต์ กรูบาปัญญารมมวโร กรูบาอิน ชยสิทธิ กรูบาเต๊จ๊ะ เตชโก กรูบาคำแสน ญาณวิไชย มาเป็นประธานพัฒนาวัดต่อไป ต่อมาก็มี พระสุเทพ เทววิโส พระครูไทย รรมชโย (พระครูกิตติเวทวิชัย) ปละมีพระครูสุนทรสิทธิธรรม เป็นเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน

ในสมัยพระครูสุนทรสิทธิธรรมเป็นเจ้าอาวาสอยู่นั้น ได้ก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ นำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่วัดน้ำดิบตามลำดับดังที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้

วัดน้ำดิบ มีประเพณีสงฆ์พระบรมสารีริกธาตุประจำปี ตรงกับเดือน 9 เหนือ ขึ้น 8 ค่ำ ของทุกปี

สิ่งที่ค้นพบจากการศึกษาวิจัยประเด็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ

ในส่วนที่เป็นโบราณสถานนั้น ได้ถูกทอดทิ้งให้เป็นที่รกร้างว่างเปล่า ไม่ได้มีการอนุรักษ์หรือพัฒนาส่งเสริม คนในพื้นที่ส่วนใหญ่ไม่รู้ด้วยซ้ำว่ามีโบราณสถานอยู่ ณ ที่แห่งใด อาทิเช่น น้ำบ่อสี่แฉ่ง วัดห่าง หรือแม้กระทั่งถ้ำหนองผา จะมีก็แต่เพียงผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้สูงอายุที่ยังคงพอจดจำ ได้เล่าขานตำนานความเป็นมาให้แก่คณะนักวิจัยพวกเราได้ฟังกันพอสังเขปเท่านั้น

โบราณสถานที่ยังคงอยู่และเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป ได้แก่ พ่อบ้านน้ำดิบน้อย ซึ่งปัจจุบันนี้ชาวบ้านราษฎรได้ร่วมกันก่อสร้างหอ ศาลา พัฒนาแผ้วถางบริเวณให้สะอาดเรียบร้อย ร่มรื่น และกระทำการบำรุงสรงเป็นประจำทุกปีในเดือน 9 เหนือ เพื่อความเป็นสิริมงคล อยู่ดีมีสุขของชุมชนในท้องถิ่น

อีกแห่งหนึ่งที่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ให้มีสภาพมั่นคงถาวร ก็คือ อารามอุโบสถ บ้านน้ำดิบหลวง ปัจจุบันมีพระภิกษุมหาจำพรรษา ปฏิบัติธรรมอยู่ที่อารามอุโบสถแห่งนี้ 1 รูป และมีชาวบ้านคณะศรัทธาส่วนหนึ่งได้ไปทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ ณ อารามอุโบสถแห่งนี้ด้วยเหมือนกัน

สำหรับโบราณวัตถุที่คณะนักวิจัยออกไปสำรวจและสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ท่านได้กล่าวถึงโบราณวัตถุที่มีอยู่ในหมู่บ้านเรานี้ ส่วนใหญ่ที่ยังหลงเหลือให้เห็นอยู่ คือ พระพุทธรูปและวัสดุก่อสร้าง

ทางพุทธศาสนา มีอยู่ตามวัดและอารามต่าง ๆ สำหรับพระพุทธรูปูนานั้นจะมีอยู่ตามบ้านของชาวบ้าน ส่วนโบราณวัตถุเกี่ยวกับวิถีชีวิตนั้น ส่วนใหญ่จะอยู่อย่างกระจัดกระจายตามหมู่บ้าน ไม่มีการจัดเก็บเป็นหลักแหล่ง ซึ่งเป็นปัญหาในการเก็บรวบรวมและศึกษาของเยาวชนและผู้สนใจ ตามที่คณะนักวิจัยได้ไปติดตามคำบอกเล่าของชาวบ้านน้ำดิบ ก็พบว่า โบราณวัตถุเหล่านี้เป็นของที่มีคุณค่า บ่งบอกถึงประวัติและความเป็นมาของชุมชนบ้านน้ำดิบได้เป็นอย่างดี ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องมือเกี่ยวกับการเกษตร และชาวบ้านน้ำดิบได้เล็งเห็นคุณค่าของโบราณวัตถุเหล่านี้ และอยากที่จะรวบรวมจัดเก็บเป็นหมวดหมู่เพื่อให้ ผู้ที่สนใจได้ศึกษาเรียนรู้ ซึ่งเจ้าของก็ยินดีที่จะบริจาคให้และขอรับรองให้ทางทีมงานวิจัยได้เป็นแกนนำในการรวบรวม เพื่อจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านน้ำดิบ

วัฒนธรรมประเพณี (อีก 12)

วัฒนธรรมประเพณี เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านน้ำดิบ ในช่วงเวลา 1 ปี หรือ 12 เดือน ชาวบ้านน้ำดิบจะรวมตัวกันทำกิจกรรมตามความเชื่อและความผูกพันของบุคคลในชุมชนบ้านน้ำดิบ กิจกรรมต่าง ๆ ที่ทีมงานวิจัยได้ทำการศึกษาและรวบรวมไว้ โดยการสอบถามจากผู้อาวุโส ผู้เฒ่า ผู้แก่ในหมู่บ้าน มีกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

เดือนที่ 1 ประเพณีเดือนเกียงเหนือ (เดือนตุลาคม)

1. ประเพณีวันออกพรรษา

ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนเกียงเหนือ หรือราวเดือนตุลาคม เมื่อไปถึงวัดแล้ว หาทิ้งให้เรียบร้อย กราบพระประธาน 3 ครั้ง แล้วนำเอาดอกไม้ธูปเทียนไปใส่ขันดอกที่ทางวัดจัดให้ ขันแรกคือ ขันแก้วทั้ง 3 คือ พระรัตนตรัย หมายถึง หมายถึงพระพุทธ — พระธรรม — พระสงฆ์ อธิบายคือ ดอกไม้กำที่ 1 บริกรรมว่า พุทโธรหัง แปลว่าข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธด้วยดอกไม้ขื่อนี้ ดอกไม้กำที่ 2 บริกรรมว่า ธัมโม ปัจจิตติง แปลว่า ข้าพเจ้าขอบูชาพระธรรมด้วยดอกไม้ขื่อนี้ และดอกไม้กำที่ 3 บริกรรมว่า สังโฆยะติง แปลว่า ข้าพเจ้าขอบูชาพระสงฆ์ด้วยดอกไม้ขื่อนี้ จากนั้นให้นำข้าปลาอาหารไปใส่บาตรพระพุทธ และอาหารสำหรับถวายพระสงฆ์ที่ทางวัดจัดให้ จากนั้นเตรียมทำบุญตักบาตรและไหว้พระรับศีล ถวายภัตตาหาร แผ่เมตตา กรวดน้ำ เป็นเสร็จพิธีทำบุญตอนเช้า

ตอนบ่าย เวลา 15.00 น. มีการฟังเทศนาจนถึงเวลาประมาณ 16.00 น. ตอนเย็น เวลา 18.00 น. ทำพิธีเวียนเทียนที่วัด และมีการทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะในวันรุ่งขึ้น

2. ประเพณีทำบุญตักบาตรเทโว

ประวัติและความเป็นมาในสมัยพุทธกาล เพื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าคร้สุธรรมและเสด็จขึ้นไปโปรดเมตดาพระพุทธรมาดา โดยจำพรรษาอยู่ ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เรียกตามศัพท์ภาษาบาลีว่า “เทโวโรหณะ” ในครั้งนั้น บรรดาพุทธศาสนิกชนผู้มีความศรัทธาเลื่อมใสเมื่อทราบข่าวต่างพร้อมใจกันไปโปรดักบาตรเพื่อรับเสด็จกันอย่างเนืองแน่น จนถึงเป็นประเพณีตักบาตรเทโว ปฏิบัติสืบทอดกันมาตราบจนปัจจุบันนี้

ในวันออกพรรษา คือ วันแรม 1 ค่ำ เดือนเกียงเหนือ นั้น ชาวบ้านจะมีการนำข้าวสาร อาหารแห้ง เพื่อนำมาทำบุญตอนเช้าที่วัด เรียกว่า ทำบุญตักบาตรเทโว เมื่อพระเดินออกจากวัดมา ซึ่งชาวบ้านสมมติกันว่าพระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากดาวดึงส์คราวครั้งเสร็จขึ้นไปโปรดพระมารดา คุณุสนกสถานมากและนำปลาบปลื้มใจในการทำบุญครั้งนี้มาก เสร็จแล้วรับพรจากพระสงฆ์เป็นเสร็จพิธี

การทำบุญเข้าพรรษา

การทำบุญฟังเทศน์

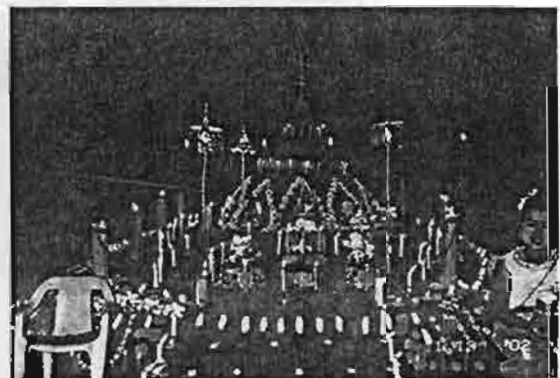

เดือนที่ 2 ประเพณีเดือนยี่เห่นือ (เดือนพฤศจิกายน)

1. ประเพณีเดือนยี่เป็ง

ประวัติความเป็นมา

ในกาลครั้งหนึ่ง นานมาแล้ว พระโพธิสัตว์เจ้าได้จุติเกิดมาเป็นลูกกาเผือก ยังมีแม่กาคัวหนึ่งออกไข่ 5 ฟอง ใกล้เคียงแม่น้ำใน เดือน 8 ขึ้น 15 ค่ำ ให้เกิดมีลมพายุใหญ่พัดเอารังไข่ของกาตกลงไปในแม่น้ำที่น้ำได้พาเอาไข่ไปค้างที่ริมลำธาร ขณะนั้นยังมีแม่ไก่ตัวหนึ่งกำลังคุ้ยเขี่ยหาเหยื่อ บังเอิญมาพบไข่กาเข้าก็คาบเอาไข่กาไปไว้ที่รังของมัน 1 ฟอง ต่อมาก็มีแม่นาคตัวหนึ่งมาพบไข่เข้าก็คาบเอาไข่กาไปรักษาไว้เสมือนลูกของตน 1 ฟอง จากนั้นก็มีแม่เต่าตัวหนึ่งเห็นไข่กาเข้าก็คาบเอาไข่กาไปเลี้ยงไว้อีก 1 ฟอง ยังมีแม่วัวอีก 1 ตัว เดินมาเล็มหญ้าตามฝั่งน้ำ ก็มาพบไข่ที่เหลืออีก 2 ฟอง ก็คาบมารักษาไว้ ให้พ้นภัยอันตรายต่างๆ จากนั้นมีนางผู้หนึ่งคนหนึ่งได้นำเอาผ้าไปซักที่ริมฝั่งน้ำ ก็พบไข่ก็เก็บมาไว้ได้ประมาณ 15 วัน ตามตำนานกล่าวไว้ว่า ส่วนไข่กาทั้ง 5 ฟอง ได้ถูกฟักออกมาเป็นคน ขึ้นพออายุได้ 10 ขวบ ด้วยเดชะบารมีแต่ปางก่อนได้อยู่คนละที่ ก็มิโจยอกจะออกบวชเป็นฤๅษี ต่างคนก็ต่างขอลาแม่ของแต่ละคนไปบวชเป็นฤๅษีที่อยู่มานาน ได้ประพฤติปฏิบัติธรรมด้วยเดชะบารมีที่ได้สร้างมา เทพดาจึงคลยบันดาลให้ลูกกาทั้ง 5 ได้มาพบกัน และต่างก็รู้ว่าตนเองเป็นลูกกาเผือก ต่างคนก็อยากเห็นหน้าแม่ แต่ว่าแม่นกานั้นก็ได้ถึงแก่กรรมลงและได้ไปเกิด ณ สุทรวาส มีชื่อว่า กติกา มหาพรหม มีนางนาถสนมเป็นบริวาร ส่วนว่าพระฤๅษีทั้ง 5 ก็อยากเห็นหน้ามารดาต่างก็อธิษฐานว่า เกิดมาชาติหน้าถ้าหากว่าได้เกิดมาเป็นพระอรหันต์จริง ก็ขอให้มารดาจงได้เสด็จลงมา ในขณะที่นางกติกามหาพรหมก็รู้แจ้งแก่ใจ ก็กลับลงมายังโลกมนุษย์ ตามความปรารถนาของลูก เมื่อนางได้พบหน้าลูกทั้ง 5 และได้บอกลูกไปว่า แต่นี้ไปอีก 25 อสงไขย ลูกทั้ง 5 ได้เป็นพระอรหันต์เหมือนกันทุกองค์ แต่นางก็อธิษฐานว่าเมื่อลูกได้เป็นพระอรหันต์ใดใดโลกแล้ว และขอให้ลูกจงเป็นสักขีพยานไว้ว่าให้เอาดินแม่ไว้บูชา ตรงหน้าพระประธานด้วย ในขณะที่กติกามหาพรหม จึงได้เอาดินมาพรมมาขึ้นเป็นเกรียว แล้วจึงออกมาเป็นดินกา ด้วยเหตุนี้แหละพอถึงเดือนยี่เป็งต่างก็พากันเอาน้ำมนต์ น้ำมนต์มะพร้าวจุดประทีปโคมไฟตามประเพณีสืบกันมาตราบเท่าทุกวันนี้

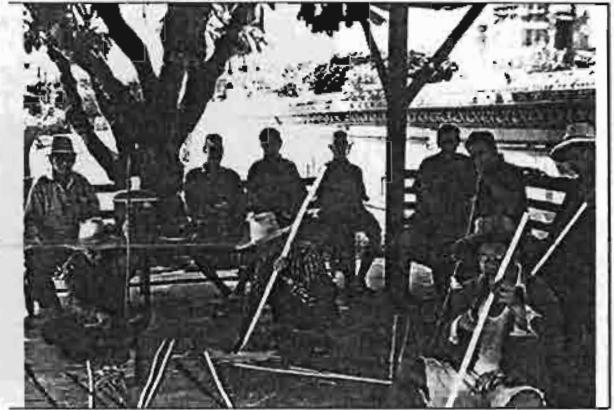
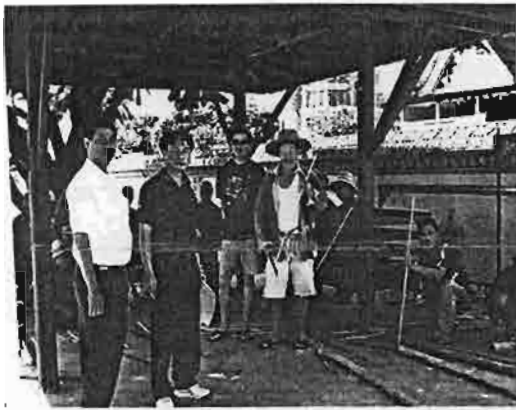

ประเพณีลอยกระทง

2. ประเพณีราชวัตร

คือ การทำรั้วพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะเดือนยี่เป็ง การทำรั้วเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ต้องหาไม้ไผ่มาจักเป็นคอกยาว 1 เมตร สานไขว้เฉียงทำเป็นสองฟากตรงประตูวัด หรือหน้าพระวิหาร ประดับด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย ช่อตุง ซึ่งสมมติว่าสร้างทางต้อนรับพระเวสสันดรจะกลับเข้าสู่บ้านเมือง

สืบสานตำนานการจักราชวัตร นำโดยผู้สูงอายุชายในหมู่บ้านช่วยกันจักตอกเพื่อนำไปจักสาน หนุ่มสาวช่วยกันนำต้นกล้วย ต้นอ้อยมาบริจาคเพื่อใช้ประดับตกแต่งหุ้มหน้าวัดน้ำดิบหลวง

เดือนที่ 3 ประเพณีเดือน 3 เหนือ (เดือนธันวาคม)

1. ประเพณีสู่ขวัญข้าว

มาสมัยนี้มักไม่นิยมทำกัน เพราะไม่มีผู้นำและคนรุ่นใหม่ก็ไม่สนใจทำ ประเพณีนี้ก็เลยเสื่อมลงและสูญหายไป

2. ประเพณีสืบชะตานาและเหมืองฝาย

ประเพณีสืบชะตาที่นา เหมืองฝายจะกระทำกันตอนเก็บเกี่ยวข้าวออกจากท้องนาหมดแล้ว คือ เจ้าของนาทุกคนเมื่อได้กินข้าวใหม่แล้วก็จะนึกถึงบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ได้ทิ้งผืนนา ทิ้งที่ดินให้ลูกหลานได้สืบทอดมรดกไว้ให้ จึงมีการทำบุญอุทิศไปหา ได้นิมิตพระสงฆ์มาเจริญพุทธมนต์ เทศนาธรรมสาธกวิวิชาสูตร เจ้าของนาร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขในการทำบุญเป็นประจำทุกปี ถือเป็นประเพณีต่อไป

ในที่นี้จะขอกล่าวแต่คำว่า ฝายเท่านั้น เมื่อครั้งศึกดาบรรพมาแล้ว เกษตรกรชาวนาก่อนจะถึงฤดูทำนา ต้องมีการประชุมเจ้าของนาก่อนว่า ในฤดูทำนาปีนี้จะทำฝายเมื่อใด และจะลอกรางเหมืองเมื่อไรจะต้องมาตกลงกันก่อน ซึ่งการทำเหมืองฝายนี้จะต้องมีหัวหน้า และผู้ช่วยเหมืองฝาย ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากเกษตรกรเจ้าของนาทุกครั้งไป และต้องมีวาระว่าจะต้องดำรงตำแหน่งนี้คนละกี่ปี ถ้าผู้ที่เป็นหัวหน้าทำงานดีก็อยู่ได้หลายสมัย สำหรับเกษตรกรเจ้าของนาในตำบลนี้ บางส่วนใช้น้ำจากฝายวังไฮเดิม สมัยนั้นผ่านมาได้ประมาณ 100 กว่าปี ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านเรือน ซึ่งฝายสมัยนั้นนิยมใช้ไม้ไผ่รวก ใช้ยาวประมาณ 1-2 เมตร โค้งจะแหลมข้างหนึ่ง สมมุติหาหนึ่งไร่อ่อหนึ่งค้ำ ก็ประมาณ 150 เล่ม พอถึงเวลานัดหมายก็นำเอาไปรวมกันที่ลำน้ำปิงตรงบ้านวังไฮ สมัยนั้นถ้าจำไม่ผิด คงจะเป็นนายเป็ก ทาทราช ได้รับการแต่งตั้งเป็นหัวหน้าเป็นคนบ้านไร่ดงเหนือขณะนี้ ตอนนี้ได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว เมื่อนำหลักไปรวมกันแล้วก็เริ่มทำงานดอกหลักฝายกันลำน้ำปิง ซึ่งเป็นฝายไม้เดิมอยู่แล้ว ทำเพื่อให้ลำน้ำไหลเข้าสู่ลำเหมืองเพื่อชาวนาจะได้ใช้น้ำตลอดไป

จากนั้นฝายที่ใช้ไม้ไผ่รวกนี้ได้ชำรุดเสียหาย ต้องเสียเวลาซ่อมบ่อยๆ กอรปกับไว้ก็หายากขึ้น ทางกรมชลประทานร่วมกับสหกรณ์การเกษตรและสมาชิกสภาจังหวัดลำพูนจึงทำเรื่องย้ายฝายเกิดไปสร้างฝาย

ใหม่ ไปสร้างตรงบ้านหนองสลิกห่างจากฝายเก่าประมาณ 3 กิโลเมตร ซึ่งที่แรกสร้างเป็นฝายบล็อกซีเมนต์ อยู่มาได้ไม่กี่ปี ก็เปลี่ยนมาเป็นแบบชลประทาน และขณะนี้ นายสุพจน์ วิจิตร กำนันตำบลน้ำคืบ เป็นหัวหน้ามาจนถึงปัจจุบัน

หลังจากนั้นทางผู้ใหญ่บ้าน นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลน้ำคืบ ผู้ช่วยเลื่อง ผู้เฒ่าผู้แก่ขององนา จึงคิดทำประเพณีสืบชะตานา และเหมืองฝาย จะกระทำกันตอนเก็บเกี่ยวข้าวออกจากท้องนาหมดแล้ว คือ นับตั้งแต่สมัยศึกคำบรรพมาแล้ว ปู่ ย่า ตา ยาย ท่านได้ละทิ้งที่ดิน คีรนาให้ลูกหลาน เหลาน โหลน ได้สืบมรดกตกทอดมาไว้ให้ เมื่อนึกถึงบุญคุณท่านแล้ว จึงได้จัดทำพิธีสืบชะตานา เหมือง ฝาย เพื่อเป็นการทำบุญอุทิศไปหา ได้นิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีเจริญพระพุทธมนต์ เทศนาธรรม สาลากรวิชาสูตร เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข ทางเจ้าของนาจึงได้ตกแต่งดอกไม้ธูปเทียน ข้าวปลาอาหารไปทำพิธีที่หัวไร่ ปลายนา ที่ได้ตกลงกันไว้ ถวายไทยทานพระสงฆ์ให้พรเป็นเสร็จพิธี

ประเพณีสืบชะตานา และเหมืองฝาย

เดือนที่ 4 ประเพณีเดือน 4 เหนือ (เดือนมกราคม)

1. ประเพณีข้าวใหม่

เป็นประเพณีดั้งเดิมที่พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน พวกเรา ในฐานะเป็นลูกหลานได้รับมรดกตกทอดมาจากปู่ ย่า ตา ยาย ได้ทั้งสมบัติเป็นที่ดิน ที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย เมื่อท่านเหล่านั้นได้ล่วงลับไปแล้ว พวกเราได้ระลึกถึงบุญคุณของท่าน จึงได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่านได้จัดข้าวเปลือกข้าวสารไปทำบุญที่วัด ถวายทานให้พระสงฆ์ พระสงฆ์ให้พรพวกเราก็กวาดน้ำให้ท่านได้สู่สวดคลีพฯ บางแห่งถือเอาวันเดือน 4 เป็ง หรือวันที่ 1 มกราคมของทุกปี

2. ประเพณีเข้ารกขุมถรณ์

พิธีเข้ารกขุมถรณ์ ตามความเชื่อในพุทธศาสนานั้นเห็นว่าการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนนั้นจะต้องให้มีการประพฤติปฏิบัติตนตามแนวทางของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระศาสดาของศาสนาพุทธโดยพระภิกษุจะปฏิบัติตนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่สงบ เช่น ในป่า(ที่เรียกว่าการเข้ารกขุมถรณ์) ในป่าช้า(ที่เรียกว่าโสสานกรรม) ในวัด ใต้ต้นไม้ เพื่อฝึกสมาธิและปฏิบัติกิจสงฆ์ และให้ชาวบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชนได้มาร่วมทำบุญ ซึ่งมีประเพณีโดยสังเขปดังนี้

ขั้นเตรียมการชาวบ้านและพระภิกษุสงฆ์จะกำหนดวัน เวลา สถานที่ ที่จะประกอบพิธีเข้ารกขุมถรณ์ตามวัตถุประสงค์ของการจัดงาน เช่น ถ้าต้องการสร้างถาวรวัตถุในวัด ก็จะเลือกสถานที่ในวัด หรือในป่าใกล้ๆ บริเวณวัด ถ้าต้องการปรับปรุงซ่อมแซมหรือสร้างเมรุเผาศพก็จะเลือกสถานที่ในป่าช้า ถ้าต้องการประชุมพระภิกษุสงฆ์เพื่อประกอบพิธีเกี่ยวกับการสืบชะตาบ้านชะตานิคมอันเนื่องมาจากมีเหตุเภทภัยที่ส่งผลกระทบต่อความสงบสุขของชาวบ้าน จะเลือกบริเวณป่าเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมและประชุมมอบหมายให้ชาวบ้านที่จะร่วมพิธีกรรมจัดเตรียมสถานที่ เช่น ที่พักของพระภิกษุสงฆ์(กุฏิสงฆ์)ชั่วคราวตามจำนวนพระสงฆ์ที่จะมาร่วมพิธี จัดเตรียมเครื่องอัฐบริขาร(เครื่องใช้ที่จำเป็นของพระภิกษุ)

ขั้นตอนการ

- ชาวบ้านจะร่วมมือกันปรับปรุงบริเวณที่จะทำพิธี
- สร้างกุฏิสงฆ์ แบ่งกันจัดเตรียมเครื่องอัฐบริวาร
- จัดสร้างบริเวณที่จะประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การทำวัตร การสืบทอด
- พระภิกษุที่จะร่วมพิธีเดินทางมายังสถานที่ประกอบพิธีในช่วงเวลาเย็นของวันแรก ชาวบ้านที่รับเป็นเจ้าภาพเป็นโคมอุปลาจะถวายกุฏิและเครื่องอัฐบริวาร
- เวลากลางคืนพระภิกษุจะทำพิธีปลุกเสก เครื่องรางของขลังให้พุทธศาสนิกชนไว้บูชา และเทศนาสั่งสอนชาวบ้านที่มาร่วมงาน
- ตอนเช้าวันรุ่งขึ้นจะประกอบพิธีทำบุญตักบาตรและฟังพระธรรมเทศนาทั้งวัน ช่วงเวลาสายจะทำพิธีสืบทอด
- กลางคืนจะทำบุญทอดผ้าป่าจากคณะศรัทธาจากหมู่บ้านอื่น และฟังพระธรรมเทศนา ทำเช่นนี้ตลอดทั้ง 7 วัน ในวันสุดท้ายจะมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว และทำพิธีदान ถวายทานแด่นาค (คือการทำบุญตามจิตสำนึกในการล้างบาปที่เคยล่วงละเมิดต่อทรัพย์สินของผู้อื่นที่เสียชีวิตไปแล้ว และการหยิบฉวยของวัดมาใช้ในกิจส่วนตัว และมีความประสงค์จะคืนสิ่งนั้นให้เจ้าของ หรือมีความประสงค์ที่จะทำบุญไว้ในชาติภพหน้า)

วันสุดท้ายชาวบ้านจะช่วยกันเก็บกวาดสถานที่หรือที่เรียกกันว่า วันล้างผาม

พิธีเข้ารกขุมถรณ์

พิธีเข้ารกขุมถกรรม

เดือนที่ 5 ประเพณีเดือน 5 เหนือ (เดือนกุมภาพันธ์)

ประเพณีสงฆ์นำพระบรมสารีริกธาตุ

ตามปกติที่วัดน้ำดิบ เมื่อถึงวันเพ็ญเดือน 3 (เดือน 5 เป็ง) ทางวัดและคณะศรัทธาประชาชนจะได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานยังหอสงฆ์ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้สงฆ์นำพระธาตุตลอดวัน แต่มาจนถึงบัดนี้ประเพณีนี้กำลังจะเสื่อมและสูญหายไป เนื่องจากทางผู้นำทั้งภายในและภายนอกไม่นำรุ่นหลังให้ปฏิบัติตามจึงได้สูญหายไป

เดือนที่ 6 ประเพณีเดือน 6 เหนือ (เดือนมีนาคม)

ในเดือนนี้ ทางหมู่บ้านน้ำดิบไม่มีกิจกรรมที่จัดอย่างยิ่งใหญ่ นอกจากกิจกรรมการไปทำบุญในวันโกนและวันพระตามปกติ หรือในบางปีจะมีกิจกรรมเฉลิมฉลองบวรวัตถุในพุทธศาสนา (ปอยหลวง)

ปอยหลวง

ปอยหลวง คำว่า ปอยหลวง เป็นภาษาพม่า งานที่มีคนชุมนุมกัน ถ้ามีคนชุมนุมกันน้อยเราเรียกว่า ปอยน้อย ถ้ามีคนมาชุมนุมกันมากเราเรียกว่า ปอยหลวง ในที่นี้คำว่าปอยหลวง จึงได้แก่ งานมหกรรมนั่นเอง ล้านนาไทยมีประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณว่า เมื่อสร้างเป็นสิ่งสาธารณะประโยชน์ขึ้นเสร็จแล้ว หรือเป็นสิ่งที่ป็นวัตถุถวายพระภิกษุสงฆ์เสร็จแล้ว จะจัดให้มีการฉลองสิ่งนั้นอีกครั้งหนึ่ง เรียกว่า “ปอยหลวง”

สิ่งที่เราจะต้องจัดปอยหลวง

- อุโบสถ
- วิหาร
- ศาลา
- กำแพง
- กุฏิ (โบราณไม่ปอยหลวง)
- หอธรรม (หอไคร)
- คอนหลังเพิ่มสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์เข้ามาด้วย

การทานสังฆ์(ตานสังฆ์)ในที่นี้ หมายความว่า ทานที่จะถวายทานแก่พระสงฆ์ การทานสังฆ์ ก็คือการถวายทานสังฆ์นั่นเอง งานปอยหลวง เป็นงานใหญ่เรียกว่าเป็นงานมหกรรมทีเดียว มีประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ เข้าใจว่าจะยึดเอาแบบอย่างของนางวิชาหาอุบาสิกา ซึ่งสร้างวัดชื่อ นพพาราม ถวายพระพุทธเจ้าในในสมัยพุทธกาล ตามตำนานกล่าวว่าวัดนั้นวิจิตรงดงามมาก เมื่อสร้างเสร็จแล้ว นางจัดให้มีการฉลองเป็นที่ครึกครื้นส่วนนางวิชาเกิดปีติพาลูกหลานเพื่อนรอบพระวิหาร เข้าใจว่าเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดงานปอยหลวงขึ้น หลังจากสร้างสิ่งถวายพระสงฆ์มีการฟ้อนรำเป็นการสมโภช แม้ว่าความหมายจะแปรไปในทางสนุกสนานก็ตามที ก็ยังถือว่าเป็นประเพณีที่คึกคักอยู่

เมื่อตกลงกันว่าจะปอยหลวงแล้วทางวัดก็ต้องจัดแจงเตรียมหลายอย่าง เช่น ทำความสะอาดวัด ซ่อมแซมส่วนอื่นของวัด ให้ดีขึ้น ขออนุญาตจากเจ้าคณะพิมพ์ใบฎีกา นิมนต์หัววัดที่เคยทำบุญถึงกันตั้งกรรมการดำเนินงานทุกแผนก เช่นงานต้อนรับ แผนกทำอาหาร แผนกการเงิน เป็นต้น ครวทาน ของแต่ละบ้านแห่งศรัทธาวัดนั้นเขาจะสร้างขึ้นตามเจตนาของตนอาจทำเป็นปราสาท เป็นเรือน เป็นรูปนก ช้าง ม้า หงส์ หรือทำเป็นยอดฉัตร มีบันดั่งประดับประดาให้วิจิตรพิสดาร นิยมทำเป็นครวทานหลังโตๆ ตั้งไว้กลางห้องโถงไม้ นิยมเอาไว้ได้ดูบ้านเพราะถือว่าเป็นของทานของสูงใช้เวลากว่าครึ่งเดือนในการทำครวทาน

มีการประดับตกแต่งให้สวยงาม ที่บนปลายยอดของครีวทานจะทำให้คิบบนบัตรปักไว้ไม่จำกัดจำนวนว่าเท่าไรมาแล้วแต่เจตนา

การแห่มหาอุปคุต ในสมุคข่อยหรือพับลัน ตำราเรียนธรรม ของล้านนาไทย ท่านกล่าวไว้ว่า พระอรหันต์ที่ยังมีชีวิตอยู่ 4 องค์ คือ พระอุปคุต อยู่ในโลหะประสาท ในสมุททิสเทเหือ 1 พระสารมัตตะ อยู่ในปราสาททิสเทเหือ 1 พระสกโธสาระอยู่ในปราสาทสมุททิสตะวันออก 1 พระเมธาระอยู่ในโลหะปราสาทสมุททิสตะวันตก 1 และกล่าวถึงพระอรหันต์ที่นิพพานไปแล้ว แต่ร่างกายไม่เน่าเปื่อยอีก 4 องค์ คือ พระมหากัสสปะอยู่ในเขมวารบรรพต 1 พระมหาสุกระอยู่ในเขตอุตตมะ 1 พระอุปัชฌายะ อยู่ในเขมวกรุระ 1 พระธรรมสาระอยู่ในเขมวิสสะกะ 1 ในพระอรหันต์ 4 องค์ที่ยังมีชีวิตอยู่ชาวล้านนาไทยคุ้นเคยกับพระมหาอุปคุตมาก แม้แต่เด็ก ๆ ก็รู้จักชื่อท่าน เพราะวันใดเป็นเดือนเพ็ญตรงกับวันพุธ ท่านว่า “พระมหาอุปคุตจะออกบิณฑบาต ผู้ใดได้ใส่บาตรท่าน จะประสบโชคดีในวันนั้นทีเดียว” ทางจังหวัดลำพูนยังถือปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันนี้ เรื่องของท่านพระมหาอุปคุตเลื่องลือมาก ถึงตอนที่ พระอโศกมหาราชฉลองพระธาตุแช่แห้ง สิ้นพันหลัง พระเจ้าอโศกมหาราชได้นิมนต์พระมหาอุปคุตมาช่วยเหลือโดยท่านได้มาช่วยมัดพระยามารไว้ไม่ให้ออกไปรบควงงาน งานฉลองครั้งนั้นจึงดำเนินไปอย่างสงบ จนเสร็จงานเป็นเวลาเดือนหนึ่งจึงได้ปล่อยพระยามาร

ที่เล่ามาข้างบนนี้เป็นประวัติย่อของพระมหาอุปคุต คนล้านนาไทยรู้เรื่องท่านดังกล่าวด้วยเหตุนี้จะมีงานทำบุญปอยหลวงกัน ก็เจริญรอยตามแบบของอโศกมหาราช คือต้องทำคาน หามมีพานดอกไม้ แห่ฆ้องกลองไปเป็นขบวนมุ่งหน้าสู่ท่าน้ำจะเป็นท่าน้ำที่ไหนก็ได้ เมื่อไปถึง ที่น้ำแล้วอาจารย์วัดจะเป็นผู้กล่าวคำอาราธนานิมนต์พระมหาอุปคุตคนที่ไปทั้งหมดก็ประนม มือฟังไปด้วยใจความคำนึงว่า จะมีงานฉลองเกรงว่าจะมีเหตุเภทภัยโดยลูกน้องพระยามาร จะมากลั่นแกล้งทำให้งานไม่ราบรื่นขออาราธนานิมนต์ท่านมหาอุปคุตเถระเจ้าไปช่วย คุ่มครองป้องกันแล้วก็ให้คนใดคนหนึ่งลงไปแม่น้ำ จมไปตามบริเวณนั้น ได้ก่อนหินสักก้อน หนึ่งก็สมมุติเป็นมหาอุปคุตเอวางไว้บนคานหาม แล้วก็แห่กลับคืนมาสู่วัดในวันที่มีการปอยหลวงนั้น จะมีวิหารเล็ก ๆ หลังหนึ่งทำขึ้นชั่วคราวในนั้นจะมีเครื่องอัฐบริวารครบส่วนมาก วิหารน้อยหลังนี้จะตั้งอยู่หน้าวิหารใหญ่ที่นี้แหละเป็นที่อยู่ของท่านมหาอุปคุต ซึ่งเขาไปนิมนต์ท่านมาจากแม่น้ำมาประดิษฐานไว้ในวิหารนี้

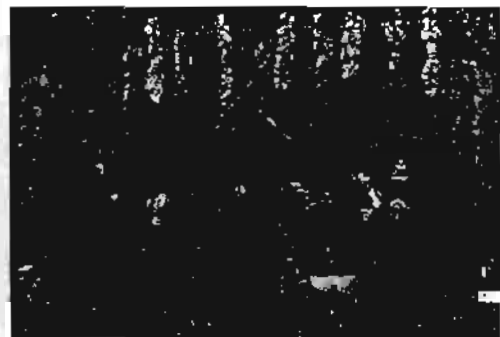
ปอยหลวงเป็นประเพณีที่ชาวบ้านจะจัดขึ้นหลังจากที่ได้มีการก่อสร้างถาวรวัตถุขนาดใหญ่ขึ้นมาในวัด เช่น การก่อสร้าง วิหาร เจดีย์ กำแพงวัด กุฏิสงฆ์ สร้างวัด ศาลาการเปรียญ เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่ต้องใช้งบประมาณในการก่อสร้างจำนวนมาก และใช้เวลาการก่อสร้างเป็นเวลานาน ชาวบ้านต้อง ออกหางบประมาณในการก่อสร้าง เมื่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจในสิ่งก่อสร้างนั้นๆ จึงได้ร่วมกันจัดงานเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าปอยหลวง จึงมีกำหนดเวลาในการจัดงานประมาณ 3 วัน ดังนี้

วันที่ 1 (วันทำบุญ) เป็นการเตรียมงานของเจ้าภาพในการจัดเตรียมอาหาร และการพบปะรวมญาติและเพื่อนฝูงที่มาร่วมทำบุญ ณ บ้านเจ้าภาพ(มีการตั้งองค์ผ้าป่า)ซึ่งมีทุกหลังคาเรือนที่ไปทำบุญ ณ วัดที่มี

การเฉลิมฉลองถาวรวัดนั้น ผู้ที่มีร่วมงานจะช่วยกันประดับตกแต่งองค์ผ้าป่าและจัดเตรียมเครื่องไทยทาน (หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าครัวตาน)

วันที่ 2 (วันห้างหลวง) เป็นการร่วมทำบุญโดย คณะศรัทธาจากวัดต่างๆ มาร่วมทำบุญ ที่วัด สำหรับ ทางบ้านก็มีการจัดเลี้ยงอาหารแก่ผู้ที่มีร่วมทำบุญตลอดทั้งวันและมีการเฉลิมฉลองสมโภชองค์ผ้าป่า ตลอด ทั้ง 3 วัน ทั้งที่บ้านและที่วัด(โดยเฉพาะที่วัดจะมีการจัดการละเล่นพื้นเมืองหลายอย่าง เช่น ซอ ลิเก คนตรี และฟิ่งพระธรรมเทศนา)

วันที่ 3 (วันแห่ครัวตานเข้าวัด) เป็นวันที่ชาวบ้านจะนำต้นผ้าป่าของตนเองมาถวายที่วัด ในโบราณ นั้นการแห่ต้นผ้าป่านั้นจะใช้การตีฆ้อง กลอง และการฟ้อนรำนำน้าองค์ผ้าป่าที่ชาวบ้านช่วยกันทำเสลี่ยง หาบองค์ผ้าป่า เข้าไปในวัดเพื่อขอรับศีล รับพร จากพระภิกษุสงฆ์ แต่ในปัจจุบันนี้กิจกรรมได้เปลี่ยนไป การ แห่องค์ผ้าป่านั้นจะใช้รถยนต์บรรทุกทุกต้นผ้าป่า และจะใช้เครื่องเสียงในการแห่ขบวนหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า แห่ เทล และมีการดื่ม่น้ำเมาและเดินในท่าที่ไม่สุภาพ เมื่อเข้าไปในวัดแล้วจะทำพิธีถวายทาน

ประเพณีปอยหลวง

เดือนที่ 7 ประเพณีเดือน 7 เหนือ (เดือนเมษายน)

กิจกรรมประเพณีสงกรานต์ (ปีใหม่เมือง)

เริ่มต้นวันที่ 13 เมษายน เป็นวันสงกรานต์ วันนี้นำบ้านเรือนให้สะอาด พัฒนาภายในบ้านให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สรงผม (คำหัว) คนโบราณเขามักนิยมหาวนเสียก่อนที่จะสรงผมคือ เฉพาะวันที่ 13 เมษายน วันสงกรานต์ไปหาดูตามหนังสือประเพณีปีใหม่เมืองแต่ละปีจะไม่เหมือนกัน บางปีหันหน้าไปทางทิศเหนือ บางปีหันหน้าไปทางทิศใต้ จากนั้นก็นำส้มป่อยเช็ดกาลากัณิ จัญไรออกเสียจะบอกไว้ในหนังสือปีใหม่ประจำปีใดปีนั้น

นอกจากนั้นบางคนจะหาไม้ค้ำดันโพธิ์ (ไม้ค้ำสะหลี) หาไม้มาแกะเอาเปลือกออก จัดแต่งให้เรียบร้อย อาบและทาด้วยน้ำมัน ส้มป่อย มีสวดคอกมคฺคภูวไว้เพื่อเตรียมไปค้ำดันโพธิ์ที่วัดในวันที่ 15 เมษายน ของวันพญาวัน

ส่วนในวันที่ 14 เมษายน ถือเป็นวันเนา (วันเนา) วันนี้เป็นวันตกแต่งคา ดอกไม้ รูปเทียน ข้าวปลาอาหาร นอกนั้นมี ซ่อ ดุง ค้ายสายสิญจน์ ช่วงตอนบ่าย 5 โมง ร่วมกันขนทรายเข้าวัด ทำเป็นเจดีย์ 9 กอง และมีการสรงน้ำพระพุทธรูปด้วยน้ำอบน้ำหอม

รุ่งเช้าวันที่ 15 เมษายน อาบน้ำชำระร่างกายตอนเช้าให้สะอาดเรียบร้อย แต่งตัวแบบพื้นเมือง เพื่อเตรียมตัวไปทำบุญที่วัด ส่วนมากจะนำเอารถยนต์ รถจักรยานยนต์ไปเข้าพิธีเจริญพุทธมนต์ นอกจากนั้นนำเครื่องไทยทานที่เตรียมไว้พร้อมไม้ค้ำสะหลี ดุง ไปรวมกันที่วัด เมื่อหาที่นั่งได้เจริญกรรมพระ 3 หน ใส่ขันดอกไม้ใส่อาหาร ข้าวสุก พิธีการต่างๆ จะไม่บอกกล่าวในที่นี้ จะกล่าวไว้ในเดือนเกี่ยวอย่างละเอียดหมดแล้ว มีการทานขันข้าวโรงเพื่ออุทิศ จากนั้นให้นำค้ายสายสิญจน์ไปรวมกันโยงจากพระประธานจุดเทียน — รูป ไข่พระรับศีล อาราธนาพระวิปโยก พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์ มัคคทายก นำถวายเจดีย์ทราย ถวายภัตตาหาร พระสงฆ์ให้พร ลาพระกลับบ้าน หลังจากรับประทานอาหารเช้าเสร็จแล้วแต่งคา ดอกไม้ — รูป — เทียน อาหาร ไปขอขมาต่อผู้สูงอายุ ขอพรจากท่าน

กิจกรรมวันที่ 16 เมษายน ตอนเช้าไปทำบุญที่วัดอีก ถือเป็นวันปากปี นำเครื่องไทยทานอาหารพร้อมเครื่องทาน ข้าวลคเคราะห์ มีกระทง 1 ใบ ข้างในใส่ข้าวสุก 9 ก้อน ใบดอกพิกุล ใบเค็กลีขิง ใบมะเคราะห์ ใบมะโศก ใบมะเค็ปล้าง ใบคำ ใบขนุน ใช้อย่างละ 1 — 2 ใบ เสื่อผ้าคนในบ้านคนละ 1 ตัว ซ่อกระทาย 9 ตัว ไปถึงวัดหาที่นั่งเรียบร้อยใส่ขันดอกไม้ ใส่ข้าวสุก อาหาร ไข่พระรับศีล มัคคทายกกล่าวนำคำบูชาข้าวลคเคราะห์ เสร็จแล้วถวายไทยทาน รับพร ลาพระกลับบ้าน

ครั้นถึงเวลาประมาณ 09.00 น. พระสงฆ์ทั้งตำบลมาพร้อมกันทำพิธีขอขมาต่อพระผู้ใหญ่พร้อมกันนั้น คณะศรัทธานำเอาหน้าอบน้ำหอมไปรวมกัน พร้อมดอกไม้รูปเทียน อาหาร เตรียมมาขอขมาพระสงฆ์แต่ละรูปพร้อมกัน ได้เวลาประธานจุดรูป — เทียนไข่พระรับศีล เวณน้ำมัน ส้มป่อยถวายประเคน รับพร จากนั้นพระสงฆ์และคณะศรัทธาจะได้อัญเชิญพระบรมธาตุลงสู่หอเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้สรงน้ำตลอดวัน ตอนเย็นมีการบูชาเทียนที่วัด

อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุให้ประชาชนสรงน้ำตลอดวัน ประกอบพิธีที่วัดน้ำดิบ

ได้มีงานประเพณีขึ้นประจำปีทุกปีของวันที่ 16 เมษายน เพื่อความศรัทธาความศักดิ์สิทธิ์ ควรแก่การเคารพเพื่อความสามัคคี ส่งเสริมเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้คงไว้ตลอดชั่วลูกหลาน

ทรงน้ำพระพุทธรูป (อาบน้ำพระเจ้า)

เป็นประเพณีที่ชาวบ้านจะทำการนำน้ำขมิ้นส้มป่อย มาสรงพระพุทธรูปที่เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของตนเอง ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ที่จะช่วยคลี่คลายให้ตนเองประสบแต่ความสุขความเจริญให้แก่ตนเองละทุกข์ร้อนหมู่บ้านให้เกิดความสงบร่มเย็น โดย เจ้าอาวาสวัดและภิกษุสงฆ์จะทำพิธีขอขมาต่อพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองนั้นก่อนที่จะอนุญาตพุทธศาสนิกชนได้ทำพิธีรดน้ำต่อไปโดยผ่านรางรินไปยังองค์พระพุทธรูปนั้น

แต่กิจกรรมนี้กำลังจะสูญหายอันเนื่องมาจาก

- มีการขโมยพระคู่บ้านคู่เมืองนั้นๆ
- ชาวบ้านกลัวพระจะชำรุดและสูญหาย
- การสร้างรางน้ำหรือที่เรียกกันว่า รางรินที่ใช้สรงน้ำพระขาดการสืบทอดในการประดิษฐ์วัตถุเช่นนี้
- คนรุ่นใหม่ไม่ได้เห็นกิจกรรมนี้เพราะขาดการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

สำหรับวันที่ 17 เมษายน เป็นวันคำหัวผู้สูงอายุ จัดที่หน้าวัด เวลา 16.00 น. มีการแข่งขันเปตองผู้สูงอายุและบุคคลทั่วไป ได้รับความสนับสนุนจาก นายกองค์การบริหารส่วนตำบล

การรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุภายในหมู่บ้าน

ประเพณีนี้นิยมทำกันในวันสงกรานต์ มีเนาะความคิดหรือความเชื่อมาจากความที่บุคคลแสดงความกตเวทิตาตอบแทนบุญคุณของผู้ที่มีพระคุณต่อเรา ที่เราเคารพนับถือ เพื่อขอขมาที่ได้ทำการล่วงเกินแก่ท่านมาแล้ว เป็นการตอบแทนบุญคุณของท่าน เช่น บิดา มารดา ญาติผู้ใหญ่ ครูบาอาจารย์ที่ได้ให้ความรู้แก่เรา

จากการสอบถามผู้สูงอายุในหมู่บ้าน เช่น การสอบถามพ่อหนานบุญหลง ธรรมขันแก้ว พ่อเมื่องน้อย ชายน้อย แม่แสงดา อุ่นโพธิ แม่หลวงปี อุ่นโพธิ แม่ครูกอบจันทร์ กัณฑ์พงศ์ พ่อหนานนาค หมั่นอภัย ท่านได้กล่าวว่า การรดน้ำคำหัวนั้นเป็นหน้าที่ของลูกหลาน ที่จะได้ทำพิธีขอขมาลาโทษต่อคุณพ่อคุณแม่ ญาติผู้ใหญ่ ครูบาอาจารย์ที่ตนเองเคารพนับถือหรือ การขอขมาต่อบุคคลที่ตนเองอาจจะเคยล่วงละเมิดท่านเหล่านั้นด้วยความตั้งใจและไม่ตั้งใจ ต้องการที่จะขอโทษท่านเหล่านั้นหรือการแสดงความรักเคารพนับถือ การขอขมาต่อผู้มีบุญคุณ โดยจะนำดอกไม้ ธูปเทียน น้ำขมิ้นส้มป่อยและปัจจัยอื่นๆ ไปขอขมาต่อท่านผู้เฒ่าที่บ้านของท่าน เมื่อท่านรับแล้วก็จะอธิษฐานและให้พร

ในปัจจุบันการที่จะเดินทางไปขอขมาท่านเหล่านั้นเป็นรายบุคคลต้องใช้เวลาาก ประกอบกับชาวบ้านน้ำดิบได้จัดตั้งให้วันที่ 17 เมษายน ของทุกๆ ปี เป็นวันผู้สูงอายุของหมู่บ้าน ทางหมู่บ้านร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำดิบ สำนักงานอนามัยน้ำดิบ คณะแม่บ้านและทางโรงเรียนวัดน้ำดิบจึงได้ร่วมกัน

ประกอบพิธีมุขิตาจิตต่อผู้สูงอายุเหล่านั้น โดยให้ท่านมาร่วมกันประกอบพิธีรดน้ำคำหัว ณ บริเวณหน้าวัด
น้ำดิบ เพื่อให้ลูกหลานและชาวบ้านได้ขอขมาและขอพรจากท่าน

ข้อสังเกต

- การรดน้ำคำหัวโดยการสาคน้ำ การรดน้ำที่มีมือของท่านนั้นไม่ใช่ประเพณีดั้งเดิมของชาวล้านนา
- การรดน้ำที่ถูกต้องนั้นควรนำน้ำขมิ้นส้มป่อยบรรจุในภาชนะเช่น ชันน้ำ แล้วให้ท่านใช้มือจุ่มน้ำ
ขมิ้นส้มป่อยแตะที่ผมหงอกของท่านเอง

พิธีรดน้ำคำหัวผู้เฒ่าผู้แก่

วันที่ 18 เมษายน ทำพิธีสืบชะตาบ้าน สถานที่บ้านของพ่อหนานลอย แม่บัวเที่ยง ปันวาริ

2. ยึดสอยพิธีสืบชะตา

กิจกรรมจะกระทำตอนทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญครอบรอบอีกวิธีหนึ่ง เมื่อ
คนใดคนหนึ่งเกิดเจ็บป่วยหรือไม่สบาย อุประการประกอบพิธีมีไม้เท้า 3 เล่ม
ส่วนมากจะใช้ไม้ขนุน – ไม้เท้า ปอกเปลือกออก ส่วนปลายมีง่ามความยาว
ประมาณ 3 ศอก มีไม้สะพาน 1 เล่ม ห่อด้วยใบกล้วยหัวท้าย ยาว 3 ศอกและมีไม้้อ
2 เล่มยาวเท่ากัน เล่มที่ 1 ใช้สำหรับใส่ข้าวเปลือก 1 ข้าง ใส่ข้าวสาร 1 ข้าง เสร็จ

แล้วหันข้างข้าวสารขึ้นข้างบน หันข้างข้าวเปลือกลงข้างล่าง ห่อหัวด้วยเท้าด้วยใบตองหรือถุงพลาสติกปิดไว้ทั้ง 2 ข้าง แล้วผ่าไม้รวก 4 กลีบยาวเท่าไม้ค้ำ เอาสายสิญจน์มาทำสายคล้ายธนู 4 อัน อันที่ 1 ใช้ผูกมัดอันที่ 2 ใช้หมากมัด อันที่ 3 ใช้กระดาดเงินมัด อันที่ 4 ใช้กระดาดทองมัด คนผู้เฒ่าผู้แก่เรียก รอดมาก รอดพลู รอดเงิน รอดคำ แล้วมีไม้ค้ำเล็กๆ มีขี้มอดด้านปลายใช้จำนวนเท่าอายุของเจ้าของหรือให้เกินไปหนึ่งอันก็ได้ ยาวประมาณ 1 เมตร แล้วมัดข้อกระดาดสีขาวเป็นรูป 3 เหลี่ยม ใช้ไม้ค้ำกลีบจำนวน 99 ตัว ปิดไว้กับหน่อกล้วย มีหน่อกล้วย 1 หน่อ หน่ออ้อย 1 หน่อ เสือ 1 ผีน หนอน 1 ใบ หม้อเงิน หม้อทอง อย่างละลูกใช้กระดาดเงิน — กระดาดทองห่ออย่างละลูก มีด้ายสายสิญจน์ มีเทียนขี้ผึ้ง 1 เล่ม ใช้สายสิญจน์ดอเป็นไส้ยาว 1 วา เทียนเล่มนี้จะจุดก็ต่อเมื่อพระสวดถึงบท อินทราชา นึกกล้วยสด 1 เครือ มะพร้าว 1 ลูก คิดทะนานส่วนตาลเครื่องนั้นใช้มือตาลที่แห้งแล้ว 1 อัน อุบการดังกล่าวก็นำไปรวมกันที่จะทำพิธี นำไม้ค้ำก้านแยกเป็นสามขา ด้านบนมัดติดกันพร้อมไม้สะพาน ไม้ล้อ แยกกันคนละขา ด้านล่างกว้างพอที่เจ้าภาพจะเข้านั่งทำพิธีพอบรรจุได้ 2—3 คน ส่วนของที่เตรียมไว้ให้บรรจุไว้ตรงโคนไม้ค้ำ สายสิญจน์พันรอบข้างบนโยงไปยังพระพุทธรูป โยงมาที่พระสงฆ์ที่บาศรน้ำมนต์ มีน้ำส้มป่อย สิ่งที่ไม่ได้คือ ขันตั้ง มีผ้าขาว ผ้ามแดง สวดดอกไม้ 12 สวย เบี้ย หมาก พลุ เทียนเล่มบาท เล่มเพื่องอย่างละ 1 เล่ม พลุ 1 มัด ปี่จ้อย 32 บาท ข้าวเปลือก 1 ถ้วย ข้าวสาร 1 ถ้วย บรรจุลงในถาด เมื่อพระทำพิธีเสร็จแล้วให้พระสงฆ์ผูกข้อมือให้เจ้าภาพเป็นเสร็จพิธี

2.1 ประเพณีการสืบชะตา บ้านน้ำดิบ

ความเชื่อแนวคิดของคนรุ่นหลังก่อน เมื่อมีการสร้างบ้านสร้างเมืองขึ้นใหม่แล้ว เขาก็ทำหลักเมืองขึ้น เพื่อเป็นการเคารพนับถือยึดเหนี่ยวจิตใจชาวบ้าน เช่น บ้านน้ำดิบ ก็เหมือนกัน มีหลักกลางบ้านเรียกว่า (หลักแก่น) ในวันที่ 18 เมษายนของทุกปี จะมีการประกอบพิธีทางศาสนาในนามเจ้าพระมาเจริณพุทธมนต์ ชาวบ้านในหมู่บ้านนำข้าวตอกดอกไม้อาหารทำบุญร่วมกันเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข

ขั้นตอนมีดังนี้

09.00 น. ชาวบ้านจะแต่งดา ดอกไม้ รูปเทียน ข้าวปลาอาหาร ทราช ด้านสายสิญจน์ น้ำส้มป่อย คงจะนำไปรวมกันที่เสาหลักเมือง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า (ใจบ้าน) สำหรับอาหารก็นำไปรวมกัน สำหรับถวายพระพร้อมปี่จ้อยเป็นกัณฑ์เทศน์กัณฑ์สวด และจะมีไม้รวก ไม้บงมาด้วยจัดการคิดเป็นท่อนช่วยกันผ่าเป็นกลีบต่างๆ ยาวประมาณ 30 × 30 นิ้ว สานทียบเป็นผืน ใช้เชือกฟางผูก 4 ด้าน ส่วนเครื่องครัวที่จะใส่มีดอกไม้ รูปเทียน ข้าวปลาอาหาร ข้าวต้ม ข้าวหนม กล้วย อ้อย ของหวาน ผลไม้ รูปปั้นดินเหนียว ปั้นเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย นก หนู คน รูป ฯลฯ

อีกผืนหนึ่งเรียกว่ากะป้อบ้าน กะป้อเมือง มีลักษณะดังนี้ ให้ตัดไม้ไผ่ยาวประมาณ 25 นิ้ว ผ่าจักบางๆ แล้วสานลายห่าง (ดูภาพ) สนับก่อนถนนหนทางยังไม่เจริญ รถรางไม่ค่อยมี การทำกะป้อบ้านจะทำขนาดใหญ่มาก ฟังเสาสองข้างทางก็ดีหมด การทำกะป้อบ้านจึงย่อขนาดให้เล็กลง (ดูรูปภาพ) จากนั้นชาวบ้านก็ช่วยกันสานดาเหลว 7 ชั้น จะใช้ไม้ดอกต่างๆ สานเป็นวงกลมผ่าศูนย์กลางประมาณ 8 นิ้วชั้น

หนึ่ง ใช้ดอก 6 เส้น ติดต่อกันได้ 7 ชั้นเสร็จแล้วใช้ใบพญาคาสด (คาเขียว) ผั้นเป็นเกรียวเตี๋ยรอบดาแหลว
มัดไว้ตรงกลางกับกระป๋องบ้านผืนละ 1 อันเสร็จแล้วนำไปรวมกันที่หลักบ้าน (ใจบ้าน) จัดสถานที่ประกอบ
พิธี มีเดินที่ เสือ ตะหมู่บูชา ที่นั่งมีผ้าขาว ผ้ามแดง เทียนเล่มยาวท เล่มเพื่องอย่างละ เล่ม สวดยดอกไม้ 12 สวย
ด้วยข้าวเปลือก ข้าวสาร พลุ 1 มัด ปังจ๊าย 32 บาท ก่อนอื่นต้องทำพิธีบูชาทั่วทั้ง 4 ก่อน แล้วนิมนต์พระ 5
รูป มาเจริญพระพุทธมนต์ มีเทศน์ 1 กัณ เริ่มพิธีจุดเทียนธูปไว้พระรับศีล ฟังเทศน์ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์
ถวายไทยทาน รับพร เสร็จแล้วนำอาหารไปเลี้ยงเพลที่วัด เป็นเสร็จพิธี ต่อไปกะป๋องบ้านไปไว้ประจำทิศทั้ง
4 ทิศตามเขตติดต่อกับหมู่บ้าน

2.2 พิธีขบวนวงสรวงเสื่อบ้านเลื้อเมือง

ความเชื่อของบรรพบุรุษ ซึ่งได้อธิบปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ที่อยู่ของผีเสื่อบ้านเลื้อเมือง
ปีนี้คือ เราจะปลูกหอไว้แห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ดินของสาธารณะ เป็นแบบเวียนเล็ก ๆ กว้าง 1 – 2 เมตร
ยาวประมาณ 1 – 2 เมตร ในหอจะมีเครื่องบูชาต่าง ๆ แล้วก็มีการเซ่นสรวงอยู่ในโอกาสต่าง ๆ เช่น คนใน
บ้านเจ็บป่วย วันมืงนมงคล งานอวมงคลต่าง ๆ ของคนทั้งหมู่บ้าน ของบวงสรวงมีข้าวดอก ดอกไม้ ธูป
เทียน ข้าวปลาอาหาร น้ำ ฯลฯ

พิธีขบวนวงสรวงเสื่อบ้านเลื้อเมือง

2.3 ประเพณีขึ้นท้าวทั้งสี่

ความเป็นมานั้นเชื่อว่า ท้าวทั้ง 4 คือ ท้าวจตุโลกบาล ผู้รักษาทิศทั้ง 4 ตามตำนานทางศาสนา ท้าวจตุโลกบาลเป็นเทพในกามาวจรภูมิ เป็นสวรรค์ชั้นแรกในจำนวน 7 ชั้น คือ จดุมหาราชิก ดาวดึงส์ยามา คุลิต นิมมานนรดี ปรมิณมิต วัตสวัตติ

ตามแนวความเชื่อทางพระพุทธศาสนา สวรรค์ชั้น จดุมหาราชิก ตั้งอยู่บนเขาสุคนธร สูงจากพื้นผิวโลก 46,000 โยชน์ สวรรค์ชั้นนี้นับเป็นสถานที่พิเศษกว่ามนุษย์โลกในด้านความเป็นอยู่และความสุข ความเจริญรุ่งเรืองนี้เรียกรวมกันว่า “จดุมหาราชิกเทวดา” ในสวรรค์ชั้นนี้ แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ซึ่งมีมหาราชทั้ง 4 องค์ครองอยู่แบ่งกันเป็น ส่วนๆ ไป คือ ท้าวธตรฐ ท้าววิรูปักษ์ ท้าวเวสสุวรรณ ท้าวเวสสุวรรณเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าท้าวเวรหรือในไตรภูมิพระร่วงเรียก ท้าวไพศมหาราช ในสวรรค์ชั้นนี้ มีพระอินทร์เป็นราชาธิบดีคือเป็นผู้ปกครอง ท้าวจดุมหาราชิกด้วย ผู้ดำเนินในศิลาจารวัดร เช่น คนเคราพพ่อแม่ สมณะ พราหมณ์ ผู้เฒ่า ผู้รักษาศิล และทำกรณีกิจอื่นๆ เป็นต้นว่า ถนอมบวงสรวง เช่น สรวง อันเชิญคุ้มครองป้องกันเขตแดนใหม่ ในขวปีหนึ่งมีเช่นสรวงวันปากปี คือ วันที่ 16 เมษายนของทุกปี ในวันขึ้นแรมสิบห้าค่ำ จตุราธิบดีจะเสด็จมาเอง ทั้งนี้ท้าวหาราชทั้งสี่ยังเคยถวายการอารักขาพระพุทธองค์ครั้งอยู่ในพระครรภ์ของ พระราชมารดาและยังถวายความช่วยเหลือพระพุทธองค์ พุทธสาวก และเจ้าขุนพระพุทธานุภาพ ในครั้งที่ นายพณิซ ชื่อ ทุปฺสสะและภักดิยะถวายข้าวสัตตคอง สัตตคูก่อนและรวงผึ้งนั้น พระพุทธองค์ทรงปริวิตกว่า จะรับด้วยพระหัตถ์ก็จะเป็นการไม่เหมาะสม เมื่อท้าวจตุโลกบาลทรงทราบความในพระทัยก็ทูลเกล้าถวาย บาตรพระแก้วมรกต ซึ่งโดยพุทธานุภาพทรงอธิฐานให้บาตรแก้วรวมกันเป็นใบเดียวแล้วทรงรับบิณฑบาต เวลาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเทศนา มหาราชทั้งสี่จะเสด็จมายังสะพานที่นั่นให้สว่างด้วยเทวรั้งสีและ น้อยเกล้า พระธรรมเทศนาด้วยดุริยาภิบาล

เครื่องพิธีกรรม

การทำสถานที่ ทำเครื่องขัน ทำด้วยกบายกล้วย เรียกว่า “สวดง” คือกระทงจำนวน 6 ชั้น สำหรับใส่ เครื่องเช่น อาหารและผลไม้ เป็นเครื่องสี่ประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

1. ข้าวสี่คำ
2. อาหารสี่ชิ้น (จะเป็นเนื้อหรือปลาก็ได้)

3. ข้าวเหนียวหรือข้าว 4 ถุง หรือ 4 คำ
4. แกงส้ม 4 ชุด
5. แกงหวาน 4 ชุด
6. หมากพลู บุหรี่ เมี่ยง 4 ชุด
7. ดอกไม้ ธูปเทียน 4 ชุด
8. ช่อ เหลือง แดง ขาว เขียว 4 ชุด

สวด

การทำสวดนั้น นิยมเอาภาชนะกล้วย มาหักพับเสียบด้วยไม้ไผ่ซึ่งจักเป็นดอกไม้คงรูปเป็น 4 เหลี่ยม แล้วเอากระดวยรองข้าวในสวด เพื่อใช้เป็นที่วางเครื่องเซ่น การเตรียมเครื่องเซ่นไว้ 6 ชุด ก็เพราะคนโบราณต้องการสังเวท 6 องค์ ประกอบด้วย

1. พระอินทร์	ซึ่งเป็นใหญ่กว่าทั่วทุกโลกบาล
2. ท้าวธตรฐ	รักษาสหัสวันออก
3. ท้าววิรุพหก	รักษาสหัส
4. ท้าววิรูปักษ์	รักษาสหัสวันตก
5. ท้าวเวสสุวรรณ	รักษาสหัสเหนือ
6. นางธรรณี เทวธิดา	ผู้รักษาแผ่นดิน

การสังเวทจึงต้องมีสวด 6 อัน ของพระอินทร์ตั้งอยู่ตรงกลางอยู่สูงกว่าสวดอื่นๆ ของนางเทพธิดาธรรณีวางไว้ข้างล่างใกล้กับแผ่นดิน หากจะทำพิธีตอนกลางวันนิยมสังเวทในตอนเช้า ความมุ่งหมายก็คือต้องการให้เทพทั้ง 6 มาทำการรักษางานพิธีด้วย ผู้ที่เป็นเจ้าของงานจะทำการจุดเทียน จุดธูปบนสวด แล้ววางไว้ ปู่อาจารย์ก็จะกล่าวคำสังเวทจนจบ เป็นเสร็จพิธี

เดือนที่ 8 ประเพณีเดือน 8 เหนือ (เดือนพฤษภาคม)

กิจกรรมในเดือนนี้ชาวบ้านนิยมนำทำพิธีปลูกบ้านใหม่ ก่อนจะปลูกบ้านใหม่เจ้าบ้านต้องไปติดต่อช่างไม้ (สะหล่า) เพื่อตกลงราคาค่าจ้างให้เรียบร้อย จากนั้นเจ้าบ้านไปหาวันดียามดี จากท่านผู้รู้เสียก่อนว่าเดือนนี้จะทำพิธีปลูกบ้านวันไหนจะดี การหาวันดีจะหาได้ในหนังสือฉบับนี้ เมื่อได้วันดีแล้วให้หาอาจารย์มาทำพิธีตั้งขัน เครื่องอุปกรณ์ใส่ขันตั้งนั้นมีสวดดอกไม้ 12 สวด ผ้าขาว ผ้าแดง ข้าวเปลือก ข้าวสาร มะพร้าว ที่ติดทะนาน 1 ลูกตาล 1 เครือ เทียนเล่มบาท เล่มเฟืองอย่างละเล่ม ปิงจิบ 32 บาท สุราขาว 1 ขวด น้ำส้มป่อย เสร็จไปหนึ่งขั้นตอน

จากนั้นทำพิธีผูกข้าวทั้ง 4 ถ้วย การทำพิธีบูชาข้าวทั้ง 4 นั้น ได้อธิบายในหนังสือเล่มนี้หมดแล้ว เป็นพิธีการปลูกบ้านใหม่และบางแห่งจะมีพิธีจัดงานมงคลสมรสในเดือนนี้ก็มี

เดือนที่ 9 ประเพณีเดือน 9 เหนือ (เดือนมิถุนายน)

กิจกรรมในเดือนนี้มีประเพณีสงฆ์พระบรมสารีริกธาตุเจ้าวัดน้ำดิบหลวงผู้เฒ่าผู้แก่ได้อธิปฏิบัติสืบต่อกันมา เดิมทีนั้นผู้เขียนจำได้ว่าพระบรมสารีริกธาตุของวัดน้ำดิบนี้ได้มาจากอำเภอฝางจังหวัดเชียงใหม่ และได้มาจากพระเดชพระคุณหลวงพ่อดุสิตพรหมญาณเถระ วัดพระพุทธบาทตากผ้า รวมมี 11 ดวง กำหนดวันประเพณีคือ เดือน 9 เหนือ — เดือนมิถุนายนขึ้น 7 ค่ำ เป็นวันตักแตงดา คอนเข้าทำบุญตัก-บาตร วันขึ้น 8 ค่ำ ถ้าเป็นวันสงฆ์พระบรมสารีริกธาตุเจ้า คอนเข้าทำบุญตักบาตรถวายสังฆทานแด่พระธาตุเจ้า แล้วอัญเชิญองค์พระธาตุเจ้าลงสู่หอสงเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้สงฆ์ธาตุตลอดวัน มีมหรสพสมโภชตลอดงาน จากนั้นได้ถวายปัจจัยแด่พระสงฆ์ที่นิมนต์มาเจริญพุทธมนต์ตลอดถึงหัววัดต่างๆ ได้ร่วมทำบุญตลอดวัน คอนบ้ายคริวทานหัวหมวดได้แห่เครื่องไทยทานเข้าร่วมทำบุญเป็นเสร็จพิธี

ประเพณีงานสงฆ์พระธาตุ

พระบรมสารีริกธาตุ นับเป็นวัตถุโบราณอันสำคัญยิ่ง เป็นของคู่บ้านคู่เมือง เป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนมาช้านาน ในส่วนของวัดน้ำดิบ เมื่อถึงเดือนมิถุนายน เดือน 9 เหนือ ขึ้น 8 ค่ำ คณะศรัทธาทั้งภายในและภายนอกได้จัดให้มีงานประเพณีสงฆ์พระธาตุวัดน้ำดิบขึ้นทุกปี จัดให้มีงานสมโภชตลอดงาน

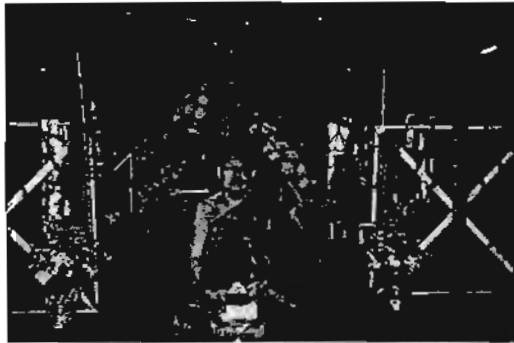
เดือนที่ 10 ประเพณีเดือน 10 เหนือ (เดือนกรกฎาคม)

กิจกรรมในเดือนนี้ประเพณีเข้าพรรษา (วันอาสาฬหบูชา) แปลว่า การบูชาพระในวันเพ็ญเดือน 10 เหนือ (เดือน 10 เป็ง) วันนี้นับเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาหรือวันเข้าพรรษา วันเดือน 10 เหนือ ขึ้น 14 ค่ำ เป็นวันตักแตงดาที่บ้าน พิธีตักแตงดาเครื่องไทยทานนั้นได้เขียนไว้ว่าอย่างชัดเจนแล้วในเดือนถึงเหนือ เดือนแรกหมดแล้ว ในที่นี้จะไม่ขอกล่าวอีก วันนี้ทางวัดก็มีกิจกรรม คือ คอนบ้ายทำพิธีสงฆ์พระพุทธรูป กลางคืนมีการตักถวญษาแห่ง้องโบราณถือว่าเพื่อเป็นการบอกประกาศให้เทวดา อินทร์ พรหม ทราบว่าวันรุ่งขึ้นเป็นวันพระ เข้าวันรุ่งขึ้น 15 ค่ำ ศรัทธาประชาชนจะถือเครื่องไทยทานไปทำบุญที่วัด เวลา 06.00 น. ถึงที่วัดจัดการหาที่นั่งให้เรียบร้อย ก่อนอื่นไปถึงวัดต้องกราบพระ 3 ครั้ง และก็นำดอกไม้ธูปเทียนไปใส่ขันดอก ในที่นี้จะไม่ขอกล่าวในเรื่องใส่ขันดอก ผู้เขียนได้เขียนไว้ในเดือนถึงเหนือ เดือนแรกอย่างละเอียดหมดแล้ว ในส่วนของพระสงฆ์นั้นถือเอาวันเดือน 10 เหนือ ยรม 1 ค่ำเป็นต้นไป แต่สำหรับประชาชนชาวบ้านเข้าพรรษาดังแต่วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เหนือ และไปออกพรรษาในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนถึงเหนือ จึงได้อธิปฏิบัติกันมาจนกระทั่งบัดนี้

1. ประเพณีเข้าพรรษา

คำว่า เข้าพรรษา คือ เข้าฤดูฝน ระยะเวลาที่พระสงฆ์จะต้องหยุดการเดินทาง คือ พักอยู่ที่ใดที่หนึ่งภายในกำหนด 3 เดือน เรียกว่า เข้าพรรษาฯ ตั้งแต่วันแรมค่ำ เดือน 10 (เหฺนือ) ไปจนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ (เกฺยเหฺนือ)

2. ประเพณีฟังเทศน์ (ธรรมเมือง)

การเทศน์มักจะเทศน์เป็นประจำในวันพระ จะอยู่ระหว่างพรรษาแล้วจะมีการเทศน์กันทุก ๆ วันตลอดไตรมาส (ทุกวันพระ)

3. ประเพณีदानขันข้าว โสภ

เป็นประเพณีสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณคราบเท่าทุกวันนี้ หมายถึง การนุ่งถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เมื่อถึงเทศกาลลูกหลานก็จะแต่งดาขันข้าวดอกดอกไม้ ธูปเทียน นำไปถวายพระที่วัดและขอพรเพื่ออุทิศไปหาปู่ย่าตายาย ให้ได้รับผลบุญและได้ไปสู่สุคติภพในชาติหน้า

เดือนที่ 11 ประเพณีเดือน 11 เหนือ (เดือนสิงหาคม)

1. ประเพณีบูชาแม่โพสพ

ตามปกติชาวนามักจะนิยมเอาดอกไม้มารูปเทียน ผลไม้ นำไปบูชาแม่โพสพที่กลางทุ่งนา เพื่อรำลึกถึงบุญคุณของข้าว ซึ่งถือว่าเป็นเลือดเนื้อของแม่โพสพ แต่มาถึงขณะนี้ ความเชื่อนี้กำลังจะเสื่อมและสูญหายไป เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดไว้

2. ประเพณีฟังกศน์ประจำวันพระ

การฟังกศน์ประจำวันพระในระหว่างพรรษา ซึ่งก็ได้กล่าวไว้เดือนกรกฎาคมหรือเดือน (10 เหนือ) นั้นแล้ว

เดือนที่ 12 ประเพณีเดือน 12 เหนือ (เดือนกันยายน)

การทำบุญสลากภัต

กิจกรรมในเดือนนี้จะมีประเพณีทำบุญทานสลากภัต จะถือเอาวันเดือน 12 เหนือ ขึ้น 15 ค่ำ (เดือน 12 เป็ง) แต่บางวันมีพิธีทำบุญถวายทานต้นเงิน วันขึ้น 14 ค่ำ ถือเป็นวันแต่งดา อันดับแรกจะมีภานะอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ละมั่ง ถังเหลือง ดูก๋าม กระตักน้ำ ดังเป เสร็จแล้วจัดของใส่มีดดอกไม้รูปเทียนของหวาน กัลล้วย อ้อย ผลไม้ ข้าวสุก อาหาร สมุด ดินสอ พร้อมปัจจัยมากน้อยตามแต่ศรัทธาร่วมกับเขียนชื่อที่อยู่ ที่นั่งให้ชัดเจนลงในกระดาษเสร็จแล้วนำไปรวมกันที่ในพระวิหาร เจ้าของสลากจะบ่งด้วยว่าจะอุทิศไปหาใครหรือให้กับตัวเองก็ได้ เมื่อถึงเวลาแล้วกรรมการวัดจะนำเส้นสลากมาละเล้ากันเสร็จแล้ว จัดการนับจำนวนรวมกันทั้งหมดได้เส้นเท่าไรต่อไปให้แยกแยะถวายพระสงฆ์ก็เส้น ตามเนรก็เส้นแล้วมัดแยกของพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ สามเณรไว้คนละที่ ปกติจะแบ่งเป็น 3 ส่วน ถวายพระพุทธรูป 2 ส่วน พระสงฆ์ 1 ส่วน สำหรับส่วนของพระพุทธรูปนั้นจะส่วนไว้เป็นเงินพัฒนาวัดต่อไป จากนั้นจะนำเส้นของพระพุทธรูป พระธรรมไปประเคนพระพุทธรูป พระธรรมในส่วนของ พระเนรยกไปในศาสนพิธี เวลาประมาณ 10.00 น. เริ่มจุดธูปเทียนไหว้พระรับศีล มีเทศน์ 1 กัณฑ์ จบแล้วพระสงฆ์จะอัปโหลกเส้นสลาก แล้วมคคทายกนำกล่าวถวายประเคน พระให้พร กรวดน้ำต่อไปแจกถวายเส้นสลากให้พระสามเณร จากนั้นพระเนรจะถือเส้นสลากตามหาเจ้าของต่อไป เวลาประมาณ 11.30 – 12.00 น. เมื่อเจ้าของสลากไม่ได้รับเส้นสลากของตน แสดงว่าสลากของตนจะได้ถวายพระพุทธรูปเพื่อพัฒนาวัดต่อไป ก็ให้เอาไปประเคนพระพุทธรูปเป็นเสร็จพิธี จากนั้นทางวัดและคณะกรรมการจะได้จัดการของสลากขายแบบบูชาแล้วแต่กรรมการจะตกลงกัน แล้วรวบรวมปัจจัยเหลือเท่าไรทางวัดจะได้ดำเนินการต่อไป เป็นเสร็จพิธีตานก้วยสลากเพียงเท่านั้น

ในช่วงเดือน 12 เป็ง ทางวัดก็จัดให้มีการตั้งธรรมหลวง ตั้งธรรมมหาชาติ 13 กัณฑ์ ซึ่งเป็นประเพณีของพระเวสสันดรชาดกตลอดทั้ง 13 กัณฑ์

การทำบุญสลากภัต ซึ่งทางเหนือเราเรียกว่า ถิ่นก๋วยสลาก หรือ ดานก๋วยสลาก ที่นิยมกันทำบุญ ประเพณีนี้ขึ้นมา สาเหตุเป็นที่เชื่อถือกันว่าจะมีการปล่อยเปรตปล่อยผีให้มารับผลบุญที่พวกญาติอุทิศไปหา จึงนิยมทำบุญถิ่นก๋วยสลากกันขึ้นๆ แต่บางแห่งก็दानเงินแต่สาเหตุและเจตนาเหมือนกัน

ประเพณีदानก๋วยสลาก

ประเพณีที่นิยมทำกันตลอดปี ยกเว้นช่วงเทศกาลเข้าพรรษา

พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่

เมื่อปลูกบ้านใหม่เสร็จแล้ว นิยมทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เพื่อเสริมความเป็นสิริมงคล จุดประสงค์อื่นๆ ก็ เพื่อให้เกิดความสุขสวัสดิ์ จำเริญวัฒนา ป้องกันสรรพภูปิศาจ (เหตุขัดข้อง) และอันตรายทั้งมวล

ข้อปฏิบัติสำหรับการทำบุญขึ้นบ้านใหม่

1. นิมนต์พระมาสดก เจริญพุทธมนต์ รับอาหารบิณฑบาตตอนเช้า
2. จัดเตรียมอาหารและเครื่องไทยทาน พร้อมทั้งเครื่องทำพิธีสงฆ์
3. จัดสถานที่พุทธบูชา เครื่องทำน้ำมนต์และเครื่องใช้ในพิธี

ฉันท์ภัตตาหารเช้า เสร็จแล้วจึงถวายเครื่องไทยทาน พระสงฆ์สวดอนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำอุทิศ ส่วนกุศลและเลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมงาน เป็นเสร็จพิธี

พิธีหาวันดี (วันไชยพฤกษ์)

เมื่อท่านจะประกอบพิธีมงคลทุกอย่างเป็นต้นว่า งานแต่งงาน ปลูกบ้านใหม่ ขึ้นบ้านใหม่ เปิดร้าน เปิดสำนักงานใหม่ บวชพระ ไปค้าขายต่างบ้านต่างเมือง และคนอื่นที่เราหวังดี เพื่อความเป็นสิริมงคล รุ่งเรืองในภายภาคหน้าแก่ตัวเราและครอบครัว จึงนิยมกันหาวันดี ดังนั้นถ้าท่านจะประกอบพิธีกรรมต่างๆ ดังกล่าวแล้ว จะหาวันดี ยามดี ก็มีหลักการดังต่อไปนี้ เลือกเอาวันดี เว้นวันเสีย ก็จะทำให้เกิดสัมฤทธิ์ผลแก่ท่าน

ดังประสงค์ เฉพาะโศลกโบราณแบบนี้มีผู้เอาไปใช้แล้วได้ผลคงใจนี้มากต่อมากแล้ว — เดือนออก เดือน
แรม ก็ถือเอาแบบอย่างเดียวกัน คือ

1 คำ	ช้างแก้วขึ้นสู่โรงธรรม	ดี
2 คำ	ฟังธรรมกลางป่าช้า	ไม่ดี
3 คำ	ล้างมือถ้าคอยกิน	ดี
4 คำ	นอนปลายตีนตากแดด	ไม่ดี
5 คำ	แสนผีแควล้อมปองเอา	ไม่ดี
6 คำ	ลงสำเนาไปค้า	ดี
7 คำ	เคราะห์หอยู่ถ้าคอยจน	ไม่ดี
8 คำ	เป็นสภาระวนบ่เมี้ยน	ไม่ดี
9 คำ	ถูกเสี้ยนพระราม	ไม่ดี
10 คำ	หาความงามบ่ได้	ไม่ดี
11 คำ	จีไว้เกิดเป็นคนดี	ดี
12 คำ	บ่มีดีสักหยาด	ไม่ดี
13 คำ	ไซยะปราบชมพู	ดี
14 คำ	ศัตรูปองร้าย	ไม่ดี
15 คำ	ถูกแม่ผีหลวง	ไม่ดี

วันเสียประจำเดือน

ตามโบราณ ท่านจะกระทำพิธีมงคลก็ให้วันวันเสีย ถือว่าไม่เป็นมงคล ขอให้ท่านดูตามนี้
เดือนเก็ง — ห้า — เก้า ระวีจันตัง เสียอาทิตย์กับจันทร์
เดือนยี่ — หก — สิบ — อังการัง เสียอังคารวันเดียว
เดือนสาม — เจ็ด — สิบเอ็ด โสริภุ เสียวันเสาร์วันพฤหัสบดี
เดือนสี่ — แปด — สิบสอง — สุโข — พุทธา - เสียวันศุกร์กับวันพุธ

คำหรับตำรานี้ข้าพเจ้าผู้เขียนได้สืบทอดมาจากผู้เฒ่าผู้แก่ครูบาอาจารย์ หนังสือตำนานต่างๆ ตามวัด
วาอารามบ้าง ตามบ้านบ้าง ซึ่งข้าพเจ้าผู้เขียนได้คัดลอกมาอย่างละเอียดโดยคัดเอาเฉพาะเรื่องที่ดี มีสาระ
ประโยชน์ที่ยังนิยมใช้กันในปัจจุบัน เพื่อจะอนุรักษ์ไว้ยังพิธีกรรมอันดีงามของเมืองเหนือไว้ให้ยืนนาน อีก
อย่างหนึ่งเพื่อสะดวกแก่การค้นคว้า เมื่อต้องการใช้ แต่ถ้าหากมีการผิดพลาดประการใดก็ตาม เช่น รู้ไม่ถึง
หรือการเขียนผิดพลาด ขอท่านผู้รู้ได้ชี้แจง เสนอแนะให้ข้าพเจ้าทราบด้วยจะเป็นพระคุณยิ่ง ความผิดทั้ง
หลาย ข้าพเจ้าขอรับผิดไว้แต่เพียงผู้เดียว ถ้าพิธีกรรมต่างๆ มีประโยชน์ต่อท่านผู้อ่านทั้งหลายไม่ว่าจะมาก
หรือน้อยก็ตาม ข้าพเจ้าน้อยขออน้อมจิตอุทิศถวายผลแด่โบราณจารย์ทุกท่านด้วยเทอญ

ประเพณีของหมู่บ้านน้ำดิบที่กำลังจะสูญหาย

1. ประเพณีตานตอด

เป็นประเพณีที่จะจัดตามสถานการณ์ เพราะเป็นการทำบุญให้คนยากคนจน ถ้าปรักษาหารือกันแล้ว ว่าบุคคล คนนี้มีความยากจนอยากช่วยเหลือก็จะทำสาเหตุที่ทำให้ประเพณีนี้สูญหายไปเพราะ ปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและขาดผู้นำในการสืบทอดประเพณี

2. ประเพณีแต่งงาน

เริ่มจะหายไปจากหมู่บ้านน้ำดิบ เพราะเหตุว่าสังคมปัจจุบันเปลี่ยนไป เนื่องจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ผู้ที่จะจัดพิธีแต่งงาน ต้องมีฐานะทางเศรษฐกิจดีและวัยรุ่นไม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับพิธีกรรมนี้

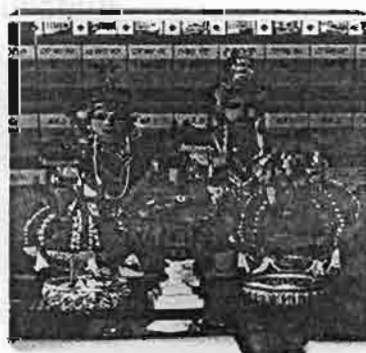

ข้อเสนอแนะการจัดประเพณีนี้ควรปลูกฝังค่านิยมในการรักษามรดกของตัวของผู้หญิง และเป็นการแสดงความกตัญญูต่อคุณพ่อคุณแม่ที่เคยเลี้ยงตนเองมาจนกระทั่งตนเองสามารถออกรับไปสร้างครอบครัวใหม่ ในการจัดงานนั้นไม่ควรให้ความสำคัญกับการเลี้ยงสุราอาหารมากเกินไป ซึ่งถือเป็นการค่าน้ำพริกละลายแม่น้ำ แต่ควรยึดแก่นสารของการจัดพิธีแต่งงาน อันได้แก่การขอขมาต่อคุณพ่อคุณแม่ของเจ้าสาวและการขอพรจากคุณพ่อคุณแม่ทั้งของเจ้าบ่าวและเจ้าสาวตลอดจนผู้เคารพนับถือ

3. ประเพณีปอยน้อย (บวชพระ บวชเณร)

สาเหตุที่กำลังสูญหายเพราะ การบวชเณรนั้นเจ้าภาพต้องจ่ายเงินในการจัดงานเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ไม่มีการจัดงานในลักษณะนี้ และเด็กในวัยนี้เป็นวัยที่กำลังอยู่ในวัยศึกษาในโรงเรียนและเป็นการศึกษาภาคบังคับจึงไม่มีเด็กที่จะบวชเรียน

ข้อเสนอแนะ ควรจัดพิธีบวชเณรในช่วงปิดภาคเรียนของนักเรียนและจัดเป็นคณะหรือกลุ่มใหญ่ๆ เพื่อเป็นการประหยัด และเป็นการส่งเสริมพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง

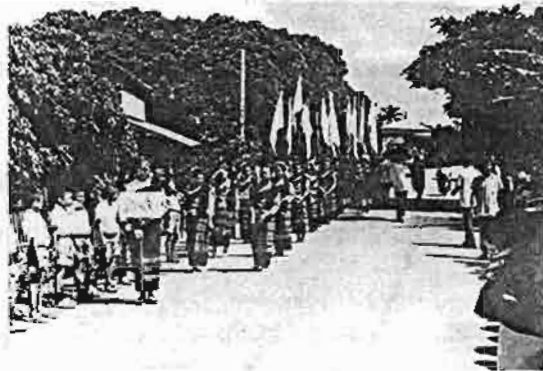

4. การละเล่นต่างๆ

- การฟ้อน เป็นกิจกรรมที่กำลังถูกกลืนโดยวัฒนธรรมจากประเทศทางตะวันตก ซึ่งเยาวชนของชาติหันไปนิยมการเต้น เช่น การเต้นเฮโรบิก การเต้นเบกแดนซ์ แทนการฟ้อนรำของพื้นบ้านล้านนา เช่น ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ฟ้อนของ
- การนำเสนอกิจกรรมเกี่ยวกับการฟ้อนมีน้อยลงจึงทำให้เด็กไม่มีเวทีที่จะแสดง เช่น การฟ้อนนำองค์ผ้าป่าเข้าวัด ชาวบ้านหันไปนิยมการแห่เทคนแทนการฟ้อนนำหน้าขบวน
- ขาดการสืบทอด ครูที่จะสอนฟ้อนรำมีจำนวนน้อย ทำให้เด็กขาดความสนใจ

แนวทางแก้ไข

- ส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับการฟ้อนให้แก่เด็ก และเยาวชนให้ได้เรียนรู้อย่างจริงจัง
- จัดกิจกรรมที่เป็นเวทีให้เด็กที่ฟ้อนรำเป็นได้แสดงออก เช่น การประกวดฟ้อนต่างๆ
- นำกิจกรรมประเพณีที่ดีงามเช่น การแห่ผ้าป่า โดยการให้มีการฟ้อนเพื่อต้อนรับองค์ผ้าป่าหรือฟ้อนขบวนผ้าป่า
- ผู้นำท้องถิ่นควรจัดงบประมาณในการส่งเสริมการสอนฟ้อนให้แก่ กลุ่มแม่บ้านเพื่อปลูกฝังค่านิยมที่ดีต่อการฟ้อนรำ แทนการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการเดินต่างๆที่ไม่ใช่วัฒนธรรมล้านนา

5. การเล่นดนตรีพื้นเมือง (ปี่ด ข้อง กออง วง)

สาเหตุที่ทำให้สูญหาย

- ขาดการสืบทอด เนื่องจากผู้ที่ความรู้ทางด้านดนตรีพื้นเมืองมีจำนวนน้อย
- เครื่องดนตรีพื้นเมืองขาดผู้ที่มีความชำนาญในการผลิต
- ขาดการส่งเสริมอย่างจริงจังจากทั้งภาครัฐและเอกชน
- เยาวชนให้ความสนใจดนตรีพื้นเมืองมีน้อย
- วัฒนธรรมทางตะวันตกเข้ามามีครอบงำ เด็กจึงไปนิยมดนตรีสากลมากกว่า
- สื่อให้ความสำคัญกับดนตรีพื้นเมืองน้อย

แนวทางแก้ไข

- ส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับดนตรีให้แก่เด็ก และเยาวชนให้ได้เรียนรู้อย่างจริงจัง
- จัดกิจกรรมที่เป็นเวทีให้เด็กแสดงดนตรีพื้นเมือง เป็นได้แสดงออก เช่น การประกวด
- นำกิจกรรมประเพณีที่ดีงามเช่น การแห่ผ้าป่า โดยการให้มีการแสดงดนตรีพื้นเมือง
- ผู้นำท้องถิ่นควรจัดงบประมาณในการส่งเสริมการสอนดนตรีให้แก่ กลุ่มผู้สนใจ เพื่อปลูกฝังค่านิยมที่คัดต่อการเล่นดนตรีพื้นเมือง แทนการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการเล่นดนตรีสากลที่ไม่ใช่วัฒนธรรมล้านนา

สรุปประเพณีของบ้านน้ำดิบ

- ประเพณีที่ยังคงอยู่
  1. ประเพณีออกพรรษา
  2. ประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ
  3. ประเพณีลอยกระทง
  4. ประเพณีทำราชวัตร
  5. ประเพณีสืบชะตาเหมือง ฝาย
  6. ประเพณีทานข้าวใหม่
  7. ประเพณีเข้าฤกษ์มูลกรรม
  8. ประเพณีปอยหลวง
  9. ประเพณีตานสังข์
  10. ประเพณีปีใหม่มือง
  11. ประเพณีสืบชะตา
  12. ประเพณีบวงสรวงเสื่อบ้าน
  13. ประเพณีขึ้นท้าวทั้ง 4

14. ประเพณีปลูกบ้านใหม่
  15. ประเพณีขึ้นบ้านใหม่
  16. ประเพณีสงกรานต์พระธาตุเดือน 9 เหนือ
  17. ประเพณีเข้าพรรษา
  18. ประเพณีตานขันข้าวโสง
  19. ประเพณีสลากภัต
  20. ประเพณีฟังเทศน์วันพระกลางพรรษา
- ประเพณีที่กำลังจะเสื่อม
    1. ประเพณีสู่ขวัญข้าว
    2. ประเพณีสงกรานต์พระธาตุเดือน 5
    3. ประเพณีบูชาพระแม่โพสพ (ขาดผู้สืบทอด)
  - ประเพณีที่คิดเพี้ยนไป

พิธีจัดงานศพ
  - ประเพณีที่ยังคงมีอยู่

พิธีหาวันคี (วันไชยพฤกษ์)
  - ประเพณีที่กำลังจะเสื่อมไป
    1. ประเพณีแต่งงาน
    2. ประเพณีปอยน้อยบวชนเณร

สาเหตุของการเสื่อมของวัฒนธรรมประเพณีบ้านน้ำดิบ

1. ชุมชนหรือชาวบ้านขาดความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติตนในวันประเพณีต่างๆ
2. เกิดจากการไหลของวัฒนธรรมประเพณีจากต่างถิ่นทำให้กิจกรรมต่างผิดเพี้ยนไปจากเดิม จนเยาวชนไม่เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีนั้นๆ เช่น ประเพณีปอยหลวง จะมีการใช้เครื่องเสียงแห่แทนเครื่องสละขอซึง หรือประเพณีรดน้ำคำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ ก็จะเป็นการเล่นสาดน้ำ พิธีงานศพจะมีการใช้จ่ายเกินความจำเป็น ซึ่งจะเป็นค่าใช้จ่ายเรื่องเครื่องคัม จัพวกของมีนเมา มาแทนการไปร่วมการวาระศพ ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเจ้าภาพ
3. ชุมชนไม่เห็นความสำคัญวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของตัวเอง
4. ขาดการถ่ายทอดความรู้เรื่องวัฒนธรรมประเพณี

แนวทางและการดำเนินงานเพื่อการเรียนรู้

1. ให้ความรู้แก่เยาวชนและชุมชนถึงแนวทางปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง ซึ่งปัจจุบันผู้รู้เกี่ยวกับแนวทางดำเนินการในวิถีกรรมตามประเพณีต่างๆ มีจำนวนน้อย แหล่งความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ ผู้ที่ชาวบ้านจะสอบถามและเชิญเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม คือ พระที่วัดวัดน้ำคืบและวัดพายกเท่านั้น ดังนั้นเพื่อเป็นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่สืบไป จึงขอให้ท่านผู้จัดทำเป็นเอกสารแนวทางการปฏิบัติของบุคคลที่เกี่ยวข้องในประเพณีนั้นๆ อย่างชัดเจน
2. รณรงค์เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีทั้งที่คงอยู่และกำลังจะเสื่อมให้ชุมชนและเยาวชนเห็นความสำคัญในกิจกรรมนั้น เช่น การจัดทำวารสาร หรือข้อตกลงของหมู่บ้าน หรือการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่ในแต่ละเดือนอย่างต่อเนื่อง
3. จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ของหมู่บ้านในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาชาวบ้าน การปรับปรุงฟื้นฟูแหล่งเรียนรู้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ จัดทำเป็นหลักสูตรการเรียนรู้ของชุมชน ด้านวัฒนธรรมประเพณีในสถานศึกษา
4. จัดกิจกรรมรณรงค์ปลูกจิตสำนึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นให้เห็นความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามแนวทางวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม เช่น การประกวดควาว่าไฟ – การตีกลองหลวง – กลองบูชา – เจดีทราย การประกวดหนูน้อยนพมาศ รณรงค์การจัดงานพิธีศพตามเศรษฐกิจพอเพียง ลดการใช้ยาที่ฟุ่มเฟือย เช่น งดเหล้าในประเพณีศพ เป็นต้น

คณะวิจัยอาหารและยาได้ประชุมปรึกษารวันอาทิตย์สุดท้ายของทุกเดือน ได้ออกสืบหาแหล่งข้อมูลจากผู้ที่มีความรู้ด้านนี้ ในหมู่บ้านน้ำดิบหลวงและบ้านน้ำดิบน้อย คณะวิจัยทั้ง 6 คน ได้รวบรวมข้อมูลทุกเป็นวันศุกร์ โดยการนัดหมายของผู้ให้ข้อมูล เป็นการสัมภาษณ์และศึกษาตัวอย่างของอาหารและยาสมุนไพรที่ยังคงอยู่ เพื่อให้ทราบถึง ประโยชน์ การใช้ วิธีการได้มาของ อาหารพื้นเมือง และควาสมุนไพรที่มีในอดีตและยังคงอยู่ในปัจจุบัน

1) อาหาร

จากคำบอกเล่าของคุณแม่จันทร์สม กองอะรินทร์ คุณแม่มณูคำ วังธิยอง และคุณแม่กองคำ มาป็น อาหารพื้นเมืองในอดีตจะขึ้นอยู่กับฤดูกาลต่าง ๆ เช่น จอผักกาด จอผักปิ้ง ฯลฯ ซึ่งพืชเหล่านี้จะเจริญเติบโตในฤดูหนาว จึงนิยมนำมาประกอบอาหารในฤดูหนาว ส่วนในฤดูร้อน อาหาร ได้แก่ ส้มตำ ตำมะม่วง ตำไข่มุกแดง ข้าวหรือส้า ส่วนฤดูฝนจะมีแหล่งอาหารมากกว่าฤดูอื่น ๆ นอกจากอาหารจำพวกพืชแล้ว อาหารจำพวกเนื้อได้แก่ ปลาต่าง ๆ ตามลำห้วย หนอง คลอง บึง หาได้ง่ายมากจนเหลือกิน จึงถนอมอาหารเหล่านี้โดยการ ทำเป็นปลาร้า จากคำบอกเล่าของคุณแม่แสงดา อุณโพธิ์ และคุณแม่คำ อุณโพธิ์ เพียงเอาปลามาทำความสะอาดแล้วออกทิ้งให้สะเด็ดน้ำ จึงนำมาคลุกกับเกลือให้เข้ากัน ตักอัดลงในโอ่ง ปิดฝาสนิทประมาณเดือนเดียวก็ได้ปลาร้าที่มีรสชาติอร่อย ใช้ประกอบอาหารได้เป็นปี อาหารพวก จอผักต่าง ๆ จึงต้องใช้ปลาร้าเป็นหลัก ปลาร้าเป็นที่นิยมของคนสมัยก่อนมาก ทำกันในครัวเรือน เนื่องจากปัจจุบันทรัพยากรถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก การทำปลาร้าจึงเป็นอุตสาหกรรมของคนบางกลุ่มที่พอจะมีแหล่งปลาอยู่บ้าง ส่วนกะปิทราบว่ามีมาขายทีหลัง

ส่วนอาหารจำพวกเนื้อสัตว์อื่น เช่น เนื้อวัว เนื้อควาย เนื้อหมู จะจัดทำก็ต่อเมื่อมีงานสำคัญ เช่น งานสงกรานต์ งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ หรืองานศพ ได้แก่ลาบ แกงอ่อม แรก ๆ ต้องมีการรวมกลุ่มและจัดการฆ่าสัตว์เหล่านั้นแล้วแบ่งกันไป ส่วนต่อมาได้มีตลาด จึงไปหาซื้อที่ตลาด คือ ตลาดบ้านไร่คง ถ้ามีแขกหรือเป็นจำนวนมากก็จะฆ่าเอง เนื่องจากการคมนาคมสมัยนั้นไม่ค่อยดี การเดินทางยังต้องเดินเท้า หลังจากมีการพัฒนาชุมชนต่าง ๆ การคมนาคมสะดวกขึ้น อาหารจำพวก ลาบ แกงอ่อม จึงมีขายอยู่ตามร้านทั่ว ๆ ไป เช่นเดียวกับ ข้าวแคบ ข้าวแต่น ขนมห้อย ข้าวต้มมัด เดิมเทศกาลงานบุญใหญ่ ๆ ชาวบ้านว่างเว้นจากการทำไร่ ทำนา จึงมีเวลาเหลือสำหรับค้าขายเพื่อทำ ขนมหเหล่านี้ ต่อมาวิถีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงของสังคม จากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม ผู้ที่พอมีความรู้อยู่บ้างก็ผลิออกมาขายตามท้องตลาด

รายการอาหารพื้นเมืองในอดีต¹

ประเภทแกง

1. แกงแค	13. แกงอ่อม
2. แกงผักชีโขง	14. แกงผักชีหูด
3. แกงผักชี	15. แกงหน่อ
4. แกงตูน	16. แกงโสะ
5. แกงป่าซ่านก้อม	17. แกงน้ำแก้ว
6. แกงหยวก	18. แกงบอน (หลามบอน)
7. แกงปี่	19. แกงปี่ตาล
8. แกงผักนึ่ง	20. แกงผักชีเหล็ก
9. แกงผักสะแล	21. แกงถั่วใส่เห็ดลม
10. แกงผักหะ	22. แกงน้ำแก้วอ่อน
11. แกงขอดน้ำแก้ว	23. แกงฟัก
12. แกงผักจวน	24. แกงกล้วยใส่ผักหะ (ชะอม)

ประเภทต้ม/จ่อ

1. ต้มผักหวานบ้าน	6. จอผักกาด
2. ต้มผักแว่น	7. จอผักปิ้ง
3. ต้มมะนอย	8. จอบัวลอย
4. ต้มผักหะ	9. จอขอดมันแก้ว
5. ต้มมะนาว	

ประเภทลาบ

1. ลาบวัว	4. ลาบปลา
2. ลาบควาย	5. ลาบไก่
3. ลาบหมู	6. ลาบนก

ประเภทห่อเนื้

1. ห่อเนื้ไก่	3. ห่อเนื้หมู
2. ห่อเนื้ปลา	4. ห่อเนื้เห็ด

¹ รายละเอียดวิธีการทำอาหารบางชนิด สามารถดูได้ในภาคผนวก ข

ประเภทยา

1. ยาใหญ่ (ยาที่มีสแนค)	4. ยาฝึกลิไม้
2. ยาฝึกภาคนา	5. ยาหน่อไม้
3. ยามะเขือ	6. ยาฝึกม่วง

ประเภทตา

1. ต้ามะละกอ	6. ต้ามะแขว้ง
2. ต้ามะม่วง	7. ตาเตา
3. ตาแดง	8. ตาขนุน
4. ต้ามะเขือ	9. ตาตาเลื้อ
5. ต้ามะขอม	

ประเภทคั่ว

1. คั่วหอม	5. คั่วถั่วฝักยาว
2. คั่วมะเขือ	6. คั่วฝักหม (ฝักขม)
3. คั่วกระหล่ำ	7. คั่วฝักนึ่ง
4. คั่วหน่อ	

ประเภทน้ำพริก

1. น้ำพริกปลาร้า	6. น้ำพริกน้ำผัก
2. น้ำพริกปลา	7. น้ำพริกแมงดา
3. น้ำพริกน้ำปู	8. น้ำพริกต่อ
4. น้ำพริกอ่อน	9. น้ำพริกตะไกร
5. น้ำพริกตาแดง	10. น้ำเมียง

รายการพืชผักพื้นบ้านที่พบในพื้นที่ หมู่บ้านน้ำดิบน้อย หมู่ที่ 6 และบ้านน้ำดิบหลวง หมู่ที่ 7

ชื่อเรียกพื้นบ้าน

1. ผักหละ
2. ผักง้วน
3. ผักแค
4. ผักกาดขอย

ชื่อเรียกภาษากลาง

- ชะอม
- เขียงดา
- ชะพลู
- ผักกาดกวาดุ้ง

ชื่อเรียกพื้นบ้าน

5. ผักปิ้ง
6. ผักไผ่
7. ลิดไม้
8. มะน้ำแก้ว
9. มะเขือฮีน
10. มะเขือส้ม
11. มะเขว้าง
12. มะเขือห้าม้า
13. มะห้อย
14. มะค้อนก้อม
15. มันแก้ว
16. มะคาเสือ
17. ผักเหือด
18. จะค่าน
19. จักไค
20. สะเลียม
21. คั่วน
22. ผักแมลบ
23. ผักนึ่ง
24. หอมเตียม
25. ผักหละบก
26. ใบจันทร์
27. พริกแค้
28. มะนอย
29. ผักป้อม
30. มะเค้า
31. มะกลั่วยสี่เปา
32. ผักกำป็น

ชื่อเรียกภาษากลาง

- ผักปลังขาว
- ผักแพรว
- เพกา
- ฟักทอง
- มะเขือขื่น
- มะเขือเทศ
- มะเขือพวง
- มะเขือยาว
- มะระขี้นก
- มะรุม
- มันเทศ
- ขมิ้น
- เลียบ
- สะค้าน
- ตะไคร้
- สะเดา
- ตะระแทน
- คำลิง
- ผักทอดยอด
- กระเทียม
- กระฉิน
- ยี่ห่วย
- พริกขี้หนู
- บวบ
- ผักชี
- แดงโม
- มะละกอ
- คื่นฉ่าย

ประเภทของอาหาร

จำแนกตามฤดูกาล

ในอดีตอาหารการกินจะกินตามฤดูกาลจะไม่กินตลอดทั้งปีเหมือนปัจจุบัน เช่น

ฤดูหนาว   ประเภทของอาหารที่กินได้แก่ ผักกาด กระหล่ำดอก กระหล่ำปลี ผักชีหูด บวบ
มะเขือยาว ถั่วฝักยาว ข้าวหลาม ข้าวหนุกงา

ฤดูร้อน   ประเภทของอาหารที่กินได้แก่ ผักเชียงดา ผักชะอม ไข่มดแดง แอ้ว ตำมะละกอ
ตำมะม่วง ตำแดง

ฤดูฝน   ประเภทของอาหารที่กินได้แก่ หน่อไม้ เห็ด ผักกาดนา ผักแว่น ผักขี้ขวง
ผักหวานบ้าน ถั่ว หอย ปู ปลา กบ เขียด น้ำปู

จำแนกตามเทศกาล

อาหารตามเทศกาลต่างๆ ได้แก่ ลาบ ห่อนึ่ง แกงอ่อม แกงโสะ แกงฮังเล

เครื่องปรุงรส

ในอดีตเครื่องปรุงรสจะไม่มีพวก กะปิ น้ำปลา ซอส ซีอิ๊วขาว เคาเจี้ยว น้ำมันหอย
ผงชูรส รสดี ซุปไก่ก้อน เหมือนปัจจุบัน เครื่องปรุงรสอาหาร หลักๆ ก็คือ เกลือและปลาร้า

แหล่งวัตถุดิบในการประกอบอาหาร

ในอดีตแหล่งวัตถุดิบในการประกอบอาหารมีไม่มากเหมือนปัจจุบัน ไม่มีร้านค้า ตลาดเช้า - เย็น
ตลาดนัด ถ้าจะซื้อจะขายต้องเดินทางไปตลาดต่างหมู่บ้าน เช่น ตลาดเช้าบ้านไร่คง บ้านหนองเกิด
และบ้านสามหลัง แหล่งวัตถุดิบในอดีตส่วนมากจะหาเองจากป่า ท้องไร่ ท้องนา ส่วนพืชผักก็นิยม
ปลูกเป็นพืชผักสวนครัวไว้หลังบ้าน จึงปลอดภัยจากสารเคมีและสารป้องกันกำจัดแมลง รสชาติของพืช
ผักจะมีความหวาน ความอร่อย ตามธรรมชาติ

2) ขนบ

การทำขนบในสมัยก่อน มักจะทำกันในช่วงเทศกาล งานบุญ งานประเพณีที่สำคัญๆ เช่น ปี
ใหม่เมือง (สงกรานต์) เข้าพรรษา ออกพรรษา งานปอย งานประเพณีเดือน 9 การทำจะมีทั้งทำ
เป็นรายบุคคลและทำรวมกันเป็นกลุ่ม

ประเภทของขนมที่ทำได้แก่

1. ข้าวแคบ
2. ข้าวแต๋น
3. ขนมจ็อก
4. ขนมคน
5. ขนมเกล็ด
6. ขนมข้าวต้ม

3) ผลไม้พื้นบ้านและผลไม้ป่าในอดีตที่ใกล้สูญพันธุ์และสูญพันธุ์ไปแล้ว

1. มะกวัน หรือ มะกวัน	8. มะหลอด
2. นมแมว	9. มะขูน
3. นมโง	10. มะโห้
4. มะแอะ	11. มะเอื้องเตื่อง
5. มะเตนขอ	12. มะโจก
6. มะเมา	13. มะมื่น
7. ขี้แฮด	14. มะเนี้ยว

4) ยา หมอยา หมอมือ หรือหมอพื้นบ้าน²

คณะวิจัยทั้งหมด ได้ออกสืบหาข้อมูลด้านยาสมุนไพร แก่โรคนี้ของคุณพ่อขุน ปันวารี บ้านน้ำดิบ หลวง จากการบอกเล่าทราบว่า ปัจจุบันพอมีสู่การรักษาอยู่บ้าง เพราะเคยใช้ และราคาถูก แต่ด้วยยาบางอย่าง เริ่มหายาก ไม่เป็นที่รู้จัก ประกอบกับวิถีชีวิตความเชื่อการใช้สมุนไพรรักษาโรคเห็นผลช้า จึงหันมาใช้วิธีรักษาแบบปัจจุบันมากขึ้น เพราะสะดวกได้ผลเร็ว อีกทั้งสถานที่รักษาก็ใกล้บ้าน เช่น สถานีอนามัย โรงพยาบาล

ด้านยาสมุนไพรรักษาโรคของคุณพ่อน้อยชก ขายน้อย และพ่อหลวงเนตรคำ หมื่นอภัย ก็ทำนอง เดียวกัน เพราะการรักษาด้วยสมุนไพรมีขั้นตอนยุ่งยาก ผู้รักษาคต้องนำตัวมาผสมกับหินฝนยาที่ละชั้นจน ได้ตัวยา ซึ่งใช้เวลานาน ยาสมุนไพรที่พอมิไว้เพื่อผู้รักษาคือ ยาแก้โรคนี้ อาจเป็นเพราะใช้ง่ายหรือ เห็นผลเท่ายาแผนปัจจุบัน ส่วนการรักษาด้วยลาอาคม อยู่ที่ความเชื่อของแต่ละบุคคล ทราบว่าพอมิอยู่ บ้าง เช่น กระดุกหัก แต่หาผู้ที่มาตีบทอคาถาค่อนข้างยาก โดยความเชื่อที่สืบทอดกันมา ผู้ที่มีหรือถือ

² รายละเอียดหมอยา หมอมือ และวิธีการรักษา ดูได้ในภาคผนวก ก

กาตา จะเป็นคนร้อน ค้าขายไม่ร่ำรวย แต่จะเป็นที่นับถือของคนในหมู่บ้าน เห็นได้จากวันสงกรานต์ หรือปีใหม่เมือง จะมีผู้คนที่รักใคร่นับถือมารคน้ำคำหัว เป็นประจำ

หมู่บ้านน้ำดิบ เป็นหมู่บ้านที่อยู่ห่างจากตัวอำเภอป่าซาง ประมาณ 20 กิโลเมตร ในปัจจุบัน ดูเหมือนว่าเป็นระยะทางที่ไม่ไกลที่จะเดินทางไปมา เพราะถนนหนทางสะดวกสบาย และมีพาหนะในการเดินทางที่สะดวกและรวดเร็ว แต่ถ้าเป็นสมัยโบราณ การเดินทางในระยะนี้ ถือว่าเป็นระยะทางที่ค่อนข้างไกล ฉะนั้นถ้าไม่จำเป็นจริงๆแล้วชาวบ้านจะไม่เดินทางเข้าไปในตัวอำเภอ การหาอาหารรับประทานเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ ชาวบ้านจึงมักจะหาไปตามสภาพของหมู่บ้าน อาหารที่กินส่วนใหญ่เป็นประเภทผัก เมื่อมีเทศกาลหรือประเพณีสำคัญๆจึงจะมีการฆ่า หมู หรือวัวควายเพื่อนำมาเลี้ยงดูกัน หรือนานๆครั้ง จะมีการรวมกลุ่มและรวมเงินกัน ซื้อหมูมาฆ่า แล้วแบ่งเนื้อออกเป็นส่วนๆให้สมาชิกเท่าๆกัน ส่วนใหญ่แล้วจะมีการปลูกผักกินเองตามสภาพ และฤดูกาล ส่วนเครื่องปรุงก็หากันตามมีตามเกิด มีการนำของที่ตนเองมีอยู่ไปแลกกับของบางอย่างที่ตนเองไม่มีจากผู้อื่น เช่น เอาพริกไปแลกเกลือเอาปลาไร่ไปแลกข้าวเป็นต้น อาหารที่ทำกินก็ทำกันง่ายๆ สำหรับขนมแล้วชาวบ้านแทบจะไม่ได้กินเลย นอกจากจะมีเทศกาลหรืองานฉลองในหมู่บ้านเท่านั้นจึงจะมีการตำข้าวทำข้าวเป๋แล้วนำข้าวเป๋ไปทำขนม ขนมที่นิยมทำกันก็คือ ข้าวแคบ ข้าวแต่น ขนมเกลือ ขนมคน เป็นต้น

ถ้าหากชาวบ้านเกิดมีการเจ็บป่วย ด้วยโรคภัยไข้เจ็บหรือเกิดอุบัติเหตุใดๆก็ตาม มักจะพากันรักษาตัวด้วยยาสมุนไพรพื้นบ้าน ด้วยการนำยามาคั้นแล้วคั้นน้ำคั้นนั้น หรือนำยามาฝน (ถู) กับก้อนหิน เคี้ยวแล้วนำไป แล้วนำน้ำยานั้นมาคั้นกิน บางครั้งก็มีการเสกเป่าด้วยคาถาอาคม จากผู้ที่เรียกตัวเองว่าพ่อเลี้ยง หรือพ่อหมอ คือหมอเมือง ซึ่งก็คล้ายกับหมอในปัจจุบันนี้นั่นเอง ต่างกันตรงที่หมอปัจจุบันจะวินิจฉัยโรคจากการเรียนรู้จากตำรา การศึกษาและ รักษาด้วยยาแผนปัจจุบัน แต่หมอเมืองจะวินิจฉัยโรคจากอาการ และรักษาด้วยพืชพรรณไม้ มีทั้งพืชสมุนไพร และ ไม้ยืนต้นในป่า บางครั้งจะมีการเสกเป่าคาถาลงบนตัวคน ตรงบริเวณที่เป็น โรค หรือเสกเป่าคาถาลงในน้ำให้ผู้ป่วยดื่ม เรียกว่าน้ำมนต์ ซึ่งก็แปลก ที่ หลากๆ โรค คนป่วยจะมีอาการทุเลาลง และหายไปในที่สุด ก่อนที่ผู้ป่วยจะได้รับการรักษาต้องมีการขอรับการรักษากับหมอหรือพ่อหมอ ด้วยการตั้งขันรักษา ขันตั้งนี้ประกอบด้วยกรวยข้าวตอกดอกไม้ เงิน 32 บาท และ เหล้า ขาว 35 ดีกรี 1 ขวด ผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาจนหายแล้ว ต้องกลับมาสมนาคุณพ่อเลี้ยงที่รักษา อาจจะเป็นเงิน หรือข้าวของ จำนวนเท่าไร ก็ได้ ไม่มีการเรียกเรื่อง เรียกว่า เป็นการคำหัว ทุกวันนี้ การรักษาแบบนี้ก็ยังคงมีอยู่ในหมู่บ้านน้ำดิบ และอีกหลายๆหมู่บ้านในภาคเหนือ แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่ยังพิสูจน์ไม่ได้ ว่าเพราะอะไรคาถาจึงรักษาโรคได้ ผู้คนส่วนหนึ่งก็ยังมีความต้องการที่จะรักษาโรค ด้วยวิธีเช่นนี้อยู่ แต่ก็น่าเสียดายที่ในปัจจุบันนี้ การรักษาด้วยวิธีการเช่นนี้ คือทั้งการรักษาด้วย คาถา และการใช้พืชสมุนไพร นับวัน จะมีผู้นิยมน้อยลงทุกที อาจเป็นเพราะ ผลการรักษาใช้เวลานาน ผู้คนเลื่อมความเชื่อถือ หรืออาจจะเห็นว่าเป็นเรื่องไร้สาระจึงพากันหันมา รักษาด้วยหมอแผนปัจจุบัน ที่มีเครื่องมืออันทันสมัย ผลการรักษาเห็นผลเร็ว ซึ่ง ล้วนแล้วแต่เป็นเหตุผลที่จะ ทำให้ภูมิปัญญาที่ดี มีค่าเช่นนี้สูญหาย หรือเสื่อมสลายไป หมอเมืองบางคนที่มีอายุมากแล้วได้ปรารภว่าอยากสืบทอดความรู้ คำราชาเมืองเหล่านี้ ให้ใคร สักคน ที่มีความสนใจอยากเรียนรู้ เพื่อจะได้นำไปใช้ประโยชน์ให้แก่คนรุ่นหลังต่อไปอีก แต่ไม่มีใครสนใจที่จะเรียนเลย จึงน่าเสียดายว่า หากเราไม่ได้สนใจ

ศึกษา บันทึกคำรายต่างๆไว้ อีกไม่นานภูมิปัญญาชาวบ้าน เหล่านี้คงจะสูญสลายไปเป็นแน่แท้ คณะทำงาน
เกี่ยวกับการวิจัย เรื่องของการศึกษา สืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันมีค่าของหมู่บ้านน้ำดิบจึงสนใจใคร่ศึกษา
เรื่องเหล่านี้ และบันทึกไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

ปัญหาที่พบประเด็นอาหารพื้นเมือง

1. อาหารพื้นบ้านไม่ค่อยนิยมรับประทานในปัจจุบัน เพราะส่วนประกอบอาหารมีมาก มีกลิ่นของ
ปลา ร้า ซึ่งทำให้ไม่น่ารับประทาน
2. อาชีพของผู้คนในปัจจุบันต้องใช้เวลารับค่าน อาหารสำเร็จรูปจึงเป็นที่นิยมกัน
3. อิทธิพลของสื่อโฆษณาอาหารสำเร็จรูปหรืออาหารจานด่วนมีมาก

แนวทางในการแก้ไข

1. กำหนดให้โครงการอาหารกลางวันบรรจุรายการอาหารพื้นเมืองอย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง
2. ให้ความรู้เกี่ยวกับโภชนาการอาหารในโรงเรียน
3. จัดทำหลักสูตรอาหารพื้นเมืองในหลักสูตรท้องถิ่น
4. ให้เสริมขนมพื้นเมือง หลังรับประทานอาหารกลางวัน สัปดาห์ละครั้ง

ปัญหาที่พบประเด็นยาสมุนไพร

1. การรักษาด้วยสมุนไพรได้ผลช้า
2. สถานบริการด้านสุขภาพ เช่น สถานีอนามัย โรงพยาบาลอยู่ใกล้ชุมชน คนไข้จึงใช้บริการกัน
มากและเห็นผลเร็ว
3. หมอพื้นเมืองทำงานไม่ค่อยเป็นเวลา คนไข้มาแล้วไม่พบ จึงใช้บริการสถานที่รักษาพยาบาล
แบบแผนปัจจุบัน
4. การค้นคว้า คณา อาคม มีข้อจำกัดด้านคุณสมบัติพิเศษของผู้สืบทอด และคณาอาคมบางอย่าง
มักเป็นอันตรายต่อผู้สืบทอด ถ้าปฏิบัติตัวเองไม่ดี

แนวทางการแก้ปัญหา

1. แนะนำให้ปลูกพืชสมุนไพรรักษาโรคเบื้องต้น เช่น ว่านหางจระเข้ ฟ้าทะลายโจร สาบเสือ
2. สืบทอดคณาอาคมบางอย่างที่ไม่เป็นอันตราย เช่น คณาเป่าคุ่มหัวตะ

สิ่งที่ค้นพบจากการวิจัยประเด็นอาหารและยา

1. ทำไมประเพณีทางภาคเหนือเราจึงนิยมรับประทานแกงขนุนในวันปากปี (วันที่ 16 เมษายน)จาก
การสอบถามผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำดิบ เช่น แม่หลวงแสงดา อุ่นโพธิ์ พ่อหนานบุญหลง ธรรมชั้นแก้ว
พ่อเมืองน้อย ชาน้อย และอีกหลายท่าน ได้คำตอบว่า ในวันที่ 16 เมษายน ของทุก ๆ ปี คนทางภาค
เหนือ ได้ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ถือเป็นวันเริ่มต้นปีใหม่ของเมือง เริ่มจุลศักราชใหม่ ทุกหลัง

คาเรือน ในอาหารมื้อเช้าของวันนี้จะมีแกงขนุน เพราะเชื่อกันว่า แกงขนุนซึ่งมีความหมายเป็นการหนุน
เนื่องให้ทรัพย์สินเงินทองเข้ามาอุดหนุนจนเจือ เพิ่มพูนขึ้นไปเรื่อย ๆ ผู้ที่ได้รับประทานอาหารนี้แล้วก็จะส่ง
ผลดีต่อตนเองและครอบครัว แต่มีข้อแม้ว่าห้ามไปกินร่วมกับแกงชะอม หรือที่ทางเหนือเรียกว่า “ผักหละ”
คำว่า “หละ” เป็นภาษาพื้นเมือง ซึ่งหมายถึง การละทิ้งหรือการหมดสภาพไปจากสิ่งที่ต้องการนั้น ๆ ดังนั้น
จึงนิยมแกงแต่ขนุนเพียงอย่างเดียว โดยห้ามใส่ยอดชะอมลงไปด้วย

2. ทำไมจึงไม่นิยมแกงหยวกใส่วุ้นเส้นในงานอวมงคล หรืองานศพ

จากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านน้ำดิบ ได้รับคำตอบว่า ลักษณะของหยวกกล้วยหรือต้นกล้วย
นั้น จะมีสายใยและวุ้นเส้นก็มีลักษณะเป็นเส้นใย ซึ่งเชื่อกันว่า ถ้านำมาเลี้ยงแขกในงานแล้ว เกรงว่าจะมี
การตายเกิดขึ้นอย่างไม่มีจบสิ้นติดต่อกันไปเรื่อย ๆ เหมือนดั่งเส้นใยของต้นกล้วยและของวุ้นเส้นนั้น

3. ทำไมจึงมีอาหารบางประเภทที่ห้ามนำมาเลี้ยงแขก หรือกินร่วมกับคนแปลกหน้า

จากการสอบถามผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ซึ่งเชื่อกันว่า อาหารจำพวกหอย เป็ด เต้า ตะพาน้ำ ถ้าหาก
นำมาเลี้ยงกันแล้วจะทำให้ผู้ที่กินร่วมกันนั้น เกิดการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน และไม่ยอมไปมาหาสู่กัน แต่
ไม่ได้หมายความว่ารังเกียจกัน ทีมงานวิจัยได้สอบถามว่ามีวิธีการหลีกเลี่ยงหรือแก้เคล็ดกันอย่างไร ได้รับ
คำตอบ คือ ให้แขกที่รับเลี้ยงนั้นใช้เงินซื้อกิน ซึ่งจะเป็นเงินเท่าไรก็ได้ นี่คือการแก้เคล็ด ซึ่งมีนัยว่าเจ้าของ
บ้านไม่ได้เป็นคนเลี้ยง แต่แขกเป็นคนเลี้ยงเอง

๑. เครื่องแต่งกาย

ทีมงานวิจัยได้จัดการประชุมและแบ่งคณะทำงานทั้งหมดออกเป็น 6 กลุ่มย่อย เพื่อรับผิดชอบการศึกษาวิจัยตามหัวข้อการวิจัยที่ได้แบ่งกันไว้ เพื่อจะได้วางแผนไปศึกษาและสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่ได้รับมอบหมายให้ครอบคลุม

ในหัวข้อการศึกษาวิจัยเรื่อง การแต่งกาย มีคณะทีมงานวิจัยทั้งหมด 6 ท่าน ได้แบ่งการวิจัยเรื่องการแต่งกาย เป็นประเด็นย่อยอีก 6 หัวข้อย่อย คือ

1. เสื้อผ้า
2. การไว้ทรงผม
3. การแต่งหน้า
4. เครื่องประดับ
5. รองเท้า

มีคณะทีมงานวิจัยทั้งหมด 6 ท่าน ที่ได้มอบหมายหน้าที่นี้เป็นผู้สืบค้นข้อมูลมีดังนี้

- 1) ส.อบต. พชรินทร์ ปิ่นวารี ประธาน
- 2) นาง สุมาลี คีระเสาร์ รองประธาน
- 3) นางบัวคำ ไชยอุปละ
- 4) นางเพชรรา วิทนา
- 5) ครุณิตยา ลวงระแหง
- 6) ครูวรรณภา นันทะชัย เลขานุการ

ผู้รับผิดชอบได้ไปสืบค้นข้อมูลตามที่ได้รับมอบหมาย ในพื้นที่หมู่บ้านน้ำดิบ หมู่ 6 และหมู่ 7 ซึ่งมีการนัดหมายผู้รู้และผู้สูงอายุในหมู่บ้าน เพื่อทำการสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ทั้งจากภาพถ่ายของจริง วิดีโอที่ขังคงดำเนินอยู่

จากการดำเนิน โครงการ วิจัยค้นคว้าเรื่องเครื่องแต่งกาย ทีมวิจัยได้รับความร่วมมือจากผู้รู้และผู้สูงอายุ ชาวบ้านน้ำดิบทั้งสองหมู่บ้านเป็นอย่างดี โดยเฉพาะ

บ้านน้ำดิบน้อยหมู่ 6	บ้านน้ำดิบหลวงหมู่ 7
1. พ่อหนานคำย กันธรรม	1. แม่ครูกอบจันทร์ กัณหะพงศ์
2. แม่หลวงคำ อุ่นโพธิ์	2. พ่อขุ่ม กัณหะพงศ์
3. แม่หลวงสม ศรีษะ	3. พ่อหลวงเนตรคำ หมั่นอกัย
4. แม่หลวงปิ่น นันพนัด	4. พ่อหนานบุญหลง ธรรมขันแก้ว
5. แม่แสงดา อุ่นโพธิ์	5. พ่อจอมจันทร์ ชายน้อย
6. แม่หลวงปี สอนป็นดิ	6. แม่บัวเที่ยง ปิ่นวารี
	7. แม่หลวงเกียง วรรณวารี
	8. แม่หลวงเกียง ชายน้อย

ผู้กล่าวนามข้างต้นได้กรุณาให้ข้อมูล แก่ทีมวิจัยได้นำมาเรียบเรียงเพื่อเป็นข้อมูลให้เยาวชนและผู้สนใจได้ศึกษาและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันต่อไป ซึ่งบุคคลที่กล่าวมานี้ ถือเป็นบุคคลสำคัญทางภูมิปัญญาท้องถิ่น สมควรได้รับการยกย่องชมเชย ทีมวิจัยขอกราบขอบพระคุณ และทีมวิจัยจะได้นำข้อมูลที่ได้รับไปเผยแพร่ต่อไปดังนี้

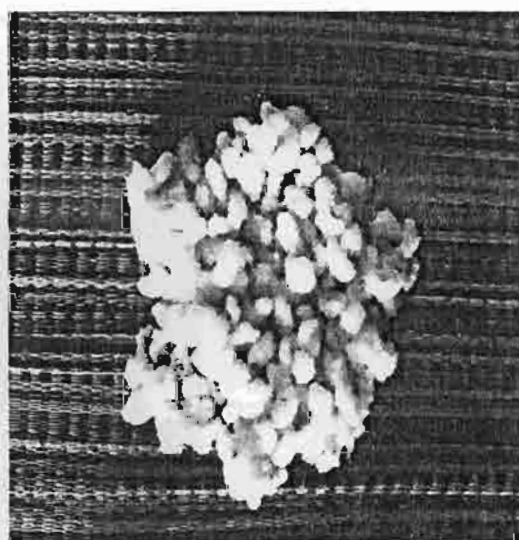
เครื่องแต่งกายของชาวบ้านหมู่บ้านน้ำดิบ

เมื่อแรกเริ่มที่จัดตั้งหมู่บ้านน้ำดิบ เครื่องแต่งกายชาวบ้านในยุคสมัยนั้นที่สืบค้นคว้าได้ แยกออกเป็น

- เสื้อผ้า
- ทรงผม
- การแต่งหน้า
- เครื่องประดับ
- รองเท้า

1) เสื้อผ้า

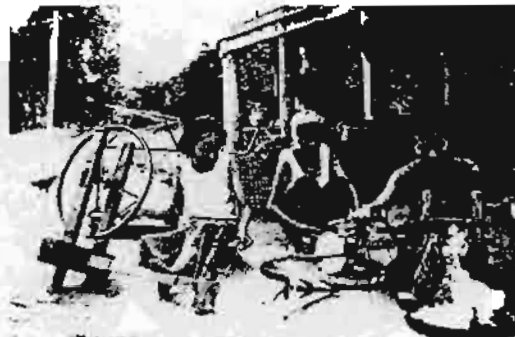
ชาวบ้านนิยมทอผ้าแล้วนำดัดสวมใส่เอง โดยนิยมปลูกต้นฝ้ายไว้หลังบ้าน ต้นฝ้ายที่ปลูกมี สีสรรษาคืออยู่ 2 สี คือ สีขาว และสีตุ่น(สีน้ำตาลอ่อน) กรรมวิธีในการทอผ้าที่จะนำมาดัดเย็บเป็นเสื้อผ้า ทำดังนี้

เมื่อดอกฝ้ายบานก็จะเก็บมาดากให้ฝ้ายแห้ง

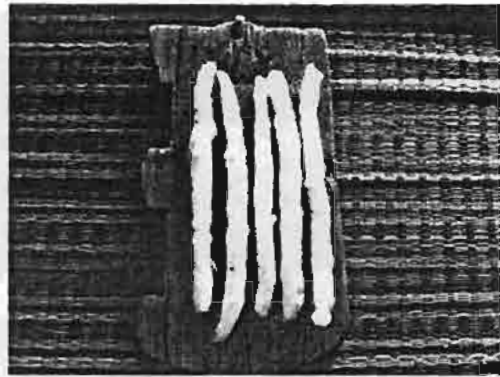

นำไปบิด(หนีบ)ด้วยเครื่องหนีบเพื่อเอาเมล็ดฝ้ายออก

นำไปตีดโดยกัง(ทำด้วยไม้ไผ่ที่ตัดให้โค้งใช้เส้นเอ็นที่เหนียวมาผูกให้ตั้งคล้ายคันธนู)ให้ปุยฝ้ายฟู

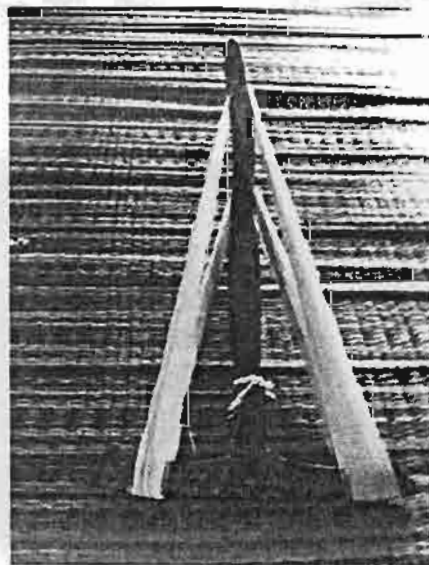

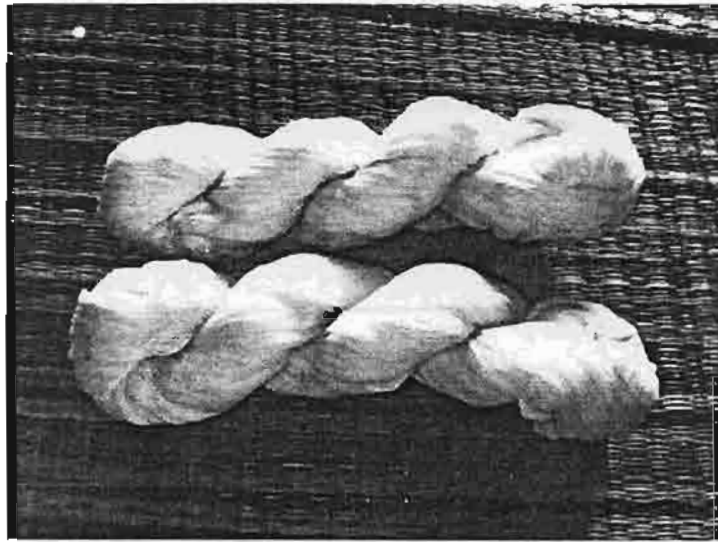

นำไปปั่นเป็นเกลียวยาวพอประมาณ(คล้ายลำเทียน)

นำเข้าเครื่องปั่นฝ้าย ให้เป็นเส้นฝ้ายใส่หลอด

นำเส้นฝ้ายมาปั่นมะขวิดแล้วทำเส้นฝ้ายเป็นต่ง ๆ (กลุ่ม) เมื่ออยากได้สีที่แตกต่างไปจากสีธรรมชาติของฝ้ายก็นำไปย้อมสี สีที่นำมาย้อม ได้จากเปลือกไม้หรือผลไม้เช่นลูกมะเกลือ ลูกตะโก ฯลฯ

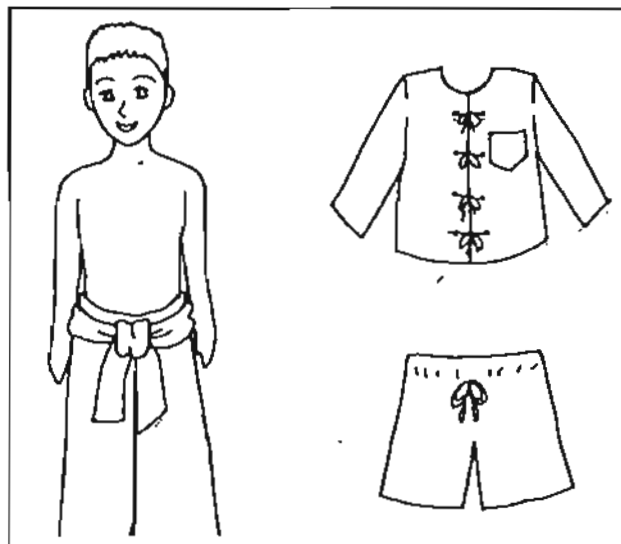

แล้วนำไปทอด้วย ก็กระตุกจะได้ผ้าเป็นผืนพับม้วนไว้ เพื่อจะได้นำไปตัดเย็บต่อไป

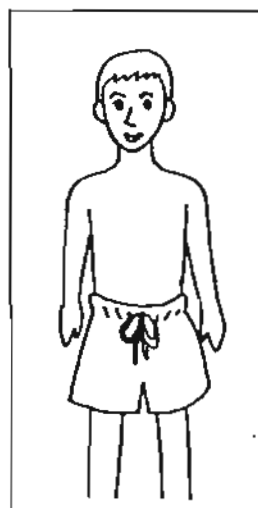
1.1 เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่ชาวบ้านนิยมสวมใส่แยกไปตามฤดูกาล

การนำผ้าฝ้ายที่ทอแล้วมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า นิยมตัดเย็บด้วยมือแบบเรียบง่ายเพราะในสมัยยุคแรกนั้นจักรเย็บผ้ายังไม่แพร่หลาย เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่ชาวบ้านนิยมสวมใส่แยกไปตามฤดูกาล ดังนี้

ฤดูร้อน

ผู้ชาย เวลาพักผ่อนอยู่บ้านไม่นิยมสวมเสื้อ สวมกางเกงสะดอขาสั้น(เดี๋ยวดะดอ) โดยมีเดี๋ยวก้อมซ้อนข้างใน มีผ้าขาวม้าคาดเอว เมื่อเวลาออกไปทำงานในไร่จะสวมเสื้อหม้อฮ่อมแขนยาวและกางเกงสะดอขาวมีผ้าขาวม้าคาดเอว

เด็กผู้ชายจะสวมกางเกงขาสั้นเอวรูด ไม่สวมเสื้อ

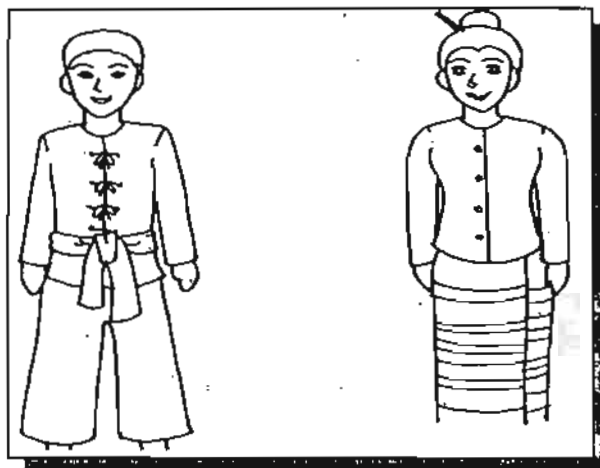

ผู้หญิง เวลาพักผ่อนอยู่บ้านสวมเสื้อผ่าห้อย(คอกระเช้า)หรือเสื้อก๊อม สวมผ้าถุงที่ทอสีลาย
ขวางเป็นสี ๆ ส่วนชายผ้าถุงเป็นผ้าแถบสีกว้างกว่าลายที่สลับตรงกลาง เมื่อเวลาออกไปทำงานในไร่นาจะ
สวมเสื้อคอกลมแขนยาวข้อมสีครามหรือสีดำและผ้าถุง

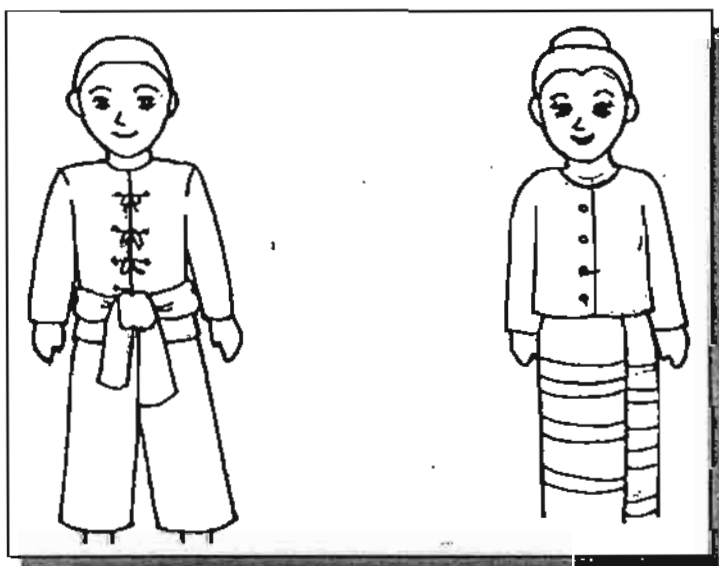

เด็กผู้หญิงจะสวมผ้าถุง เสื้อคอกระเช้า

ชุดหนาว

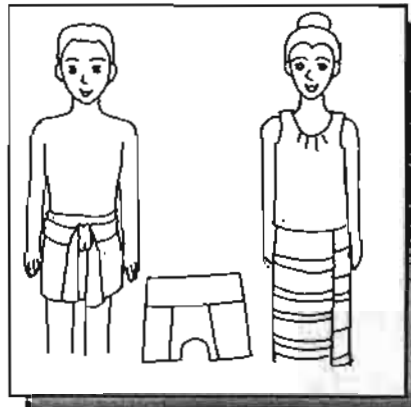

ผู้ชายสวมเสื้อคอกลมแขนยาวหรือหม้อฮ่อมแขนยาวและกางเกงสะดอผู้ชาย มีผ้าขาวม้าคาดเอว
ผู้หญิง สวมเสื้อคอกลมแขนกระบอกหรือแขนยาวและผ้าถุง

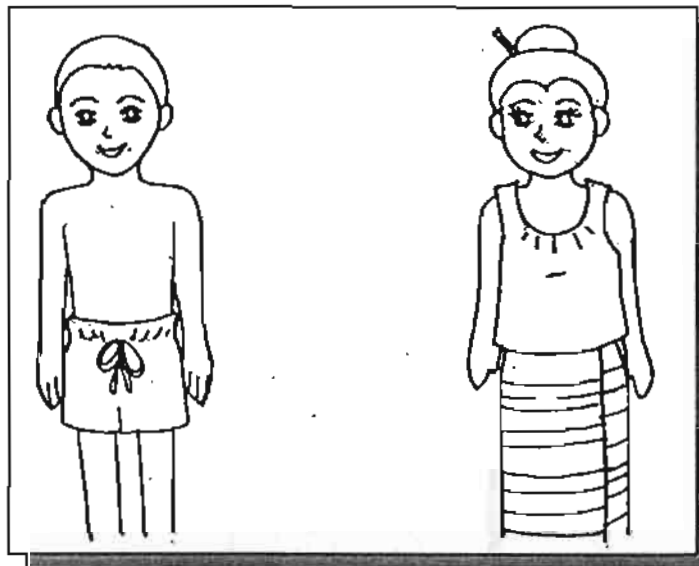

เด็กผู้ชาย สวมกางเกงขายาวหูลุค สวมเสื้อหม้อฮ่อมแขนยาว
เด็กผู้หญิง สวมผ้าถุง เสื้อคอกลมแขนยาว

ชุดฝาน

ผู้ชาย ไน่สวมเสื้อ สวมกางเกงสะดอขาสั้น มีผ้าขาวม้าคาดเอว
ผู้หญิง สวมเสื้อคอกระเช้า สวมผ้าถุง

เด็กผู้ชาย สวมกางเกงขาสั้นเอวรัด ไน่สวมเสื้อ
เด็กผู้หญิง สวมผ้าถุง เสื้อคอกระเช้า

1.2 เครื่องแต่งกายในงานเทศกาล

ในงานเทศกาลต่างๆ เช่นงานปอยหลวง งานสงกรานต์ งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ ชาวบ้านนิยมแต่งตัวพิถีพิถันให้สวยงาม โดยซื้อเสื้อผ้าให้เป็นสีที่สวยงามจากเปลือกไม้ หรือผลไม้ต่างๆ เครื่องแต่งกายที่นิยมสวมใส่

ผู้หญิง

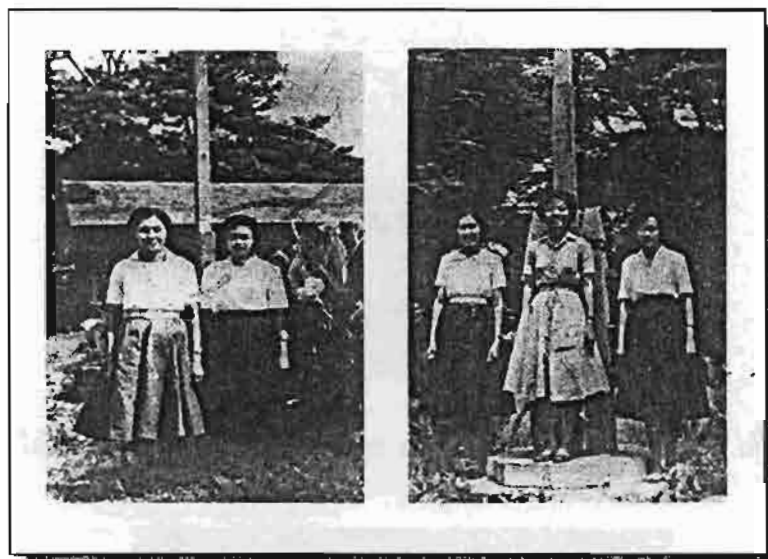
ยุคแรก เด็กผู้หญิงจะสวมใส่เสื้อคอขาว สวมผ้าถุงที่มีลายขวางเป็นสีๆ

ต่อมาบุคคลกลางได้พัฒนาสวมใส่กระโปรงจีบรอบโดยซื้อผ้าลายดอกมาตัดเย็บ และตัดเย็บคอเสื้อหลายรูปแบบ

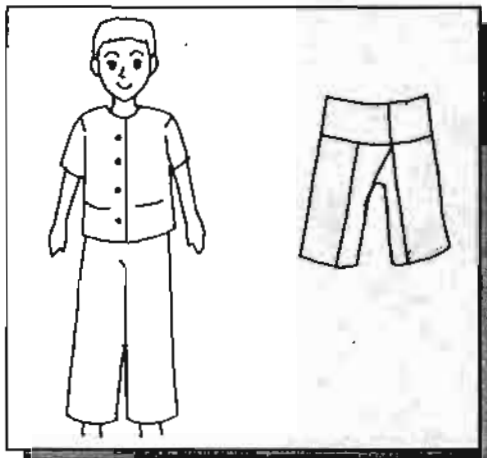

บุคแรก ผู้หญิง สวมใส่เสื้อคอกลมแขนกระบอก สวมผ้าถุง ซึ่งชายผ้าถุงบางคนก็ทอเป็นลวดลาย เรียกว่าตีนจก

บุคกลางผู้หญิงได้พัฒนามาสวมกระโปรงสะกิด(ผ้าชิ้นสอบ) กระโปรงย้วย กระโปรงหกชั้น ตัดเย็บคอเสื้อหลายๆ รูป แบบ เช่น คอบัว คอจี๊ด คอปากเปิดไหล่ ฯลฯ

ผู้ชาย

ยุคแรก ผู้ชาย สวมกางเกงสะดอ(เดี๋ยวสะดอ) ขาสวมสั้น หรือขายาว เสื้อคอกลมแขนสั้นหรือแขนยาวแล้วแต่จะชอบแบบไหน สีของเสื้อและกางเกงก็แล้วแต่จะชอบสีใด หรืออาจเป็นเสื้อหม้อฮ่อม

ยุคกลาง ได้พัฒนามาสวมใส่เป็นกางเกงแพร กางเกงขายาว เสื้อคอกลมสีขาเสื้อคอเช็ด

การแต่งกายในงานเทศกาลของชาวบ้านน้ำคืบในยุคแรก

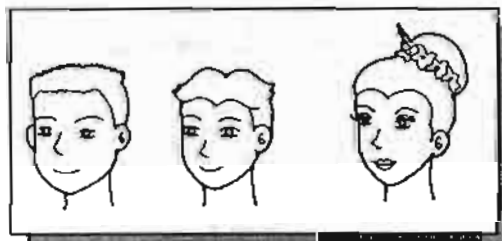

การแต่งกายของผู้เฒ่าผู้แก่และเด็กในยุคแรก

2) ทรงผม

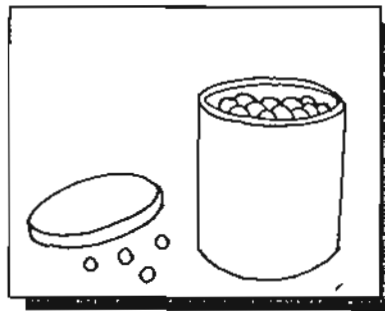
เด็กผู้ชายตัดผมทรงเกรียนโดยรอบๆ แต่ตรงกลางกระหม่อมจะไว้ผมยาวประมาณ 1 -2 นิ้วปักไว้
เด็กผู้หญิงไว้ผมยาวแล้วรวบมัดเป็นจุก เอาปิ่นที่ทำมาจากไม้หรือเขาควาง มาเสียบกันผมหลุด
หรือผมสั้นทรงกะลา

ผู้ชาย ไว้ทรงผมลานบิน ทรงสเปน

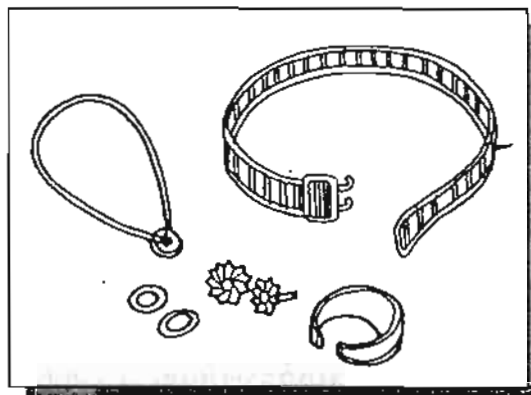
ผู้หญิง ไว้ผมยาวเกล้ามวย เอาปิ่นที่ทำมาจากไม้หรือเขาควาง มาเสียบกันผมหลุด
เสียบคอกเอื้องหรือดอกไม้ที่ชอบ ต่อมาก็พัฒนาดัดผมให้ฟูๆ

3) การแต่งหน้า

ทั้งผู้หญิงและผู้ชายนิยมใช้แป้งกระป๋องหรือแป้งจี่หนูที่เป็นเม็ดๆ เขามือบีบให้ละเอียดใช้ทาหน้า

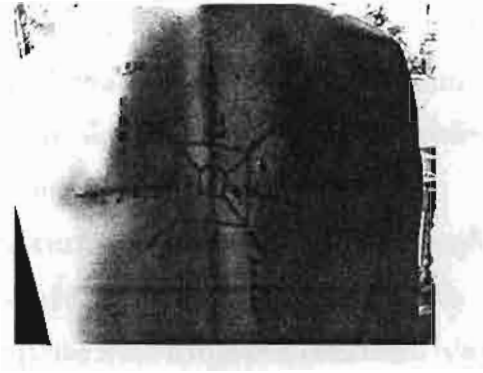
4) เครื่องประดับ

ผู้หญิงที่ไม่มีฐานะก็ไม่ได้แต่ง ผู้หญิงที่มีฐานะดีจะนิยมสวมใส่ตุ้มหูที่ทำด้วยเงินหรือทอง ถาดเข็ม
ขัดเงิน แหวนที่สวมก็มีทั้งแหวนเงิน แหวนทอง แหวนทองแดง

ผู้ชายที่มีเงินแถบ เงินเบี้ย เงินอัฐ เงินสลึง (เงินที่ใช้แลกเปลี่ยนสินค้าในสมัยก่อน) จะนำมาเจาะ
แขวนคอกับสร้อยคอ แหวนที่สวมก็มีทั้งแหวนเงิน แหวนทอง แหวนทองแดง

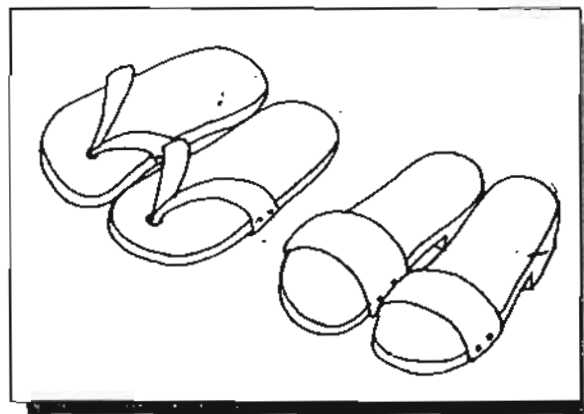

ผู้หญิง ผู้ชาย นิยมเลี้ยวหมาก ให้ฟันสีดำหรือสีน้ำตาล เพราะถือว่าช่วยรักษาฟันให้แข็งแรงสวยงาม

ผู้ชายนิยมสักหมึกตามส่วนของร่างกาย เช่น แขน ขา และ สะโพก เพื่อแสดงว่าเป็นผู้ชายเต็มตัว เก่งกล้า เรียกร้องความสนใจจากเพศตรงข้าม

5) รองเท้า

ผู้หญิงและผู้ชายนิยมสวมรองเท้าแตะที่ทำจากหนังวัวหนังควาย ต่อมาก็เปลี่ยนมาใช้ยางรถยนต์ บางคนอาจสวมรองเท้าที่ออกแบบ (ตัวรองเท้าทำด้วยไม้ สายรองเท้าทำด้วยผ้า

สิ่งที่ค้นพบจากการศึกษาวิจัยประเด็นเรื่องแต่งกาย

จากการสืบค้นในเรื่องเครื่องแต่งกายของชุมชนในหมู่บ้านน้ำดิบ ในยุคปัจจุบันนี้ สำหรับผู้สูงอายุ ในหมู่บ้านการดำเนินชีวิตประจำวันในเรื่องแต่งกายส่วนมากก็ยังคงรักษารูปแบบการตัดเย็บของเสื้อผ้าเป็นรูปทรงเหมือนเดิม แต่ผ้าที่นำมาตัดเย็บนั้นได้เปลี่ยนจากผ้าที่ทอด้วยมือเป็นผ้าที่ทอด้วยเครื่องจักรเพราะหาได้ง่าย ราคาถูกและรักษาก็ง่ายซักรั้วไม่ค่อยยับเหมือนผ้าพื้นเมือง

ในโอกาสงานสำคัญต่าง เช่น งานทำบุญ งานปอยหลวง ฯลฯ ผู้สูงอายุก็นำเสื้อผ้าและรูปการตัดเย็บที่ทันสมัยทอและตัดเย็บด้วยเครื่องจักร แทนการทอและตัดเย็บด้วยมือ

สำหรับบุคคลวัยกลางคน วัยรุ่นและวัยเด็ก การแต่งกายโดยมากเป็นไปตามสมัยนิยม ผ้าที่นำมาตัดเย็บและรูปแบบการตัดเย็บจะทันสมัย ยกเว้นในบางโอกาสที่ทางชุมชนในท้องถิ่นมีการรณรงค์ให้สวมใส่ผ้าฝ้าย เช่นในงานเทศกาลวันสำคัญ ประเพณีสำคัญในหมู่บ้าน ก็จะหาซื้อผ้าฝ้ายจากแหล่งผลิตหมู่บ้านใกล้เคียงมาตัดเย็บหรือซื้อเสื้อผ้าที่ทอด้วยฝ้ายที่ขายสำเร็จรูปแล้วมาสวมใส่ ส่วนทางโรงเรียนมีการนำผ้าฝ้ายมาตัดเย็บเสื้อผ้า เพื่อใช้ในการแต่งกายนักเรียนเพื่อสวมใส่ฟ้อนรำ ในกิจกรรมงานต่างๆของทางโรงเรียน วัด และชุมชน

ในด้านทรงผม ผู้ชายส่วนใหญ่จะตัดผมเป็นทรงผมสมัยใหม่ ส่วนผู้หญิงที่ไว้ทรงผมแบบเดิมมีเฉพาะผู้สูงอายุ สำหรับวัยกลางคนและวัยรุ่นเปลี่ยนทรงผมไปตามสมัยนิยม ส่วนรองเท้านำได้เปลี่ยนไปตามสมัยนิยม หาดูแบบเดิมไม่ได้อีกแล้ว

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของการแต่งกายภายในชุมชนหมู่บ้านน้ำดิบ

- ขาดแคลนวัสดุในการทำเส้นด้าย เนื่องจากปัจจุบันชาวบ้านไม่นิยมปลูกต้นฝ้าย แต่ยังคงหลงเหลืออยู่บ้าง เนื่องจากมีความจำเป็นต้องนำมาใช้ในการทำใส่เทียนขี้ผึ้ง หรือสายสิญจน์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม และประเพณีสำคัญต่าง ๆ
- การผลิตผ้าฝ้ายมีขั้นตอนที่ยุ่งยาก ใช้เวลานาน
- กระบวนการผลิตเปลี่ยนไปจากเดิม โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ซึ่งมีความรวดเร็ว คุณภาพดี ความสะดวกสบายและราคาถูก
- วัฒนธรรมการแต่งกายสมัยใหม่ เข้ามาครอบงำ ทำให้ชุมชนหันไปนิยมตามแบบอย่างชาวตะวันตก
- ผ้าฝ้ายมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น แห้งช้า รีดยาก สีไม่คงทน
- วิถีชีวิตของชุมชนบ้านน้ำดิบเปลี่ยนไปตามกาลเวลา เพื่อความเหมาะสมการสวมใส่เสื้อผ้าก็เปลี่ยนไปด้วย

แนวทางการจัดการเรียนรู้

- พื้นฟูการแต่งกายแบบดั้งเดิมกลับคืนมา เช่น เมื่อมีงานประเพณีสำคัญในชุมชน ควรให้มีการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ทอจากผ้าฝ้ายในรูปแบบเดิมๆ ภายในโรงเรียนก็ควรจัดให้เด็กได้ร่วมแต่งกายแบบพื้นเมือง ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้าย เพื่อเป็นการอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ตลอดไป
- การเรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้ โดยการรวบรวมวัสดุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับเครื่องแต่งกาย มารวมที่ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน พื้นฟูการทอผ้า การปลูกฝ้ายในชุมชนให้มากขึ้น
- การเรียนรู้จากผู้รู้ (ผู้เฒ่าผู้แก่) ในชุมชน เพื่อไม่ให้ความรู้ ภูมิปัญญาที่ดีได้เลือนหายไปตามอายุของผู้รู้เหล่านี้
- การเรียนรู้จากภายนอก การเรียนรู้จากชุมชนใกล้เคียง เนื่องจากความรู้บางอย่างในชุมชนได้เลือนหายไป การเรียนรู้จากชุมชนที่รักษาอยู่ นำมาปรับเป็นแนวทางให้สอดคล้องกับชุมชนบ้านน้ำดิบต่อไป

ปัญหาอุปสรรค

1. เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล
2. ภารกิจของทีมงานวิจัย ทีมวิจัยที่รับราชการครูต้องทำการสอนและงานทั่วไป เช่น จัดงานแข่งขันกีฬานักเรียนในเวลาที่เก็บรวบรวมข้อมูล ด้านทีมวิจัยที่ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม ต้องทำการเก็บเกี่ยวผลผลิต เช่น ถั่วเขียว ข้าว จึงทำให้เป็นปัญหาอุปสรรคในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. แหล่งข้อมูล มีปัญหา
  - 3.1 ขาดเอกสารในการสืบค้น
  - 3.2 บุคคลบางคนที่จะให้ข้อมูลไม่ทราบข้อมูลที่แท้จริงเป็นการอ้างถึง
  - 3.3 ของจริง เช่น เสื้อผ้าบางชุด เครื่องประดับ รองเท้า ที่ผู้ให้ข้อมูลพาหึ่งถึง ไม่สามารถนำ

ของจริงหรือรูปภาพมายืนยัน

4. ขาดผู้สืบทอดความรู้ในการผลิตแบบดั้งเดิม และคนรุ่นใหม่ก็ไม่นิยมสวมใส่เสื้อผ้าในสมัยดั้งเดิม

ข้อเสนอแนะ

1. รมรงค์ชาวบ้านให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมการแต่งกาย ตามชนเผ่าของตนเอง
2. ส่งเสริมให้แต่งกายแบบดั้งเดิมในเทศกาลงานประเพณีในหมู่บ้าน และให้นักเรียนแต่งกายมาโรงเรียนในวันศุกร์

บทที่ 5

บทสรุป

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบ้านน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ที่เริ่มดำเนินการช่วงระยะ 8 เดือนที่ผ่านมา ทีมคณะวิจัยได้ปฏิบัติงานดำเนินกิจกรรมที่ทำให้ชุมชนได้เห็นความสำคัญในเรื่องวัฒนธรรม ประเพณีของบ้านน้ำดิบได้ชัดเจนยิ่งขึ้น แหล่งข้อมูล ภูมิปัญญาต่างๆ ที่คณะนักวิจัย ตลอดจนนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการได้ส่วนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจากการศึกษาของจริงในแหล่งพื้นที่ทั้ง 2 หมู่บ้าน โดยที่ทุกคนมีความเข้าใจตรงกัน และร่วมกันเก็บข้อมูล ในด้านวิถีชีวิต ฮัตฮอยประเพณี สิ่งสำคัญทั้งทางด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อาหารและยา และการแต่งกาย นั้นทำให้ทราบถึงความทรงคุณค่าความเฉลียวฉลาดของบรรพบุรุษ ที่ได้ทิ้งมรดกทางปัญญาไว้อย่างมากมาย สมควรที่จะรณรงค์ส่งเสริมและอนุรักษ์ไว้ สืบทอดให้ คงอยู่คู่กับวิถีชีวิตตามแบบฉบับของชาวไทยของ ไทยล้านนา ให้คงอยู่สืบไป แต่บางครั้งการเก็บข้อมูลต้องประสบกับปัญหาธรรมชาติ เช่น ฝนตก แดดร้อน หรือขาดแหล่งข้อมูลที่ชัดเจน นักวิจัย ก็ไม่เคยบ่น ไม่เคยย่อท้อเลยทุกคนมีความอดทน มีความมุ่งมั่นในการทำงานและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

กระบวนการสืบทอดความรู้ต่าง ๆ นั้นจะมีกระบวนการสืบทอดความรู้ โดยผ่านบุคคลในสถาบันครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ และเป็นการสืบทอดในลักษณะการบอกเล่า ในการสืบสานศึกษาทางด้านจารีต ฮัตฮอยประเพณี และวิถีชีวิต ได้พบเห็นกระบวนการแบ่งปันซึ่งกันและกันด้วยความห่วงใยและเอื้ออาทรต่อกันนับเป็นสิ่งที่ดี การที่มีการนำนักเรียนเข้าไปศึกษาเรียนรู้ร่วมกับผู้ใหญ่ทำให้เห็นความผูกพันกันมากยิ่งขึ้นเป็นลักษณะการเมตตาจากกลุ่มคนต่างวัยที่มีต่อกัน และเด็กนั้นได้รับการปลูกจิตสำนึกในการรักบ้านของตนเองมากขึ้น สามารถบอกกล่าวถึงคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีของตนเองได้มากยิ่งขึ้น ความผูกพันระหว่างโรงเรียนและชุมชนมีมากขึ้นด้วยการได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน ทำให้มีมิตรภาพที่ดีต่อกัน การถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้จากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ต่อลูกหลาน การถ่ายทอดองค์ความรู้จากครอบครัวหนึ่งไปยังอีกครอบครัวหนึ่งนั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและทรงคุณค่ายิ่ง การดำเนินโครงการยังไม่สิ้นสุด ยังมีสิ่งที่จะต้องสืบค้นให้บรรลุตามวัตถุประสงค์โครงการและพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน และนักวิจัย

จากการดำเนินโครงการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบ้านน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มาตลอดเวลา 8 เดือน สิ่งที่พบ คือความร่วมมือร่วมใจในการทำงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ ทั้งเด็กและผู้ใหญ่มีความมุ่งมั่นในการสืบสานและศึกษาถึงวัฒนธรรมประเพณีเป็นอย่างยิ่ง และได้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลายอย่าง เช่น ประเพณีการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุได้รับความสนใจมากขึ้น วิธีการรดน้ำก็เปลี่ยนไปจากเดิมจะใช้วิธีการรดน้ำที่นิ้วมือของท่านก็เปลี่ยนเป็นการนำน้ำขมิ้นส้มป่อยใส่ในภาชนะและให้ท่านใช้มือขุบน้ำลูบผมของท่านเองแทน มีการกำหนดวันผู้สูงอายุขึ้นเป็นวาระของหมู่บ้าน มีการฟื้นฟูขนบประเพณีขึ้นมา

หลายอย่างเช่น ประเพณีการทำบุญพ้อบ้าน การสงฆ์น้ำพระธาตุ การทำขวัญข้าว ขวัญนา และการแต่งกายที่เปลี่ยนมานิยมผ้าฝ้าย ผ้าซูดของมากยิ่งขึ้นในงานประเพณีและการไปวัดในวันพระเป็นต้น

การดำเนินงานในระยะแรกแม้จะพบกับปัญหาในการสร้างความเข้าใจกับบุคคลหลายฝ่าย เพื่อสร้างความเข้าใจให้ตรงกันนั้นเป็นปัญหาหนึ่งที่ทำให้การทำงานเกิดความล่าช้าและต้องทำการแก้ไขต่อไป ปัญหาที่ทุกคนประสบ คือ ขาดแหล่งความรู้หรือแหล่งข้อมูลต่าง ๆ นั้นมีอยู่อย่างกระจัดกระจาย ขาดการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ชัดเจน เช่น พิพิธภัณฑสถาน หรือศูนย์เก็บรวบรวมข้อมูลและของจริงไว้ให้เด็กหรือผู้ที่สนใจได้ศึกษาค้นคว้า ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น คือ ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ผู้นำท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการวิจัยฯ และได้เข้ามามีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น และได้เสนอความต้องการที่จะสร้างศูนย์รวบรวมของดีบ้านน้ำดิบในลักษณะพิพิธภัณฑสถาน ขึ้นเป็นแหล่งเรียนรู้ และสนใจที่จะไปศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีที่ดำเนินงานจนประสบความสำเร็จ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับบ้านของตนเอง เช่น การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง การงดเหล้าในงานศพ และได้มาเล่าสู่กันฟังทางทีมงานคณะวิจัยจะได้นำไปดำเนินการในโอกาสต่อไป

กล่าวโดยสรุป สิ่งที่ได้รับจากการทำโครงการวิจัยครั้งนี้ คือ

1. ทีมคณะนักวิจัยได้ข้อมูลวัฒนธรรมประเพณี และมีการทบทวนการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ผ่านมาของชุมชนบ้านน้ำดิบจากการสืบค้นข้อมูลเชิงลึกของนักวิจัยและการศึกษาจากเอกสารมาจัดรวบรวมเป็นข้อมูลจำนวน 6 ด้านคือ ด้านวิถีชีวิต ฮัตฮอย(ประเพณีใน 12 เดือน) โบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญ สภาพของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ด้านอาหารและยา และวัฒนธรรมการแต่งกายของชุมชนบ้านน้ำดิบ

2. การหาแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี ของชุมชนบ้านน้ำดิบ ได้ปรับเปลี่ยนจากการบอกเล่าในกลุ่มครอบครัวและการหวังวิชา มาเป็นการเผยแพร่ต่อเยาวชนและผู้สนใจมากขึ้น ชุมชนเกิดความสนใจ มีการตื่นตัวและรู้สึก ห่วงแหนต่อวัฒนธรรมและประเพณีของตนเองและมีการฟื้นฟู ประเพณีขึ้นมาหลายอย่าง และต้องการที่จะสร้างแหล่งเรียนรู้เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไปอย่างยั่งยืน เช่น

2.1 การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ มีความต้องการที่จะ รวบรวม โบราณวัตถุ ตามแนวทางวิถีชีวิตของชาวบ้านน้ำดิบ โดยจัดทำใน 2 ลักษณะคือ

- 1) แหล่งเรียนรู้ที่เป็นแหล่งรวบรวมเอกสาร วัสดุ ไม้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ที่เป็นระบบ มีการจัดทำทะเบียนและบริการให้ผู้สนใจเข้าชมและศึกษาเรียนรู้
- 2) แหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตมีการเคลื่อนไหว ที่เจ้าของกิจการหรือเจ้าของวัตถุนั้น ๆ เป็นผู้ครอบครองอยู่ และได้ขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านน้ำดิบ รวมทั้งจัดสร้างแหล่งเรียนรู้ในชุมชนหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยทำเส้นทางการศึกษาเรียนรู้ ในชุมชน

2.2 การฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรม ให้กลับมาคืนมา เช่น การตักลงบูชา ในวันก่อนวันศีลและในวันศีล การทบทวนการจัดพิธีการต่าง ๆ ที่กำลังจะสูญหาย หรือเปลี่ยนแปลงไป เช่น การจัดงานปอยหลวง

พิธีการรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุ ผู้เฒ่าผู้แก่ การจัดงานประเพณีงานศพ การทำขนมพื้นบ้านล้านนา การทำเครื่องครัวทาน เป็นต้น

2.3 การฟื้นฟูวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเพื่อลดค่าใช้จ่าย และดำเนินวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การปลูกพืชผักสวนครัวในการทำสวนน้อย การลดค่าใช้จ่ายในงานบุญงานกุศล(งานศพ งานปอยหลวง)

3. การดำเนินกิจกรรมเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย ที่ตั้งไว้ โดย

- 1) การรวบรวมวัสดุและจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านน้ำดิบ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชนและเยาวชน
- 2) การศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน
- 3) การจัดกิจกรรมการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีแก่เยาวชนและชุมชนบ้านน้ำดิบ โดยการบูรณาการเข้ากับสาระการเรียนรู้หรือหาแนวทางการจัดทำเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนวัดน้ำดิบ
- 4) การประสานงานกับองค์กรท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินโครงการวิจัย

1. คณะทำงานของโครงการมีองค์ประกอบที่หลากหลาย เช่น พระสงฆ์ คณะครู ผู้นำชุมชน อบต. แกนนำ กลุ่มต่าง ๆ ที่เสียสละเวลา แรงกายแรงใจ ให้ความร่วมมือกันในการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นการประชุมแลกเปลี่ยนความคิด การวางแผนการทำงานร่วมกัน การเก็บรวบรวมข้อมูล การร่วมเรียนรู้กับชุมชนภายนอก ทำให้ทุกคนเห็นความสำคัญ และมีการแก้ไขปัญหาร่วมกัน
2. ชุมชนบ้านน้ำดิบ ให้ความสนใจและให้ความร่วมมือ ไม่มองจะเป็นการเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ และให้ข้อมูลกับคณะวิจัย
3. แหล่งข้อมูล บ้านน้ำดิบมีแหล่งข้อมูลที่สามารถศึกษาได้ ไม่ว่าจะเป็นด้านวัตถุโบราณที่มีอยู่ในชุมชน และที่สำคัญ คือ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ พยายามสืบทอดและถ่ายทอดความรู้เหล่านั้นสืบมาจากรุ่นสู่รุ่นหลานต่อไป
4. งบประมาณ เป็นปัจจัยหนึ่งในการหนุนเสริมให้กิจกรรมสามารถเคลื่อนงานได้รวดเร็วยิ่งขึ้น เพราะการทำกิจกรรมต่าง ๆ หากมีงบประมาณในการหนุนเสริม ก็ไม่ทำให้ผู้เข้าร่วมต้องเป็นกังวลในการหางบประมาณจัดกิจกรรมนั้น ๆ ด้วยตนเอง
5. หน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็น อบต. วัด โรงเรียน ที่คอยหนุนเสริมการทำกิจกรรม และมีสถาบันวิจัยเรณูชัย เป็นพี่เลี้ยงคอยติดตามหนุนเสริมให้คำแนะนำ และจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับโครงการได้เรียนรู้จากชุมชนอื่น ๆ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการปรับใช้กับโครงการของชุมชนน้ำดิบ

ปัญหา/อุปสรรค

1. เวลาการเข้าร่วมกิจกรรม โครงการ และในการเก็บรวบรวมข้อมูล คณะทำงานมีเวลาว่างไม่ตรงกัน ทำให้การสร้างความเข้าใจร่วมกันค่อนข้างยาก ต้องใช้วิธีการบอกต่อ ซึ่งบางครั้งการสื่อสารต่อไม่ชัดเจนเท่าที่ควร ทำให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินงาน
2. การกิจของทีมงานวิจัย ทีมวิจัยที่รับราชการครูต้องทำการสอนและงานทั่วไป เช่น จัดงานแข่งขันกีฬานักเรียนในเวลาที่เก็บรวบรวมข้อมูล ด้านทีมวิจัยที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ต้องทำการเกี่ยวเกี่ยวผลผลิต เช่น ลำไย ข้าว จึงทำให้เป็นปัญหาอุปสรรคในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. ขาดอุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาเป็นสื่อในการถ่ายทอดต่อไป เช่น กล้องถ่ายวิดีโอ คอมพิวเตอร์ ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งในการบันทึกภาพ บันทึกข้อมูล ที่ทำให้เข้าใจง่ายขึ้น เพราะได้เห็นภาพจากของจริง เป็นต้น
4. แหล่งข้อมูล
  - 3.1 ขาดเอกสารในการสืบค้น
  - 3.2 บุคคลบางคนที่จะให้ข้อมูลไม่ทราบข้อมูลที่แท้จริงเป็นการอ้างถึง ทำให้ข้อมูลที่ได้อาจมีความเชื่อถือ
  - 3.3 ของจริง โดยเฉพาะประเด็นเครื่องแต่งกาย เช่น เสื้อผ้าบางชุด เครื่องประดับ รองเท้า ที่ผู้ให้ข้อมูลหาพียงถึง ไม่สามารถนำของจริงหรือรูปภาพมาขึ้นชั้นได้

แนวทางในการดำเนินการระยะที่ 2

1. การประชุมคณะทำงาน เพื่อวางแผนการดำเนิน โครงการ และการติดตามความเคลื่อนไหวของการดำเนินงานในแต่ละเดือน
2. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน
  - การรวบรวม และสรุปข้อมูล ด้านวิถีชีวิต โบราณสถาน ประเพณีและวัฒนธรรม
  - การจัดทำคู่มือการปฏิบัติตนเกี่ยวกับ ฮีต(ประเพณี) 12 เดือน
  - การจัดเวทีประชาคม เพื่อหารือแนวทางการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านน้ำดิบ และเส้นทางเรียนรู้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณีและวัฒนธรรม ชุมชนบ้านน้ำดิบ
3. การศึกษาดูงานชุมชนที่ประสบความสำเร็จด้านการจัดการชุมชนท้องถิ่น
4. เวทีประชาคมการฟื้นฟูฮีตฮอย ท้องถิ่น เช่น การจัดงานปอยหลวง/การจัดงานประเพณีงานศพ/การจัดงานการสืบสานพิธีการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ผู้เฒ่าผู้แก่
5. การฟื้นฟูวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เช่น การปลูกจิตสำนึกในการทำสวนน้อย
6. การพัฒนาทักษะนักวิจัย เช่น การบันทึก วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล โดยร่วมแลกเปลี่ยนเวทีอบรมของสถาบันวิจัยหรือศูนย์ และหน่วยงานอื่นๆ
7. การสรุปทบทวนการดำเนินโครงการ และการกำหนดแนวทางการดำเนินกิจกรรมระยะที่ 3
8. การจัดทำรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 2

ภาคผนวก

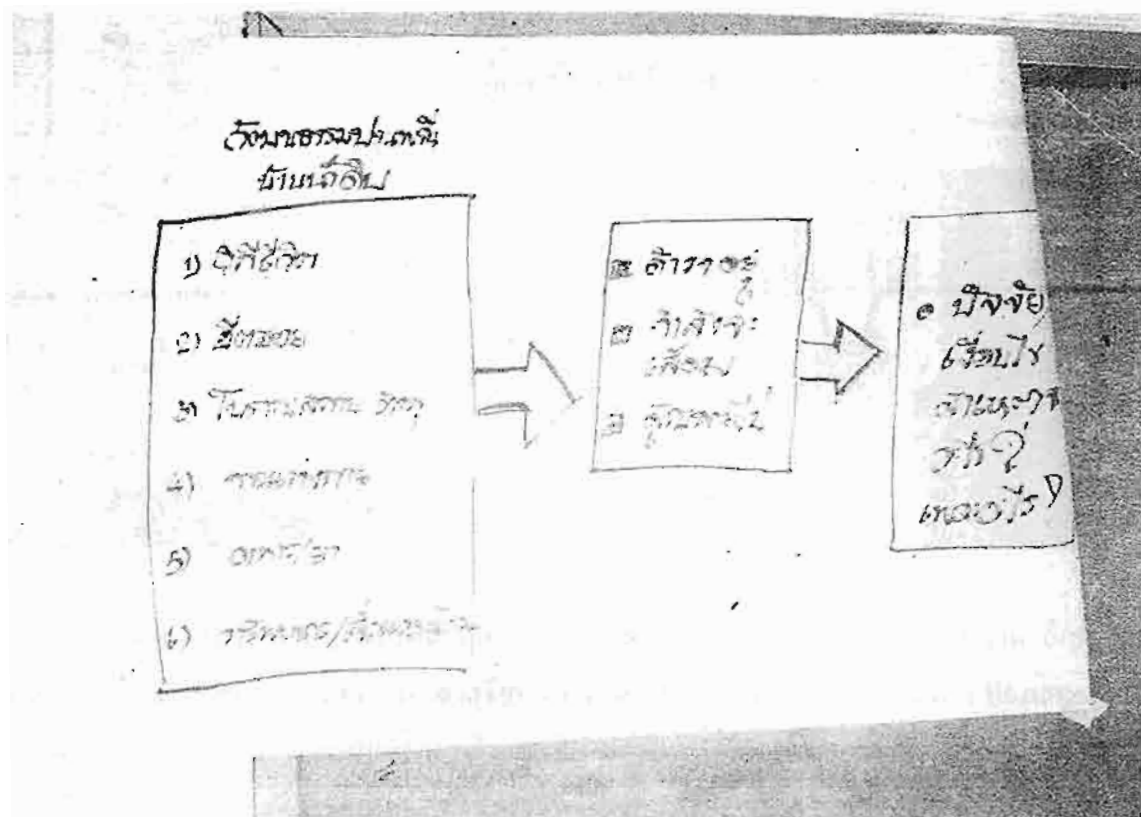

การประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย
โดย
สถาบันวิจัยหริภุญชัย
ร่วมกับคณะทำงานวิจัยบ้านน้ำดิบ

ในวันที่ 24 สิงหาคม 2548
ณ โรงเรียนวัดน้ำดิบ

ขอบข่ายโครงการฯ ของการสืบสานศึกษาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านน้ำเค็ม
การนำเสนอข้อมูลจากการสืบค้นของแต่ละฝ่ายเพื่อร่วมกันสรุปเป็นองค์ความรู้

ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ให้อายุ

พ่อหลวงหนานจืด คำปัญญาและแม่หลวงเมือง คำปัญญา (ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน) อีกครอบครัวหนึ่ง ซึ่งท่านมีศักดิ์เป็นหลานของพ่อเฒ่าสุริย กับแม่เฒ่าโหนด กุขวารี ครอบครัวที่ 1 ที่อพยพมาจากบ้านฉางข้าวน้อย เข้ามาตั้งรกรากเป็นครอบครัวแรก ของหมู่บ้านน้ำเค็มของเรา ซึ่งท่านได้กรุณาให้อายุอันเป็นประโยชน์มากมาย กับทีมงานของเรา ต้องขอกราบขอบพระคุณมาก ๆ

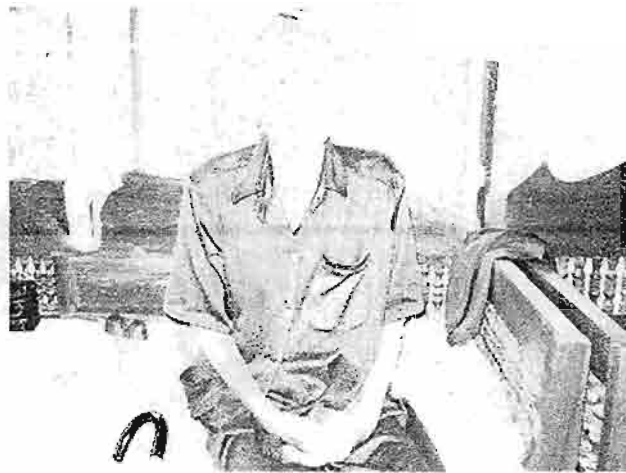
พ่อหนานเร่ง หมั่นอภัยและผู้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล

พ่อหนานบุญทอง ธรรมขันแก้ว

พ่อหนานเร่ง หมั่นอภัย ปีจอขึ้น (พ.ศ.2548) ท่านทำหน้าที่ดูแลและปฏิบัติกิจพ่อบ้านของบ้านน้ำเค็มน้อย ต่อจากพ่อหลวงเป้ง ปินวารี

พ่อหนานบุญทอง ธรรมขันแก้ว ปีจอขึ้น(พ.ศ.2548) ท่านทำหน้าที่เป็นนักทายาทหรือพ่ออาจารย์ประจำวัดน้ำเค็ม ซึ่งท่านทั้งสอง ได้อนุเคราะห์ให้อายุต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ในการเรียบเรียงข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้านน้ำเค็มของเราเป็นอย่างมาก

พ่อหนานวัน ชายน้อย ผู้เฒ่าในหมู่บ้านน้ำดิบของเราก่อนหนึ่ง ที่ร่วมกันให้ข้อมูลความรู้ของเรื่องราวในอดีตและสิ่งที่ทรงคุณค่าในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกมากมาย และที่บริเวณบ้านของท่านนี้ ในอดีตคือที่ตั้งบ้านเรือนของลุงน้อยผืน แม่ป่า ที่อพยพเข้ามาอยู่ที่บ้านน้ำดิบในตอนต้น ๆ

พ่อจอมจันทร์หรือพ่อเมืองน้อย และแม่เกียง ชายน้อย สองท่านเป็นผู้ให้ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้ข้อมูลของเรื่องราวในอดีตกับทีมงานของเรามากมาย(พ่อจอมจันทร์เป็นลูกของพ่อกำนันวัง ชายน้อย ผู้ใหญ่บ้านและกำนันของบ้านน้ำดิบ) ซึ่งเป็นผู้ปกครองหมู่บ้านน้ำดิบหลวง ในลำดับที่ 2

การสืบสานศึกษาอาหารและชาบ้านน้ำดิบ โดยทีมงานวิจัยออกสัมภาษณ์ และนำเด็กนักเรียนเข้าร่วมศึกษาเรียนรู้

ภาพคุณแม่ปี่ สอนป็นดิ

ภาพคุณแม่ป็น นันพนัด

การสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล

การแต่งกาย ในหมู่บ้านน้ำดิบ

โดย อาจารย์นิตยา ลวงระแหง และคณะ

นักวิจัยเรื่องเสื้อผ้าออกไปสัมภาษณ์ชาวบ้าน

ทีมงานวิจัยและการประชุม
สัมมนาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อมูล

รายการอาหารพื้นเมืองในอดีต

ประเภทแกง

1. แกงแค
2. แกงคั่วไข่ขาว
3. แกงผักอี
4. แกงตูน
5. แกงบ่าหมั่นก้อม
6. แกงทชวอ
7. แกงปี่
8. แกงผักบั้ง
9. แกงผักสะแก
10. แกงผักหละ
11. แกงยอดน้ำแก้ว
12. แกงผักจ้วน
13. แกงอ่อม
14. แกงผักขี้หนู
15. แกงหน่อ
16. แกงโละ
17. แกงน้ำแก้ว
18. แกงบอน (หลานบอน)
19. แกงปี่ตาล
20. แกงผักขี้เหล็ก
21. แกงถั่วใส่เห็ดลม
22. แกงน้ำแก้วอ่อน
23. แกงฟัก

แกงแค

ส่วนผสมที่สำคัญ

1. เนื้อ, หมู, ไก่, กบ, เป็ด, หอยขม (เลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง)
2. ผักชะอม
3. ผักตำลึง
4. สะตอ
5. มะเขือเปาะ
6. มะเขือพวง
7. บวบ
8. ถั่วฝักยาว
9. พริกขี้หนู
10. เกล็ดขมิ้น
11. พริกแกงเผ็ด (พริกแห้ง, ข่า, ตะไคร้, ใบมะกรูด, กระเทียม, หอมแดง)
12. เครื่องปรุงรส

หมายเหตุ ในอดีตมักจะแกงแคกบ, เป็ด, หอยขม ส่วนเนื้อ, หมู, ไก่ นั้นหาาก
เครื่องปรุงรสจะใช้ปลาแห้งและเกลือเป็นหลัก

แกงหยวก

ส่วนผสมที่สำคัญ

1. หมู, ไก่, ปลาแห้ง (เลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง)
2. ต้นกล้วยหนุ่นที่ยังไม่ออกปลี แกะเปลือกออกเอาชั้นใน
3. ผักหวาน
4. รุนเส้น
5. พริกแกงเผ็ด
6. เครื่องปรุงรส

หมายเหตุ เครื่องปรุงรสในอดีตจะใช้ปลาร้าและเกลือเป็นหลัก,

แกงหน่อ

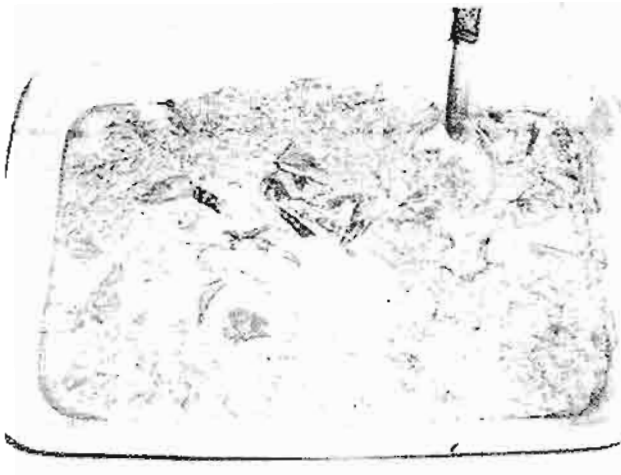

ส่วนผสมที่สำคัญ

1. กระดุกหมู, หมูสามชั้น, ปลาแห้ง
2. หน่อไม้สด
3. ชะอม
4. .ชะพลู
5. พริกสด, กระเทียม, หอมแดง
6. เครื่องปรุงรส

หมายเหตุ เครื่องปรุงรสในอดีตจะใช้ปลาร้าและเกลือเป็นหลัก

แกงบอน (หลามบอน)

ส่วนผสมที่สำคัญ

1. หมู
2. บอนใช้ลำคั่นและใบ
3. มะขามเปียก
4. กระเทียมเจียว
5. พริกแกงเผ็ด
6. เครื่องปรุงรส

หมายเหตุ เครื่องปรุงในอดีตจะใช้ปลาร้าและเกลือเป็นหลัก

ประเภทต้ม , จอ

1. ต้มผักหวานบ้าน
2. ต้มผักแว่น
3. ต้มมะนอย
4. ต้มผักกระ
5. จอผักกาด
6. จอผักบึง
7. จอบัวลอย
8. จอขอดมันแก้ว

คัมฝักหละ (ชะอม)

ส่วนผสมที่สำคัญ

1. กระตูกหนู
2. ชะอม
3. กระเทียม
4. หมอแดง
5. น้ำปลาร้า
6. เครื่องปรุงรส

หมายเหตุ เครื่องปรุงรสในอดีตจะใช้น้ำปลาร้าและเกลือเป็นหลัก

จอฝักกาด

ส่วนผสมที่สำคัญ

1. กระตูกหนู, หมอสามชั้น
2. ฝักกาดวางคั้ง (มีดอก)
3. มะขามสด
4. ปลาร้า
5. เครื่องปรุงรส

หมายเหตุ ในอดีตกระตูกหนู หมอสามชั้นไม่นิยมใช้จะใช้ปลาร้าแทนและเป็นเครื่องปรุงรสไปในตัว

ประเภทลวด

1. ลวดว้าว
2. ลวดควาย
3. ลวดหมู
4. ลวดปลา
5. ลวดไก่
6. ลวดนก

ลวด

ส่วนประกอบที่สำคัญ

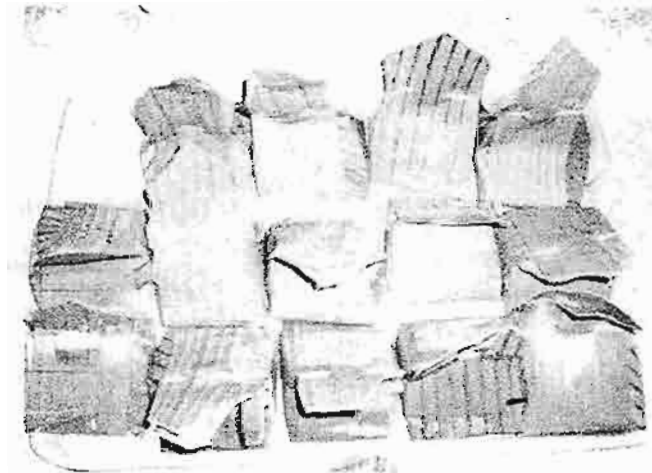
1. เนื้อว้าว, ควาย, หมู, ปลา, ไก่, นก (เลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง)
2. ตะกรั่ว
3. หอมแดง
4. สะระแหน่ (ด่าง)
5. ผักแพรว (ไผ่)
6. ผักชี, ต้นหอม
7. พริกสด (พริกคำป็น, เครื่องเทศ)
8. เครื่องปรุงรส

หมายเหตุ เครื่องปรุงรสในอิตาลีจะใช้เกลือเป็นหลัก ส่วนผักเครื่องเคียงจะใช้ตามประเภทที่ลวด เช่น ลวดว้าว, ควาย จะใช้ผักเพกา (ลิ้นไก่), สะเดา (สะเลียม) ลวดหมู, ไก่, ปลา จะใช้ผักคาวตอง ใบมะนาวทอดกรอบ

ประเภทห่อหุ้ม

1. ห่อหุ้มไม้
2. ห่อหุ้มปลา
3. ห่อหุ้มหมู
4. ห่อหุ้มหีต

ห่อหุ้ม

ส่วนประกอบที่สำคัญ

1. ไม้, หมู, ปลา (เลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง)
2. ใบขมิ้น
3. ผักชี, ต้นหอม
4. ใบมะกรูดหั่นฝอย
5. พริกขี้หนูเม็ดเล็ก
6. เครื่องปรุงรส

หมายเหตุ แก้วด้วยใบตองกล้วย ส่วนกะปิในอสังหาริมทรัพย์ไม่จำเป็นต้องใส่กัน

ประเภทยา

1. ยาใหญ่
2. ยาลูกกลอน
3. ยาน้ำเชื่อม
4. ยาเม็ดกลืนได้
5. ยาหยอด

ยาใหญ่

ส่วนผสมที่สำคัญ

1. ผักกาดขจร (ผักปิ้ง)
2. หัวผักกาด
3. มะเขือขาว
4. ผักกาดขาวดอง
5. มะเขือเทศ
6. สะเดา
7. สะระแหน่ (ดำน)
8. ผักกาดขาว (ฝ่ำ)
9. ผักชี
10. กากาโอ
11. น้ำปลา ร้าดำ
12. กระเทียมเจียว
13. เครื่องปรุงรส

ประเภทคำ

1. คำมะละกอ
2. คำมะม่วง
3. คำแดง
4. คำมะเขือ
5. คำมะเขือขี้
6. คำเตา
7. คำขนุน

คำมะม่วง

ส่วนผสมที่สำคัญ

1. มะม่วงสด (เปรี้ยว)
2. ปลาแห้งป่น
3. พริกคั่วป่น
4. น้ำปลาร้าคั้น
5. เครื่องปรุงรส น้ำตาล - น้ำอ้อย (กรณีชอบรสหวาน)

หมายเหตุ ผักเครื่องเคียงที่นิยมกินกับคำมะม่วง คือ ผักชะอม, ผักชะพลู, หอมแดง

ประเภทควั

1. ควัผอม
2. ควัมะเขือ
3. ควักระท่ำ
4. ควัถั่วฝักยาว
5. ควัผักหอม (ผักขม)
6. ควัผักบุ้ง

ควัมะเขือ

ส่วนผสมที่สำคัญ

1. หมูสามชั้น, หมูคุดมัน
2. มะเขือยาว
3. ลูกหรือใบมะระจีนก (มะระห้อย)
4. พริกสด
5. กระเทียม
6. หอมแดง
7. เครื่องปรุงรส

ประเภทน้ำพริก

1. น้ำพริกปลาร้า
2. น้ำพริกปลา
3. น้ำพริกน้ำปู
4. น้ำพริกอ่อง
5. น้ำพริกตาแดง
6. น้ำพริกน้ำผัก
7. น้ำพริกแมงดา
8. น้ำพริกคั่ว
9. น้ำพริกตะไคร้
10. น้ำเมี่ยง

น้ำพริกอ่อง

ส่วนผสมที่สำคัญ

1. หมูคั้นมัน
2. มะเขือเทศสุก
3. พริกสด
4. กระเทียม
5. หอมแดง
6. ผักชี
7. เครื่องปรุงรส

หมายเหตุ เครื่องปรุงรสในอิดจะใช้ปลาร้าเป็นหลัก ส่วนผักเครื่องเคียง จะนิยมใช้แตงกวา, มะเขือเปาะ และผักลาวา เช่น ผักกาด, กะหล่ำปลี, ถั่วฝักยาว

ปลาร้า

ส่วนผสม

ปลา	5	ส่วน
เกลือเม็ด	1	ส่วน

วิธีการทำ

ล้างปลาให้สะอาด เอาช้อนออกแล้วล้างน้ำซ้ำอีกที ผึ่งไว้ 1 คืน ให้สะเด็ดน้ำใช้เกลือเม็ดคล้ากับปลาแล้วใส่ลงไหปิดปากไหด้วยแกนด้วยบนไม้จ้าว พอกทับรอบแกนไม้จ้าวอีกทีด้วยขี้เถ้าผสมน้ำกันมดและแมลงวันลงไปนึ่งให้ใช้เวลาหมักประมาณ 2 เดือน ก็รับประทานได้หรือทำเป็นเครื่องปรุงรสได้

หมายเหตุ ปลาที่ใช้ทำปลาร้าจะนิยมใช้ปลาน้ำจืด ปลาช่อน ปลานิล ปลาแรด ปลาเกล็ด

3. แหล่งวัตถุดิบในการประกอบอาหาร

ในอดีตแหล่งวัตถุดิบในการประกอบอาหารมีไม่มากเหมือนปัจจุบัน ไม่มีร้านค้า ตลาดเช้า - เย็น ตลาดนัด ถ้าจะซื้อจะขายต้องเดินทางไปตลาดต่างหมู่บ้าน เช่น ตลาดเช้าบ้านไร่คง บ้านหนองเกิด และบ้านสามก้าง แหล่งวัตถุดิบในอดีตส่วนมากจะหาเองจากป่า ไร่ของไร่ ท้องนา ส่วนพืชผักก็นิยมปลูกเป็นพืชผักสวนครัวไว้กินในบ้าน จึงปลอดภัยจากสารเคมีและสารป้องกันกำจัดแมลง รสชาติของพืชผักจะมีความหวาน ความอร่อย ความธรรมชาติ

ขนม

การทำขนมในสมัยก่อน มักจะทำกันในช่วงเทศกาล งานบุญ งานประเพณีที่สำคัญๆ เช่น ปีใหม่เมือง (สงกรานต์) เข้าพรรษา ออกพรรษา งานปอย งานประเพณีเดือน 9 การทำจะมีทั้งทำเป็นรายบุคคลและทำรวมกันเป็นกลุ่ม ประเภทของขนมที่ทำได้แก่

1. ข้าวเคลบ
2. ข้าวแต่น
3. ขนมจ็อก
4. ขนมคน
5. ขนมเกลื่อ
6. ขนมข้าวด้บ

ขนมทาน

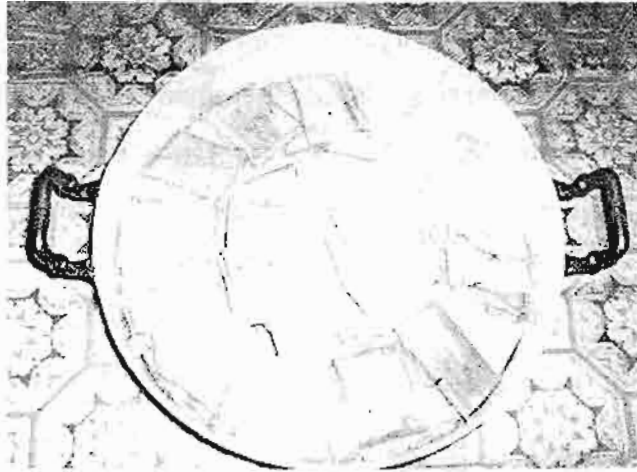
ส่วนผสม

1. แป้งข้าวเจ้า 1 ½ กิโลกรัม
2. กะทิ, มะพร้าวขูด
3. น้ำตาลทราย
4. น้ำอ้อย
5. เกลือป่น

วิธีทำ

ผสมแป้งข้าวเจ้า 1 ½ กิโลกรัม กะทิ มะพร้าวขูด น้ำตาลทราย น้ำอ้อย (เพิ่มสีส้ม) เกลือป่น ในหม้อแล้วคนให้เข้ากัน ตั้งบนเตาไฟ (เตาถ่าน) คนไปเรื่อย ๆ พอใกล้จะเดือดก็ลดไฟให้อ่อน ๆ คนต่อไปจนเหนียว ยกลงเตาแล้วห่อด้วยใบตองกล้วย นำไปนึ่งต่อจนสุก

ขนมเกลือบ

ส่วนผสม

1. แป้งข้าวเจ้า 1 1/2 ถ้วย
2. ไข่ไก่, มะพร้าวขูด
3. เกลือป่น

วิธีทำ

ขั้นตอนการทำขนมเกลือบเหมือนกับการทำขนมคน แต่ต่างกันที่ส่วนผสม คือ ขนมคนจะเติมน้ำตาลทราย น้ำอ้อย ขนมคนจะมีรสหวานมัน แต่ขนมเกลือบจะมีรสมันเค็ม

ยา หมอยา หมอเมือง หรือหมอพื้นบ้าน

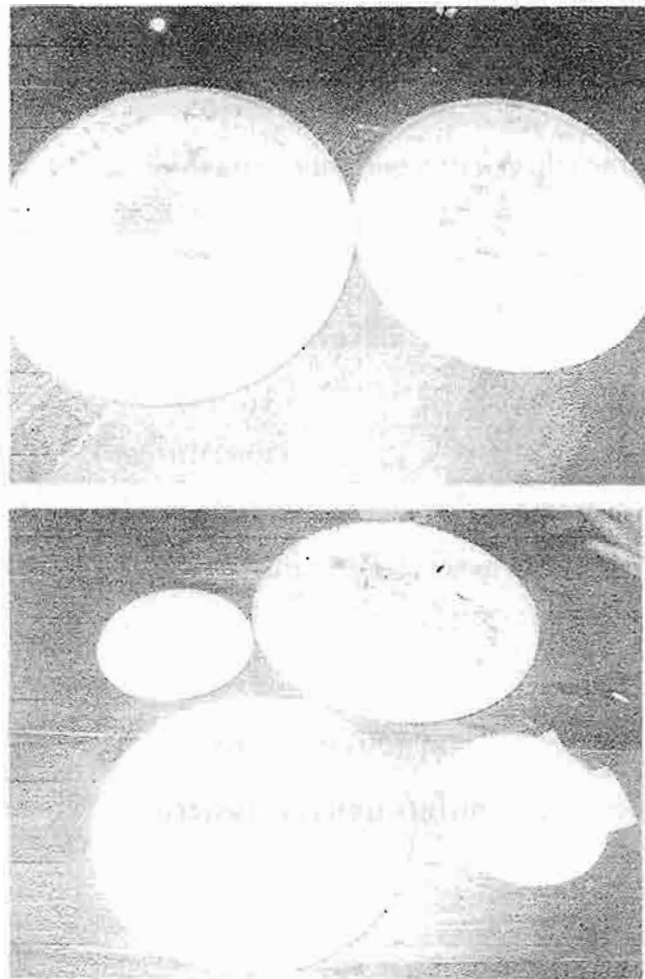
หมอเมืองในหมู่บ้านน้ำดิบ ที่มีชื่อเสียงมีอยู่หลายคน ซึ่งแต่ละคน ก็ได้ศึกษาดำรงยาแบบพื้นบ้าน มาจากพ่อหมอที่อื่นๆต่อกันมา หรือบางคน ก็ศึกษาความรู้จากบรรพบุรุษ ของตนเอง ที่มีชื่อเสียงเป็น รู้จัก ก็เช่น พ่อเลียงเนตรดำ หมั่นอกัย พ่อเลียงพูน ปินวารี พ่อเลียงยก ขาขน้อย เป็นต้น ซึ่งแต่ละคน ก็ได้ตำรายามาจากที่ต่างๆกัน แต่ก็มิ ย่างอย่าง บางคนที่มีตัวยากๆยากๆกัน รักษาโรคเดียวกัน หรือ เปลี่ยนตัวยาอีกบางอย่างก็สามารถนำไปรักษาโรคอื่นได้เหมือนกัน จึงจะขอหยิบยกเอาประวัติพ่อเลียงและ ตำรายาที่พอจะหาได้ดังนี้

พ่อเลียง เนตรดำ หมั่นอกัย

พ่อเลียงเนตรดำ มีชื่อเป็นที่รู้จักทั่วไป ในนามพ่อหลวง คำ เพราะเคยดำรงตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่ง คนทางเหนือมักจะเรียกผู้ใหญ่บ้านว่า พ่อหลวง เป็น คนบ้านน้ำดิบโดยกำเนิด มีอายุ 77 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 9 หมู่ ที่ 7 บ้านน้ำดิบหลวง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนได้ศึกษาดำรงยาหลายขนาน จากผู้เฒ่าหลายคน เช่น พ่อเลียงปวน หมั่นอกัย ผู้เป็นพ่อ ซึ่งได้ความรู้จากพ่อเลียงทางเมืองแพร่อีกที หนึ่ง นอกจากนั้นยังได้

ตำรายาจากพ่อหนานสุภา (โง้ง) หมั่นอกัย และพ่อพรหมจากบ้านหนองเม็ก อีกด้วย จนมีความรู้ สามารถ รักษาคนป่วยให้หายจากโรคต่างๆ ได้มากมาย ยาที่พ่อเลียงใช้รักษา มีทั้งยาต้ม ยาฝน และการใช้สมุนไพร สามารถแยกเป็นโรคต่างๆ ได้ดังนี้คือ

ยาตัวรักษาแผลฝีในท้อง

ผู้ป่วยมักมีอาการ ปวดท้อง อย่างรุนแรง บางครั้งอาเจียน และถ่ายออกมาเป็นเลือด เพราะเป็นแผลในกระเพาะอาหาร บางครั้งก็มีอาการ บางครั้งก็หายไป ให้น้ำชา ขนานนี้ไปด้ย ดื่มน้ำบ่อยๆ ครั้งแรกอาจจะทำให้ท้องเสีย ถ้าไม่ให้หยุดยา แต่ให้กินไปเรื่อยๆ จนกว่า จะทุเลา และหายไปไหนที่สุด จะช้า หรือนานเท่าใด ก็ขึ้นอยู่กับว่า ผู้ป่วยเป็นมานานเท่าใด อาการมากหรือน้อยเพียงไร ด้วยขานานนี้ประกอบด้วย

รากกล้วยดิบเผา

รากคอกทูต

รากมะยม

รากมะละกอสาย (มะละกอคั่วสุก)

กล้วยดิบ

รากขมิ้น

ดื่มได้ช้าๆ รับประทานเลือด กินวันละหลายๆ ครั้ง หรือสัปดาห์

ยาตำรับรักษา นิ้วในไต

ผู้ป่วยจะมีอาการ ปวดท้องเวลาดี๊ และฉี่ที่ออกมาจะมีขุ่นขี้มีตะกอน ตัวชาประกอบไปด้วย

หินสั้ม

ท้าวตะไคร้

จี่ฮ่า (ยางไม้แฉะ หรือไม้เต็งรัง)

ซ่อไ้เปา

หญ้าหนวดแมว

ต้มใส่ข้าวเจ้าปิ้งสุก กินหลายครั้งโดยก่อนกินยาต้องล้างไตด้วย ของตนเองว่าฉี่จะมีขุ่นขึ้น เมื่อกินยา
ขนาดนี้ไปม ันๆ ความขุ่นขึ้นจะจางลง และไตในที่สุด ก็ถือว่าหายแล

ยารักษาเนื้องอกไต

ยารักษาอาการเจ็บภายในอก

ประกอบไปด้วย

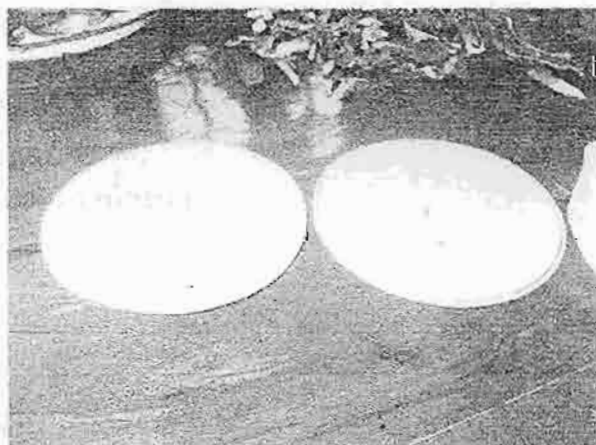
เนื้อไม้ไ้กวปูแดง

ปูแดง

รากปัสสาวะ

บอนเบี้ยวคั้ม

ใส่ข้าวเจ้าปิ้งสุกกินไปเรื่อยๆจนกว่าจะหายแล

ยารักษาโรคลมผิตเดือน

ผู้หญิงที่คลอดบุตรแล้วยังไม่ครบเดือน ต้องอยู่เดือน หรือ อยู่ไฟ และมักจะถูกห้ามไม่ให้กินอาหาร หรือสูดดม กลิ่นที่เหม็นๆ เช่นกลิ่นดอกบางอย่าง กลิ่นน้ำมันที่ใช้ทอดอาหารต่างๆ หรือกลิ่นน้ำมันรถ เป็นต้น ซึ่งหากผู้หญิงที่กำลังอยู่ไฟ ได้กินอาหาร และสูดกลิ่นที่ต้องห้ามเหล่านี้ มักจะเกิดอาการ ปวดหัว เวียนหัว คลื่นไส้อยากอาเจียน เรอ หาว ลมขึ้นเบื้องสูง อยากเป็นลม ซึ่งจะเป็นทุกครั้งเมื่อสัมผัสกับสิ่งต้องห้ามเหล่านี้ แม้ว่า จะ ผ่านกำหนดระยะอยู่ไฟแล้วก็ตาม เรียกว่า เป็นโรค ลมผิตเดือน หากมาหาหมอถึงด่า ก็จะได้ยาขนานนี้ไปกิน ยาขนานนี้ (มีหลายสูตร) ประกอบด้วย

สูตรที่ 1

เซกการาง

นอเบรต

งาช้าง

กระดูก นมวัว

กระดูกถึงลง (นมอาช)

ใช้ฝนกับก้อนหินที่ใส่น้ำ (ไม่ใช้หินกับน้ำ) แช่ด้วยข้าวสารจ้าว ดินกินทุกวัน วันละหลายๆครั้ง

สูตร 2

ราก ผักหวานบ้าน

ราก ต้นยางลาว

ราก ว่านจันทร์ขาว

ราก ว่านจันทร์แดง

เครือต้นจ้อยนาง

ใช้ฝน กับหินฝนยา ใส่น้ำนิดหน่อย แช่ด้วยข้าวสารจ้าว ใช้น้ำดื่มกิน ทุกวัน วันละหลายๆครั้งจนหาย

สูตร 3

ปากส่วนบนของหนูป่า ครองที่หนาๆ

หน้าผากวัวแดง

กษากมะเล็ง

กษากมะขามป้อม

ใช้ฝน กับหินฝนยา ใส่น้ำนิดหน่อย แช่ด้วยข้าวสารจ้าว ใช้น้ำดื่มกิน ทุกวัน วันละหลายๆครั้งจนหาย

การรักษาด้วยคาถา

เป็นการรักษาโรค รักษาอุบัติเหตุ ถูกยิง ถูกแทง ใช้คาถาเสกเป่าเพื่อให้กระดูกเชื่อมติดกัน การรักษาแต่ละโรค จะใช้คาถาคนละแบบกัน แล้วแต่โรค หรืออาการที่รักษา ก่อนการรักษาด้วยคาถาต้อง ขึ้นคันทันด้วย นะโม 3 จบ ทุกครั้งคาถาที่ใช้รักษา เช่น

คาถารักษา แผลพุพองเป็นหนอง เรียกกันว่า คุ่มพัวะ

คาถารักษา มะเร็งสาย (งูสวัด)

คาถารักษามะเร็งติดยับ

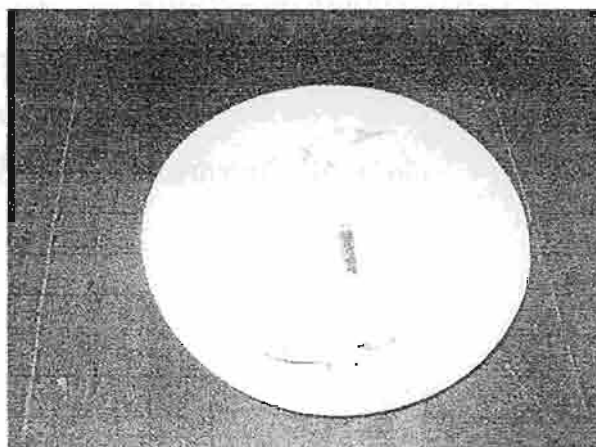
คาถารักษาโรคริดสีดวงทวาร (ถ่ายเป็นเลือด)

คาถารักษา

การรักษาด้วยคาถา มักจะรักษาควบคู่กับยาต้ม และการทำน้ำมัน (การเป่าคาถาลงในน้ำ) ให้คนป่วยกินหรือใช้น้ำมันนี้ รักษาคนถูกไฟเข้า

คาถา ขวากซุย

คาถาอีกประเภทหนึ่งคือคาถา ขวากซุย (เรียนมาจาก พ่อหมอ เมืองแพะ) เป็นการเป่าคาถาเพื่อรักษาโรคกระดูกหัก แผลถูกของมีคม เช่น มีด หรือปืน หรือการฝ่าไฟเป็นคันทัน นอกจากคาถาขวากซุยแล้ว ยังมีการรักษาด้วยน้ำมันมนต์ ขวากซุยด้วย โดยนำน้ำมันมนต์นี้ ไปทาตรงที่ เจ็บ เคล็ด ขัดขอก ฟกช้ำ ล้มบิ๊ว แผล กัด ส่วนที่แตก แผลงหรือเป็นแผล นอกจากนี้ยังสามารถทาตรงที่เป็นริดสีดวงทวารได้ด้วย ซึ่งจะนำไปทาเข้าไปในที่สุด

การสักหมึก

การสักหมึก คือการนำเหล็กที่แหลมคม มาจุ่มลงในหมึกสีต่างๆ (ที่นิยมใช้ ก็คือสี แดง สีน้ำเงินเข้ม และสีดำ) แล้วนำไปสักยังที่ต่างๆตามร่างกายพร้อมทั้งเป่าคาถาสักลงไป แล้วแต่ความต้องการของผู้สัก การสักนี้ ไม่ใช่การรักษาโรค แต่เป็นการสักคาถาอาคม เพื่อให้ ชำ่ม (ทำให้หนังเหนียวหรือรอดพ้นจากอันตรายต่างๆ)

ลักษณะตัวยาสมุนไพรของพ่อเลี้ยงเนตรดำ

1. คัวชาได้มาจาก การเก็บเองจากป่าโดยผู้รู้เรื่องสมุนไพรอย่างแท้จริง หรือซื้อมาจากผู้ที่นำมาขาย หรือนำมาปลูกไว้ที่บ้านเพื่อสะดวกในการเก็บมาใช้
2. เวลาที่จะไปเก็บคัวชา
  - ราก เก็บโคนหัวค้ำหรือโคนเสา
  - กิ่งหรือใบ เก็บตอนสาย
  - ยอด เก็บตอนเที่ยง
3. เมื่อเก็บได้ จะนำมาตากแห้ง แล้วใส่ถุงเก็บไว้ใช้ได้นานๆ

วิธีรักษาโรคโดยทั่วไป

3. ผู้ป่วยจะมาหาเองที่บ้านหรือมสืบถามอาการของโรค
4. การรักษา มีหลายวิธีเช่น ยาฝน ยาต้ม ผสมผสานกับคาถาอาคม
5. สักยันต์ลงอาคม
6. ผู้ป่วยเมื่อหายจากอาการแล้ว จะมาคำหัว

ประวัติของพ่อดุงพูน ปันวาริ

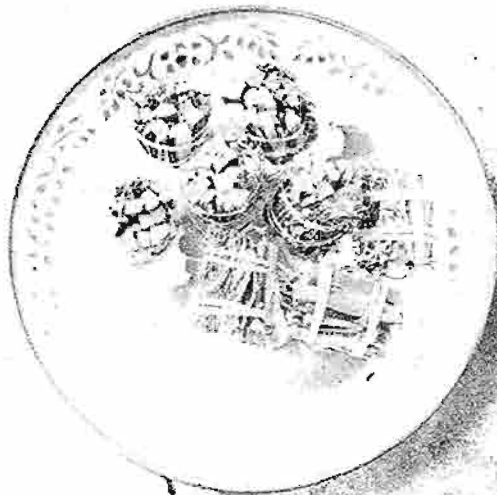

พ่อดุงพูน ปันวาริ อายุ 70 ปีเป็นลูกของ พ่อหนานบาน ปันวาริ ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 169/1 หมู่ 7 ต.น้ำดิบ อ.ป่าซาง จ.ลำพูน สุครยาสมุนไพรแก้วโรคนี้น่าเดิมนั้น พ่อหนานบานเปา บ้านจางข้าว น้อย เป็นคนแรกที่นำมาขายแพร่ที่บ้านน้ำดิบแห่งนี้ เพราะมหาคั่วยาแถบนี้ จากนั้นพ่อเนียม วรรณวาริ ก็รับเอามาเป็นคนที่สองแล้วสืบทอดให้ พ่อหนานอ้าง กุขวาริ พ่อหนานบาน ปันวาริ และสุดท้ายพ่อดุง พูน ปันวาริ เป็นคนสุดท้าย เดิมนั้นยังไม่มีใครสืบทอด

ลักษณะทั่วไปของยาสมุนไพร

1. คั่วยาสมุนไพรส่วนใหญ่จะหาตามหมู่บ้านส่วนน้อยที่มีซื้อจากตลาด
2. ยาสมุนไพรให้มีจำหน่าย ผู้ป่วยจะมาขอซื้อเองถ้ารู้ว่าปวดท้อง
3. สุครยานี้สามารถแก้โรคริดสีดวงได้ด้วย

ยาสมุนไพร
พ่อลุงพูน ปันวาริ

ยานกัโรลินา

สรรพคุณ นกัโรลินา

ส่วนผสมของยาสมุนไพร

1. ไผ่ฝาง
2. ไผ่สีมกั้ง (ต้นตุง)
3. ไผ่ป่าน้อย
4. ไผ่ป่านหลวง
5. ไผ่จูงน้อย ไผ่จูงหลวง (หญ้าพวง)
6. หญ้าคดหมา (เถาตูดมูตูดหมา)
7. กล้วย (ไฟล)
8. กล้วย
9. กล้วย
10. กล้วย
11. กล้วย
12. กล้วย
13. กล้วย

วิธีใช้

1. นำเอาสมุนไพรทั้งหมดมาตากให้แห้งสนิท เพราะป้องกันการเกิดเชื้อรา ตัดเป็นท่อนประมาณ 3 นิ้ว แล้วมัดรวมกัน
2. นำยาที่มีคั่วแล้วลงในหม้อต้ม เติมน้ำให้ท่วมตัวยา ต้มจนน้ำเดือด และเอามัดยาออกจากหม้อต้มเพราะถ้าแช่ไว้จะทำให้ยาราน่าได้ รอให้น้ำยาอุ่นจึงรินใส่แก้วต้ม ทำเช่นนี้จนกว่าน้ำยาจะเปลี่ยนเป็นสีขาว
3. นำยาแก้โรคน้ำนึ่งดื่มได้ตลอดเวลา จนกว่าน้ำจะหาย

ประวัติพ่อน้อยยก ขายน้อย

พ่อน้อยยก ขายน้อย ปัจจุบัน อายุ 88 ปี อยู่บ้านเลขที่ 200 หมู่ 3 บ้านไร่คง
ค.น้ำดิบ อ.ป่าซาง จ.ลำพูน บิดาชื่อนี้ พ่อคง ขายน้อย พื้นเพเดิมอยู่บ้านน้ำดิบหลวง สูตรด้วย
สมุนไพรต่าง ๆ ของพ่อน้อยยก ขายน้อย ได้สืบทอดมาจากพ่อยวงคำ ขายน้อย พี่ชายอีกทีหนึ่ง
หลักฐานอย่างไม่เป็นทางการ สูตรด้วยสมุนไพรเหล่านี้ มีมาหลายปีแล้ว พ่อคง ขายน้อย เป็นผู้นำ
ด้วยมารักษาผู้ป่วย สืบทอดให้บุตรและผู้สนใจทั่วไป ซึ่งผู้ที่สนใจจะสืบทอดด้วยยาสมุนไพรนี้
คือ พ่อแก้ว แม่ลา ขายน้อย บ้านไร่คง

ที่มาด้วยสมุนไพร

ด้วยสมุนไพรต่าง ๆ ที่นำมารักษาผู้ป่วยนั้น ได้มาจาก

1. การสะสมขององค์เดิม
2. จากสวนสมุนไพรในสวนหรือใกล้บ้าน
3. ชาวบ้านนำมาให้
4. ซื้อจากร้านขายสมุนไพร
5. เก็บสะสมมาเรื่อยๆ อีกกัน

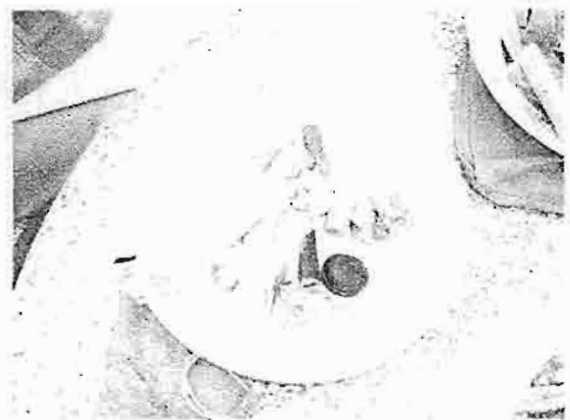
วิธีการรักษาโดยทั่วไป

1. นำตัวยาสมุนไพรตากแห้ง มาฝนกับหินในน้ำใส่ข้าวสารจ้าวลงไป แล้วจึงคั้น วันละ 2 ครั้ง
2. นำตัวยาสมุนไพรมาใส่ผ้าขาวมัดปากให้แน่น ใส่หม้อดินแล้วต้มจนเดือด นำลงยาออก รอให้อุ่นจึงดื่ม การดื่มใช้ดื่มแทนน้ำเลยก็ได้ วิธีนี้จะใส่ข้าวจ้าวเปลือกลงไป
3. ตัวตัวยาสมุนไพรมาคั้นเป็นผง แล้วกิน
4. นำยาสมุนไพรมาฝนรวมกัน ใช้เหล็กคั้นใส(ขาง) เตาให้ร้อนแล้วจุ่มในน้ำยา จึงดื่ม
5. นำยาสมุนไพรมาต้มแล้วเซ่นน้ำ ให้น้ำยาออกมาจนเป็นสี จึงใช้ดื่ม
6. รักษาด้วยศากาอาคมจะใช้เฉพาะเป็นกรณี พร้อมกันนั้นยังมีวิธีเสกศากาลงในน้ำ เรียกว่าน้ำมนต์ ให้ผู้ป่วยนำไปดื่มที่บ้าน

พ่อน้อยยก ขายน้อย

ยาสมุนไพร

1. ยาขางจำไท / อะไยยะสาร

สรรพคุณ แก้เจ็บคอ เจ็บฟัน เจ็บคาง ปากบื้อ

ส่วนผสมของยาสมุนไพร

แห่นต้นและแห่นเครือ ขางขาว ขางแดง ขางปอย หัวกะปิ ฝรั่งอบ หาดเชียง ราก
ผักหวานบ้าน ครามจ้ำง หัวดีคามา มันสะเบา สารเจิบ สารคำ มะคำวอก มะคอกเพื่อก สารก้อย
ก้อง รากมะปอบ รากชุมเห็ด หับเต้าน้อย กติบมะรุม มะคำหัวคำ รวงเย็น เครือเขาโมก ขางกำหนู
มะลิ้มคำ รากกานเทิง ขางลิ้งเห่น

วิธีใช้

นำสมุนไพรทั้งหมดมาฝนน้ำแล้วใส่ข้าวเจ้าลงไป กรองแล้วเสกของ (หรือกลั่นใจ)
ให้ร้อนจุ่มที่น้ำชาแล้วดื่ม

2. ยาขางเจ็บคอ เจ็บปาก

สรรพคุณ แก้เจ็บคอ เจ็บปาก

ส่วนผสมของยาสมุนไพร

ขางแดง ขางปอย จันทน์ขาวจันทน์แดง รากมะพร้าวไฟฟู ปูเลข(ไฟถ)รากมะตาเคือ (ขอ)

แอชตะละ นมผา

วิธีใช้

นำยาทั้งหมดมาฝนในน้ำแล้วใส่ข้าวเจ้าลงไป นำขาง(เหล็กคันโล)ไปเผาให้ร้อนจุ่มลงในน้ำยา แล้วจึงดื่ม

3. ยาขางน้ำลายย่อย

สรรพคุณ แก้ น้ำลายย่อย

ส่วนผสมของยาสมุนไพร

เครือคำ รากขาว ก้อนเกลือดำ หัวกระชาย

วิธีใช้

นำตัวยามาต้มแล้วดื่ม

4. ยาถมฝีสาร

สรรพคุณ แก้ลมเป็นฝีสาร

ส่วนผสมของยาสมุนไพร

รากไม้ต่าง ๆ เช่น รากพริก รากนี้้วน้อย รากลิคี่ (พลู) รากจันทน์

วิธีใช้ นำมาต้มกินแล้วดื่ม

5. ยาสารจับท้อง จับสีย้าง

สรรพคุณ แก้จับท้อง จับสีย้าง

ส่วนผสมของยาสมุนไพร

สารจินสาดำ ไผ่ชะเง้อะ ไผ่ชะง่าฟ่าน ปั่นสะเมา คับเต้าน้อย ดุงสอ ตาไม้เก้า เป้าปักเก
งาช้าง เขาเยื่อง จันแดง

วิธีใช้

นำยามาฝนในน้ำใส่ข้าวเจ้าลงไปแล้วดื่ม

6. ยาขางร้อนคอ

สรรพคุณ แก้ร้อนคอ

ส่วนผสมของยาสมุนไพร

บางทั้งสองมือขางปอยและขางแดง เครือเขาโมก เครือไม้จ้าง รวงเย็น แอຍທະ
กະ ไม้เน่าโน ท้วนหญ รากตาเสือ(ขอ)

วิธีใช้ นำยามาฝนในน้ำแล้วดื่ม

7. ยาแก้เลือดขึ้น

สรรพคุณ ช่วยห้ามเลือด

ส่วนผสมตัวยาสมุนไพร

เปลือก(ไพล) ดินไฟ เค้นโระ (ใบรางควา)

วิธีใช้ นำยามาฝนในน้ำแล้วดื่ม

8. ยาง

สรรพคุณ แก้เป็นขาง

ส่วนผสมตัวยาสมุนไพร

หญ้าดอกทราย รากกล้วยดิบ รากดาว ผักโขมหนาม ไม้หนาม

วิธีใช้ นำชามาคั่วแล้วแช่น้ำดื่ม

9. ยาดับเปลวขาง

สรรพคุณ แก้เป็นขาง ตัวร้อน

ส่วนผสมตัวยาสมุนไพร

เปลือกกล้วยไม้ (เหาะ) เปลือกขนุน เปลือกชุมเห็ด ปุเสอ (โพล) ขมิ้นชัน (ขมิ้นชัน)

ปอกเปลือกคั่วหมา ก้าวตะไคร้ เปลือกมะละกอ

วิธีใช้ ใส่ข้าวข้าวในถ้วยคั่วเป็นผงใช้กิน

10. สมมะเร็งคุด เจ็บออกหู ออกตา

สรรพคุณ แก้สมมะเร็งคุด (ปวดหัว) เจ็บออกหู เจ็บออกตา

ส่วนผสมตัวยาสมุนไพร

หัวผักกาด (เตาถึง) หัวผักขม หัวกล้วย รากคอกหวานบ้าน คอกลายน้ำ ร่องตาขาวเห็บ

กลิ้งถึงจันทร์ขาว รากมะพร้าว รากมะพร้าว

วิธีใช้ นำยาผสมลงในน้ำแล้วดื่ม ถัดจากนั้นใช้น้ำยา ลบหัว ค้างหน้า

11. ยาลมชักปากเปี้ยว ลมชะปะะ

สรรพคุณ แก้ลมชักปากเปี้ยว ลมต่างๆ

ส่วนผสมตัวยาสมุนไพร

รากชะขา ใบขี้เหล็ก รากดาว เปลือกกลมแห้ง เปลือกถึง รากกล้วยมันหลวง รากชุมเห็ด
กกิบะมูม ฝอยทม พริกน้อย ขิง หอมแดง เณดำ เห็ดลม สะเปาลม

วิธีใช้ ใช้ขนาดเท่ากัน ตำเป็นผงกิน

12. ยาเกลียวเลือด เข้าดูก เข้าเอ็น เจ็บปวดไปทั่วร่างกาย

สรรพคุณ แก้เจ็บปวด กระดูก เส้นเอ็น

ส่วนผสมตัวยาสมุนไพร

เปลือก (โพล) 3 ส่วน พริกน้อย 7 เม็ด หัวขมิ้นหัวแดง

วิธีใช้ ให้นำส่วนผสมต่างๆกัน ใส่ข้าวเจ้าเปลือก แล้วต้มดื่ม

13. ยานิ้ว

สูตร 1

สรรพคุณ แก้เป็นโรคนิ้ว

ส่วนผสมตัวยาสมุนไพร

รากมะก้าน รากส้มป่อย รากไม้รวกดำ หัวขมิ้น (กับประด) รากมะละกออยู่

วิธีใช้ เอาตัวยาคั้นใส่ข้าวเจ้าเปลือก แล้วต้ม

สูตร 2

สรรพคุณ แก้เป็นโรคนิ้ว

ส่วนผสมตัวยาสมุนไพร รากมะก้างหวาน รากมะม่วงหวาน (มะปรางหวาน) รากมะพร้าวไฟ
รากมะเลื่อยนี้

วิธีใช้ นำตัวยาคั้นใส่ข้าวเจ้าเปลือก แล้วต้ม

สูตร 3

สรรพคุณ รักษาเท้าไม่โต

ส่วนผสมตัวยาสมุนไพร ก็นส้ม หัวตะไคร้ ขี้เถ้าขมิ้นใบป่า หัวขมิ้นหัวแดง

วิธีใช้ นำส่วนผสมใส่ข้าวเจ้าเปลือก ก่อนต้มต้องคุ้ไฟสากก่อนเริ่มแรกจะใส่ขี้เถ้าขึ้น

หรือๆ ค่อยๆ ปล่อยให้สุก

14. ยาขางหำปอง (ไส้เลื่อน)

สรรพคุณ แก้หำปอง

ส่วนผสมด้วยสมุนไพร ขางปอย ขางแดง ขางหัวหมู หญ้าขี้ควมอน ตาไม้แพรง รากหญ้า
มีนหลวง

วิธีใช้ นำยามาต้ม แล้วดื่ม

สำหรับสูตรยาสมุนไพรของพ่อน้อยชก ชายน้อย ได้รับการสืบทอดมาจาก พ่อยวงคำ ชายน้อย
พี่ชาย ซึ่งท่านทั้งสองนี้ได้รับสูตรมาจาก พ่อคง ชายน้อย ผู้เป็นพ่ออีกทีหนึ่ง

ส่วนยาที่ได้ประกอบนั้น ส่วนใหญ่ได้จาก ออกไปหาหมอจากป่า ซื้อตามร้านขายยาสมุนไพร
เช่นบ้านแซม ลำพูน และสั่งจากคนที่รู้จักนำมาให้

15. ยาสมพิศเดือน

สูตร 1

สรรพคุณ รักษาโรคลมพิษเดือน (อยู่ไฟ)

ส่วนผสมด้วยสมุนไพร รากผักหวานบ้าน รากรางคาว รากจันทร์ขาว รากจันทร์แดง
เครือข้อยนาง

วิธีใช้ นำยามาฝนแล้วใส่ข้าวเจ้าสาร คบหัว ล้างหน้า

สูตร 2

สรรพคุณ รักษาโรคลมพิษเดือน (อยู่ไฟ)

ส่วนผสมของด้วยสมุนไพร

เป็นป้อเกตุป่า (ปากหมูป่า) หน้าผากวัวแดง กาฝากมะตี่ กาฝากมะขามป้อม

วิธีใช้ นำยามาฝน

16.. ลมพิษเดือน / ผื่นในท้อง

สรรพคุณ แก้ลมพิษเดือน หรือผื่นในท้อง

ส่วนผสมด้วยสมุนไพร เขากวาง นอแรด งาช้าง กระดุกกามาคำ กระดุกถึงกม

วิธีใช้ นำยาสมุนไพร มาฝน ละลายน้ำดื่ม

17. คางั่วท่วไป

สรรพคุณ รักษาตุ่มโทะ (ตุ่มเป็นหนอง) มะเร็งสาถ (งูสวัด) มะเร็งติดดี ถ่าเป็น
เลือด มะโหกกัณบูด (ริดสีดวงทวาร)

วิธีรักษา 1. ผู้ป่วยนำสวดยอดไม้ (กรวย) เงิน 32 บาท เหล้าขาว 1 ขวด หรือตาม
ขันตั้งหรือเงินค่าครูของพ่อหมอที่บอกกล่าวเช่น 3 บาท 7 บาท 9 บาท 32 บาทเป็นต้น

2. ตั้งนะโม 3 จบ แล้วเป่าด้วยคากวันละครั้ง จนกว่าจะหาย

3. เมื่อหายดีแล้วผู้ป่วยจะมำด่าหัวทันที หรือตอนวันสงกรานต์

18. คางั่วขวกชุย การเข้าเฝือก

สรรพคุณ รักษาคนเป็นบาดแผลจากคมมีด กระสุนปืน แขนหัก ขาหัก ผ่าฝี
ส่วนผสมของตัวยาและสมุนไพร น้ำมันงา ปูกะเสก ไม้ผ่าซีกขนาดเท่านิ้วมือประมาณ
19 ถ้าน ผูกมัดเป็นรูปแห นำมาผูกมัดครอบบริเวณที่หัก เพื่อให้กระดูกติดกันและป้องกัน
การกระเทือนจากการเคลื่อนไหว

วิธีรักษา 1. ผู้ป่วยแขนหัก ขาหัก